Kun. M. MORAWSKI'S, J. D.

IŠVAKARĖS

Gret Lemano Ežero

Verte GERUTIS.

KAŠTU KUN. A. MILUKO
LIETUVIU KATALIKU SPAUDOS BENDRIJOS SPAUSTUVEJE
SHENANDOAH, PA. 1906 M.

Skaitmenino
Katalikų
Biblioteka
katbib.lt

Kun. M. MORAWSKI'S, J. D.

VAKARĖS

gret Lemano*) Ežero.

Verte GERUTIS.

*) Leman arba Genevos ežeras yra Szveicarijoje, senovės Helvecijoje.

LIETUVIU KATALIKU SPAUDOS BENDRIJOS SPAUSTUVEJE
SHENANDOAH, PA. 1905 M.

Meilutis Skaitytojau!

Jei nusimanai maž težinąs, neskaityk šitos knygutės; nieko nesuprasi. Anot tos kalbos, nevisi gali mešką vedžioti, kitiems pridera dirvą arti. Ir vėl jeigu jautiesi šį ir tą girdėjęs, skaityk ją su atida. Rasi čia daug gerų daiktų. Mokslavyrių ginčas išriš tau kaikurias svarbias pasaulės teisybes. Nepyk ant terminoliogijos,*) kam ji teipogi tiršta; be jos niekas-gi neapsieina ant svieto.

*) Terminoliogija, nomenkliatura — yra tai svetimas žodis, kurio arba nėra galima išversti, arba išvertus nebutu aišku.

Pirmos Iszvakares.

Grįžau tėvynėn iš pietinės Prancūzijos drauge su varšuviečiu, ponu Bielskiu, su kuriuomi pasižinau maudyklėje. Mudu užsimanėva sustoti keletą dienų pas Lemaną, idant, daug prisidykavus besimaudant, truputį atsipūsti. Bielskis mėgdavo piles ir užtat veržės apsigyventi Genevoje; bet, man labai prašant, sutiko važiuoti Ušin. Ušis (Ouchy) yra maža pilaitė Liozanos pakalnėje, gret paties ežero, kame stovi ramus ir puikus viešbutis, vadinamas Skaistskardis (Beau Rivage).

Ilgai netrukus, sėdėjova jau ant vejos aplink valgomąjį stalą, paūksmėje dviejų išsiskėtusių kratikuzų, čiapat priešais mėlynų vilnių, kurios, saulei sėdint blizgėjo aukso varsva. Anapus ežero stipsojo arti pilki, toliau balzgani, visaip iškraipyti kalnai: sakytumei, jie buvo pasikėlę augštyn nuo žemės. Po dešinei matės lyg padangėje Genevos pilė, kuri, tarsi, degė sėdinčios saulės atspinduliuose. Po kairei tęsė bekraštinis ežeras ir, tartumei, buvo sulipęs tolume su dangumi. Vandens varsva išrodė šviesiai-perlinė.

Svečių būrelis aplink stalą nebuvo perdidelis, bet užtatai — rinktinis. Tegul visi prigulėjo prie kitokios tautos; vienok, pažiūrėjęs į juos, būtumei tuojaus spėjęs: čia sėdint ne jeib-kokius stačiokus. Šalip manęs sėdėjo ponas Siemionovas su gražiomis mėlynomis akimis; truputį prisimerkęs, truputį žvairys. Rodės, jis žiūrėjo kažinkur tolyn. Barzda buvo geltona, ne striuka, ir labai padoriai sušukuota. Priešais sėdėjo rimtas žmogelis. Jis išrodė protingas ir malonus. Nors buvo jau apžilęs, vienok ne liesutis, nusiskutęs, siauromis lūpomis, truputį sučiauptomis. Buvo tai ponas

Deville, Liozanos pastoras. Gret su juom sėdėjo ponas Leroy; juodplaukis, gražio veido, smailiomis akimis, kurios stigavo, čia esant ne prastą paukštį. Jo kalba ir apsiėjimas rodė jį gimus pietinėje Prancūzijoje. Ištikro jis buvo jau garsingas raštininkas; buvo parašęs keletą švelnių knygų ir pasakų ir vis dar teberašė lygšiol. Tolesniai sėdėjo ponas von Hainberg; vyras su smagenomis, su akiniais ant nosies. Jis buvo anuomet filozofijos profesorium Leipcige, o dabar yra ūkininku ir savažemiu Hesijoje. Pagalop gaspadinavo prie stalo Miss Wilson; išverstakė, su juodais antakiais, dideliais, baltais dantimis ir su poniška burna. Sunku buvo minti, kiek jai metų, bet pasakojo, būk jau parašiusi filiozofišką pasaką ,,Augštesnis'' (Excelsior) ir būk ta pasaka apsvaiginusi visus.

Visi pigiai įsipažinome; nes Bielskis seniai jau pats pasižindamas su ponu Hainberg, įpažindino ir mane su juomi. Teipogi netrukome dažinoti kas tokie kiti buvo. Mudum čia atkakus, visa kompanija šnekėjo apie religijos persekiojimą Prancūzijoje. Nors kiekvienas sąprotavo savaip, vienok, rodės, visi negyrė to persekiojimo.

Bielskis pirmasis pradėjo karščiuoti. Aš, tarė, dėl pačios kulturos visai nepagiriu religijos persekiojimo. Visupirma nepagiriu dėlto, juog per tai nyksta karalystės laimė. Antra dėlto, juog tuomi erzinas tik ir auga religijiškas fanatizmas; o jam reikia leisti ramiai numirti. Juk jis ir teip leizgyvis beyra. Pagal mano nuomonės, pats gerasis įrankis išnaikinimui tikėjimo ir burtų, yra platinimas apšvietimo.

DEVILLE: Tamsta, man regis, negerai kalbi apie tokį šventą daiktą, apie religiją. Man rodos, mokslas, ar kaip Tamsta vadini — apšvietimas, išvertęs religiją, turėtų pats ją užvaduoti ir išrišti tą kibelę, kurią ji

išrišą. Ta kibelė visgi rūpi žmogaus širdžiai. Tuomi tarpu mokslas tokių kibelių neišriša. Kiek pasidarbavęs, tačiaus pats datyrė, tai esant ne jam padaryti.

HAINBERGAS: Tikra teisybė. Aš pridursiu, juog ne metas yra kalbėti dabar apie religijos sunyksenį, kada religijiškas krutėjimas auga ir platinas visoje pasaulėje. Šit, pas mus, Vokietijoje, pradėjus nuo Liutero, niekuomet žmonės teip nesirūpino apie religiją, kaip baigiantis XIX amžiui. Knygose, gazietose, karaliaus rūmuose, visi kalba vien tik apie religiją. Tegul vokiečių bažnyčia paklydo kai-kame, tegul jos kai-kurie vaikai pametė savo tikėjimą; bet visgi visi juda, taisos, kariauja; sėja lyg su sėtuve po visą Vokietiją labdarystės draugystes, įkvėptas religijos dvasia. Pagaliau Katalikų Bažnyčia, teisybę pasakius, eina platyn. Tas tiesa, varžo ją svietas kaskart labiau, vienok ji renkas krūvon ir parėdkavojas it prūsų regimentas. Vėlgi ji yra dalininke visuose dalykuose, kaip va: moksle, labdarystėje ir grumėje su socialistais. Kur nepasikreipsi, reikia lygtis su ja. Tas dedas nevien tik Vokietijoje, bet po visą pasaulę. Ar nematome, kaip nesvietiškai pašoko mūsų gadynėje Popiežius, kaip kloniojas jam karaliai ir mužikai. Tikėk man, pone Bielski, juog jokia dvasiška valdžia nepašoks tuomet, kada religija pradės nykti ant žemės.

BIELSKIS: Perprašau Tamstą, čia nėra dyvo; čia yra politika. Karalysčių rėdos žino tą gerai, juog religija turi lygšiol didę įtekmę į jų pavaldinius ir dėlto, apsimetusios maldžiomis, gina ją ir pagaliau, kad prireikia, siunčia Vatikanan savo dovanas. Bet čia ir yra povisam.

HAINBERG: Aš nematau šito išviso, idant rėdos, arba bent jų ministrai, kurie užstoja už religiją ar tai

parliamentuose, ar tai laikraščiuose, ar kituose dalykuose, — idant nedarytų su sąžine. Vienok visur daro ką-nors. Antrą pusę apvertus, teužstotų rėdos religiją iš priežasties politikos, tat tas užstojimas rodytų aiškiai, ne esant juoko su religija, jeigu ir bedieviai turi jai pasiklonioti. Mūsų gadynėje, demokracijos laikuose, religijos pamatas, ant kurio stovi minios, yra didelė galybė ir galybė einanti kaskart didyn. Šit prancūzų, revoliucija buvo ketinusi sunaikinti daug daiktų; tuomi tarpu nesunaikino nei karalių. Kaip nebuvo nieko iš prancūzų revoliucijos, teip vargiai bus kas ir iš socialistų.

DEVILLE: Gerai Tamsta sakai, ar socialistai gaus viršų, tas nėra dar žinoma; ar, gavę viršų, bus religijos neprieteliais, tas yra antrą kartą nežinoma. Tas tik yra aišku, jeigu socialistai kuomet paveiktų visus ir religiją sunaikintų išpat pašaknių, tuomet vienu kirčiu pakastų svieto pamatą, o pakasę, nebeturėtų ir patys kame beatsistoti. Jukgi svietas stovi ant religijos pamato; religija pina ir užlaiko moterystės lizdą; religija taikina žmonių sągyvenseną. Karalystės galybė padeda tik religijai, bet būtinai negali užvaduoti pavaldinių sąžinės. Karalystės galybė daboja tik, idant būtų teisybė ir baudžia neužlaikiusius tos teisybės. Žmonėms neužtenka to; jiems reikia virtinių kitų prideryščių, pasūdytų meilės druska. Pasūdyti meilės druska gali tik religija. Socialistai tuomi apsigauna ir klysta, juog sąprotauja, būk tai esą galima pavesti svietiškai valdžiai ir prispūdžiui visus žmonių veiksmus. Jeigu jie turėtų nors truputį raugo galvoje ir panorėtų šiek-be-tiek pažinti žmones, jų nuomonė išdulkėtų akių mirksnyje. Karalystės galybė tinka mužikams dar šeip-be-teip; nors, teisybę pasakius, visai neužtenka. Bet mokslavyriams ta galybė neužtenka būtinai. Jos vietoje pasi-

daro reikalingas religijos pamatas. Šiandien sunkiau rasi draugystę, neg kituomet, kuri nestovėtų ant to pamato. Ir vėl jeigu yra pamatas, turi būti ant jo ir trioba. Tas tiesa, galvočiai mėgino mūsų amžiuje išmesti religiją; bet kasgi iš to? Jų darbas, sulyg kiti jį perkratė, suiro, tarsi, oratinklė, negavęs nei pagyventi. Niekai būtų buvę, jeigu būtų ir pagyvenęs. Užtat vieni juokai padūmojus, nėbe tai esti galima žmonėms gyventi ir vaikščioti ant tų oratinklių.

LEROY: Ar šeip kalbėk, ar teip kalbėk, religija yra labai reikalinga žmonėms. Tegul ji šneka apie vieną Dievą ir dorybę, bet gi neužmiršta ir žemės. O šitas pritinka žmogui prie širdies begalo ir pritiks ant amžių.

Miss WILSON: Šventa teisybė!

DEVILLE: Ir aš sakau teip-pat. Vienok reikia žinoti, dorybės meilę ir Dievo meilę ne esant tai du moralystės pamatu, bet vieną kart' numanytą pusiautinai, o kitkart visiškai. Jei męs 'elgiamės iš malonės stono priderystės, iš malonės dorybės, tuomet, vadinas, elgiamės morališkai, tuomet prisiartiname arčiau prie idealo. Prisiartiname ir tada, kada nežinome, kas čia yra toks, kas mus traukia. Bet dasižinoję, visokį teisingumą, visokią morališką skaistybę esant atspindulio dalele absoliutiško idealo. — Dievo, dasižinoję, juog mylėdami tą morališką skaistybę, mylime patį Dievą ir prisiartiname prie Jo, — tuomet randame ne kitą moralystę, bet tą pačią, už kurios nusitveriame stipriau ir daug aiškiau. Filiozofija nors pigiai randa tą bendrystę moralystės su absoliutu (filiozofijos knygos tą liudija), vienok jieško jos siūlo galo kai-kuomet loc lauminėdama. Religija kas kitas; ji rodo iškarto pagaliau prasčiausiam žmogui Dievą teip pradžioje, kaip ir gale morališko kelio. Čia tat ir yra jos morališka ir žemiška galybė.

BIELSKIS: Iš tos visos kalbos, man rodos, išeina, religiją tebeesant reikalingą prasčiokams. Apie tą aš ir neginčysiu. Bet šalip to pasakysiu, juog mokinti vyrai apsieina jau be jokios religijos. Jų protas, mokslas ir kitkas nusikratė būtinai nuo religijos naštos. Teip radau Prancūzijoje, iš kur dabar grįžtu ir tikiuos teip-pat būsiant Anglijoje, Vokietijoje ir kitur.

Miss WILSON: Oi, oi! perprašau Tamstą! Jokia karalystė Europoje nepasidarė tokia bedievė, kaip Prancūzija.

LEROY: Nedrįsu paklausti, ar ponas Bielskis ilgai gyveno Prancūzijoje; vienok pasakysiu, juog dabar ir Prancūzijoje pradeda reikštis pas mokslinčius atmaina linkon religijos. Bus jau apie dešimt metų, kaip Vogis (Vogué) pasakė, prancūzų jaunuomenė darantįs doresne, neg paaugę žmonės. Ji jaučia, juog jai ankštu materijalizmo kiavale, į kurį praėjusį kartą norėjo įsprausti visą svietą vardan mokslo. Ta jaunuomenė stiepias, idant pasiektų idealizmą, ypatingai priderysčių ideją ir trokšta, idant kas parodytų jai tą ideją ir paaiškintų ją. Išsipildė tat Vogio pranašystė. Jauna karta ima gerai mislyti ir daryti; pagaliau kreipias tenlinkon senos katalikų Bažnyčios ne ant pajuokos, bet maloniai, kone dūksaudama. Rašo knygas, kaip va: ,,Krikščioniška Persisversina'' (La crise chretienne) Petro Liaserio (Lasserre), ,,Gyvenimo Nuomonė'' (Le sens de la vie) Edvardo Rodžiaus (Rod), kurią pagyrė Mokslo Akademija, ,,Dorumo Idejos Dabartinio laiko'' (Les idées morales du temps présent) to paties Rodžiaus, ,,Takas'' (La mantée) Gabrijelio Sarasino, ir tt.

Pagaliau vienas iš jų, Povilas Dežardinis (Desjardins) parašė vardan jaunos kartos nebe tai manifestą ,,Dabartinė Priderystė''. Tame manifeste jis išreiškia jos

sieki ir kviečia visus, idant jai padėtų. Dežardinis skiria žmones į dvi dali: netikusius ir tikusius. Netikę gyvena tik tam, idant linksmintųs be paliaubos; linksmybė tai jų dievaitis. Ta linksmybė gali būti yvairi. Pas prasčiokus: girtuoklystė ir paleistuvystė, pas mokintus bedievystė ir pajuoka visoko, kas vien yra ant svieto. Nors tokia linksmybė yra nepadori, bet visgi yra linksmybė. Tikusiejei pripažįsta žmogaus priderystes; pripažįsta kaip kuris išmano: gan tikėjimu, gan filiozofija, gan pačiu gyvenimu; netik pripažįsta, bet pildo tąs priedermes, ar bent sako, reikią jąs pildyti. Dežardinis rašo, rasit, netikusių esanti šiandien didesnė dalis Prancūzijoje; vienok metai nuo metų jie einą mažyn, o tikusiųjų skaitlius einąs be perstojo didyn. Dežardinis, tą parašęs, kviečia gero noro žmones, idant prisidėtų visi prie šito darbo. Jei paklausite jo, koks tas darbas yra, jis atsakys jums: tikiu priderystę esant, tikiu žmoniją turint likimą, kurį reikia ir pačiai pasiekti ir kitiems padėti pasiekti. Kas yra ta žmonija, koks jos likimas, to dar nežinau gerai; bet vis ta pati, eikime priderystės vieškeliu, nors nematytume nieko toliau per dešimtį žingsnių.

Tokia eisina tegul nėra dar pati religija, bet visgi yra arti religijos. Vogis (De Vogué) nesako čia esant stiepsinos kur-norint, jieškoseną konorint, tuodu daiktu talpinas tik religijoje. Antrą pusę apvertus, Vogio patiksina visiems ir jo įtekmė yra svarbi pranašystė apie tą, ką žmonės mislija; nors, teisybę pasakius, jis glaudžias regimai prie katalikystės. Vogis yra šiandien tuomi, kuomi būdavo anuomet Satobrandis (Chateaubriand).

SIEMIONOVAS. Kaslink prancūziškos rašliavos man yra žinomos ypatingai pasakos. Nuo keletos metų

stebiuos į jų nemažą permainą. Ta permaina ištikro eina ton pusėn, apie kurią mena ponas Leroy. Štai, ta pati prancūziška pasaka, kuri girdavo nelab seniai klastą ir tik klastą, dabar kelinti jau metai rūpinas apie moralystę ir kartais apie religijos klausimą. Nors rašytojams nevisuomet pavyksta laimingai išrišti tą klausimą, bet visgi matos juos norint išrišti teip, kaip moka. Kas dar yra gražu pas tuos rašytojus, tai tas, juog jie visuomet atmena apie morališką pamatą žmogaus gyvenime.

LEROY. Tikrai teip yra. Mūsų pasakos eina doryn. Aš buvau priminęs apie jauną kartą; vienok kiek tai ir senesnių pasakininkų, kurie seniau vaikščiojo visai kitais keliais, grįžta šiandien atgal. Štai, tas pats Burgietis (Bourget), tas paklydėlių karalius, kurs tiekai pribiaurojo knygų, kreipias vargšas vėl prie krikščionystės. Aure, net malonu, kaip jis aprašo ,,šventąjį'' antroje dalyje ,,Geinių''. Išvažinėjęs po Valakus, parašė ,,Jausmus''(Sensacija)Čia jis stebias ypatingai į senovės maliorių paveikslus,; sakytumei prilimpa prie jų mislimi ir mato juose religijos paslaptį. Pasikvempęs ant kokių ten senovės krikščioniškų grabų, garbina jų pelenus lyg palaikus ir jaučia šios gadynės svietą, ką tik vien turi gero, vis turint iš priežasties tų palaikų. Knygoje ,,Mokintinis'' (Disciple) aprašo jis baisius griuvesius, kuriuos padaro suabejojimas apie moralystės pamatą ir paskui baigia malda ,,Tėve musų'', kurią liepia kalbėti nusižeminusiam materijalistui. Knygoje ,,Pasaulės pylė'' (Cosmopolis) šneka kone tą patį ir dar aiškiau. Baigdamas, klaupias po Vatikano kojų ir šaukias verkdamas prie religijos. Burgietis (Bourget) nepasirodo dar krikščioniu ir, rasi, nebus niekuomet juomi; bet pučia stačiai ant jo kaip ir ant kitų dvasiškas gaisras, kurs šildo viską.

Stebėtinas daiktas, jaučia tą šilimą ne tik pasakos, bet poezija ir teatras. Aš bevelyčiau, idant išviso nebūtų ant teatro grindų nei kunigo, nei jokių dvasiškų dalykų. Neperseniai rodydavo teatre kunigą ir religiją dėl pajuokos, o šiandien rodo tą patį dėl garbės. Religijos ir maldos įtekmė reiškias kaskart labyn ir su malone. Svarbesnes rodykles, paremtas ant paslapčių X—XIII ir tolesnių amžių paryžiečiai patiko ratuodami. Vyresnybei užgynus iškelti Kopio (Koppec) ,,Tėve mūsų'', Paryžiaus gyventojai kone užsiburijo. Pirmiau, prieš dešimtį metų šito nebūtų buvę.

Miss WILSON. Man rodos, juog ir prancūziškoje maliorystėje jaučias šita pagranža. Atmenu, kaip šiandien, kad lankiau 1889 metuose Paryžiaus Parodą, nors nedaug išmaniau tuomet, pasergėjau, juog viskas ten buvo, tik krikščionystės nebuvo ir, tarsi, išviso jos niekuomet ant žemės nebuvo. Anglikonų paveikslai nepadarė jokios įtekmės į prancūzų Parodą. Praleidus penkerius metus, važiavau per Paryžių ir aplankiau ,,Salionus''; buvo jau suvisu kaskitas. Ant Marso ir Elizejuose kyšojo daug šventų daiktų. Visuomenė, rodės, godojo juos ne ant juoko; mokslavyriai perkratinėjo juos rupestingai. Ypatingai prasikišę Jokubas Tisotis (Jammes Tissot). Visi šnekėjo apie jį. Tas Tisotis buvo buvojęs prieš dešimt metų Šventoje Žemėje; tyrinėjo ten su meile ir tikėjimu Kristaus gyvatą ir potam, pamaliavojęs apie 200 paveikslų iš Išganytojo istorijos, iškėlė juos Paryžiuje, ir prižadėjo iškelti dar kita tiek.

Nėra reikalo pridurti, juog kitose karalystėse žmonės padarė dar daugiau sulyg tepliorystės ir dvasiškų raštų. Aš priminiau čia apie Prancūziją tik todėl, juog ponas Bielskis užkliudė ją.

HAINBERGAS. Pagal pono Bielskio kalbos, aš są-

protauju Saulėlaidos dvasišką krutėjimą negreitai dar pateksiant Saulėtekyn. Rasi ten žmonės tebemislija, juog materijalizmas viešpatauja pas mokslavyrius po šiandien, kaip viešpatavęs.

SIEMIONOVAS. Prašau Tamstos dovanoti. Tegu kitskas, ne; bet religijos trusa, apie kurį pasakojo ponas Leroy, ne tik nepasivėlino Saulėtekyje, juoba prasidėjo iš ten. Kitaip pasakius, prasidėjo iš Maskolijos. Maskolių rašytojai, maž-daug palankųs ant misticizmo, seniai jau darbuojas apie dvasiškus dalykus. Kas yra Dostojauskio raštai kane pasigailėjimo religija? Leonas Tolstojis (Tolstoj) tat jau butinai pasikėlė aukštyn savo tikėjime. Ta diena, kada Vogis (de Vogué), parašęs savo Maskolių ,,Gailinimą'' (Roman Russe), įpažindino pranczūus su Rosijos mokslavyriu, — ta diena buvo tikra pradžia tos naujos gadynės, apie kurią šnekame. Prancūzai gyrė visupirma Tolstąjį, o po tam patys ėmė rašyti teip kaip ir jis. Buvo tai laikas, kada Tolstojus persiverė tarpu pasakų ir religijos paslapčių. Prisirašęs sotinai Onoje Kareneneje emė pametė pasakas berašyti o pradėjo rašyti apie religijos paslaptis ir moralystę. Vogis (De Vogué) meldė jį tuomet, idant neišsikreiptų iš senovės kelio; nes sako teip berašydamas, nustosi įtekmės į žmones. Tolstojus Vogio neklausė, rašė kaip rašęs dvasiškus ir morališkus straipsnius. Mokino: reikią išsižadėti pačiam savęs, reikią gyventi dėl kitų; ragina (kaikuomet ir perdaug), idant pildytume krikščioniškas dorybes. Prancūzai ir Anglikonai bene labiau skaito ir perkratinėja tuos raštus, neg pasakas. Vogis (DeVogué), praleidęs porą metų, pats prisipažino garsiame savo straipsnyje ,,Gandras'' (La Cigogne), paklydęs. Sako, aš sąprotavau kaip raštininkas; tuomi tarpu svietas jieško šiandien labiau dorumo, neg literaturos pažibų.

DEVILLE. Tas tiesa, juog Tolstojus, Vogio (de Vogué) paragintas, nemaž prisidėjo morališkų idealų pagranžai; visgi aš ne sutikčiau jį buvus Vogio pramatninku. Jeigu šnekėsime apie pradžią, tat, ta pradžia neabejotinai išėjo iš piliozopijos. Mūsų, amžiną atilsį! brangus Liozanos universiteto mokintojas Sekretanas (Sekretan) mano prietelis, rašė jau seniai teip, kaip Tolstojus. Metuose 1882 parašė garbingą knygą „Išlavinimas ir Tikėjimas" (Civilisation et Croyance). Čia rodo jis, raktą atrakinimui dabartinių politiškų ir socijališkų klausymų esant morališkame klausyme, o morališko klausimo raktą liepia jieškoti liuosoje žmogaus valioje ir Viešpatyje Dievuje. Kontą (Comte) ir Litrį (Littrė) prancūzai užmiršo senų-seniai, o vedami Renuverio (Renouvier) ir Ravesano (Ravaissan) emė sekti Naujuosius Kantiečius (Neokantizmą), kurie morališką priderystę laiko už kertinį akmenį visos piliozopijos ne vien tik gyvenime, bet ir moksle. Tuomi jie pasikelia aukščiau už patį Kantą ir prisiartina labiau prie krikščionystės. Ne mažesnę įtekmę padarė sulig spiritualizmo ir tokie vyrai, kaip Lašaleris(Lachalier), Nurisonas (Nourisson), Fuilis (Fouillée). Piliozopiškos knygos, pasriuvusios ta dvasia, eina šiandien vis daugyn. Jaunimas teippat smagiai rūpinas metapizikos klausimais ir rašo daktariškas užduotes. Vundto mokykla Vokietijoje labai sielvartauja apie tą, idant psikologiškuose darbuose duoti žmogaus dvasiai nors kaikokią laisvę. Anglikonai, kiek pasvaiginiavę su Darvinu, dabar išsipagiriojo ir ypatingai gina moralystės pamatą nuo materijalizmo puvesio, kuriam seniau teip taikindavo. Anglijos visuomenė ratuoja toms išpagirioms.

Miss WILSON. Pats geriausias šito daikto

darodymas yra garsas naujos knygos Arturo Balfuro ,,Tikėjimo Pamatas''. Ta knyga paaiškina visam naturalizmui, juog jis negali užvaduoti morališkos priderystės ir kokiosnors etikos; pagaliau juog negali pastatyti jokios estetikos, nei liogikos. Balfuras baigia savo knygą tuomi, juog stiganja, neesą galima laukti nei iškur tikro išrišimo apie pasaulės klausimą, tiktai nuo vienos krikščionystės.

DEVILLE. Ant galo pagalės tas dvasiškas krutėjimas apeina paprastą rinkį žmonijos darbo. Tokių paveikslų turime nemaž istorijoje. Idėjos, vadinamos ,,žmogaus tiesa'', prasidėjo, kaip žinome, piliozopijos yščiuje; iš ten persigabeno į rašliavą; paskui po daug atmainų apsigyveno žmonių draugystėje. Teippat ir materijalizmas, iš kurio tikką neriames dienų negalėmis, ėjo tuomi pačiu keliu: ėjo iš piliozopijos į rašliavą, iš rašliavos prasiplėtė tarpu žmonių. Dabartinis spiritualizmas prasidėjo, kaip sakiau, iš piliozopijos. Šiose dienose vaidinas jis pas inteligentus; kiek palaukus, rasi, apsireikš ir pas prasčiokus.

HAINBERGAS. Spiritualizmas tuomet apsireikš pas prasčiokus, jei jie neturės iškur kitur aukštų religijos ir moralystės jausmų.

DEVILLE. Žinoma teip.

BIELSKIS. Man visgi rodos, juog Tamstos visą tą krutėjimą ne teip supratote. Prie tam, ką pasakėte, pridurkite dar tą ermingą spiritizmą, kurs gaspadorauja dabar abiejose žemės skritulio šalyse; pridurkite buddizmą, atsiradusį Londone ir Paryžiuje; pridurkite laikraščius, visą okultizmo rašliavą, draugystę ,,Kryžiaus-Rožė'' (Rose-Croix); pridurkite pagaliop apeigas: kunigų, žinių šaldrų su ilgomis jupomis, paleistais plaukais (kaip anas Sar Pėliadanas), kurie parduoda svietui se-

nas Egypto ir Asirijos paslaptis; tuomet paregėsite vis tą drauge su jųsų nauja krikščionyste ir su tolstojizmu nieką kitą neesant, kaip tik kledą kažikokių dūmų, kažikokios bendrystės su anapus grabo, kažikokį dvasišką užsikrėtimą, tartumei anų rykštininkų (Flagelantes) senovės amžiuose. Rykštininkų paklydimas trumpai tegyveno Europoje ir buvo prisikabinęs tik prie minkštų makaulių. Tokie užsikrėtimai visuomet greitai vėl išnyksta.

LEROY. Tesižino sau teorija dvasiškų užsikrėtimų. Aš neišmanau ar ją pavadinti moksline, ar kitaip kaip; bet su tokiu kratiniu yvairių daiktų nesutiksiu niekados. Ištikro koks čia yra ryšys tarpu morališko Tolstojo ir Rodo, o mokslo spiritistų pakraščiais; arba tarpu okultizmo tirinėjimo? Nors būtų galima pavadinti tuos mokslus bendrais, bet pati bendrystė dviejų apsireiškimų nerodo dar, juog juodu kergias tarpu savęs išvidaus.

DEVILLE. Ašenai pripažinčiau tik vieną daiktą, juog visi tie spiritizmai, okultizmai ir kiti bludai, vienkart pačmus, nėra niekuomi daugiau, kaip reakcija žmogaus dušios prieš pozitivizmą; kitaip pasakius., prieš materijalizmą. Tas materijalizmas nuo kurio kone išduko anuomet svietas (būk tai jis buvo aukštas mokslas), kurs buvo užrakinęs visą pasaulę negyvame atomų determinizme, kurs gindavo, neduok Dieve, idant niekas nepripažintų to, ko mokslas nepatvirtina, — tas materijalizmas emė, įkirėjo pagaliop ir apvylė. Žmogaus dušia pajautė, juog ją marino bądu neteisingai, juog kalino — užtat ji pakėlė maištą. Vieni, apsvarstę maž daug, ko jiems netenka, jieško morališko idealo, pamokslo, religijos, ar piliozopijos. Nori, idant tie dalykai patvirtintų tą idealą. Kiti kurie minkštesnio

proto, silpnos širdies perkabaldojo, peršoka visas tas teorijas, atsiduria į juokingą misticizmą ir patenka šaldrų rankosna. Toje kabaldoje ir tame šoksme yra paveikslas bangos, kuri neša vandens putas ir išmeta potam kraštan.

BIELSKIS. Tebūna ir teip, juog materijalizmas emė ermotis nežmoniškai. Panorėjo jis išaiškinti dalykus, kurių šios gadynės mokslas išaiškinti negali ir tuomi sukėlė visus prieš save. Vienok reikia viltis, juog pagal civiliškos svieto tiesos, ta banga, atsidaužusi pakraštyn, sugrįž atgal, o mokslas pasinaudos iš to datyrimo ir viešpataus juo toliau, dar geriau.

LEROY. Nugi! Kas bus ateityje, tas yra kaskitas. Aš tą tik pasergėjau, juog šiandien viskas kreipias loc linkon religijos; užtatgi nepridera paniekinti jos. O kas tiksis kuomet ten potam, aš pats to nežinau ir, teisybę pasakius, kasgi vėl gali tą pasakyti. Svieto mastas, apie kurį sapaliavo Liapliasas (Laplace), ir kuriuomi, rodės, buvo galima pagal dabartinių laikų išmastuoti matimatiškai būsiančius laikus, — tas mastas nėra dar rastas.

Miss WILSON. Pagal mano nuomenės tas negali būti, idant religija visai pranyktų kuomet; nes yra nepoviedus daiktas, idant žmogus turėtųs tik kuometnorint proto, o nebeturėtų širdies.

HAINBERGAS. Ačių tamistai už žodį. Pasakei puikiai ir gražiai. Tikra teisybė, protas tirinėja, apsvarsto ir perkrato. Paskui ginčija vis, ko negali suprasti. Bet širdis nepaliauna keltis kažinkur aukštyn; nepaliauna keltis ten, kame nėra galima, nė ko tikro pasakyti, nė išprotauti. Pasikėlusi, tiki į tą, ko geidžia. Širdžiai teip besikeliant, vaidintuvė sutveria pas yvai-

rias tautas ir yvairiose gadynėse yvairias religijas; vienok pati religija lieka ta pati savo pamate. Žmogus yra keistas žvėris „dvasiškas žvėris", kuris pavalgęs, atsigėręs, pamiegojęs ir pasilinksminęs su žmonėmis, dar nerimsta; bet jieško bepaliaubos kažiko anapus grabo. Ta jieškosena nėra tai koks ten priedelis, kaip va: rašliava, nėra kokie ten gardumynai po pietų, apie kuriuos būtų galima mislyti, pirma sotingai pavalgius. Ne, patys giriečiai, nors vaikščioja nuogi ir alkani, vienok jaučia religijos reikalą. Tas jausmas yra tai žmogaus gamtos tiesa, kurią jau senovės svietas pasergėjo ir kurią patvirtino butinai šios gadynės mokslas, išnaginėjęs visą žemės skritulį aplinkui. Iš tos priežasties atsirado kaikuriuose universitetuose ypatinga mokslo šaka su tam tikra katedra, kuri skelbia religijos naturališką istoriją, kaipo dalį antropoliogiškų mokslų.

Vis tas yra tikra teisybė, ką ponas Deville pasakojo mums apie religijos reikalą tėvams ir vaikams, karalystei ir visai morališkai parėdai. Priminus tą, kas dedas šią gadynę Prancūzijoje, pasirodo aiškiai kuomi lieka žmonių draugystė, kurioje sunyksta religija, nors vienoje generacijoje. Vis tas išeina iš pamatinės tiesos žmogaus gamtos „dvasiškas žvėris". Sulyg kas tą tiesą užkabina, tuojau apsireiškia karalystės parėdoje ligos pranašai; nes žmonės yra tos parėdos sąnariai.

Miss WILSON. Tas labai krinta man prie širdies. Dabar aš suprantu aną paslaptinį nuliudimą ir nerimastį, kuri tupi dugne jųsų tų Burgiečių (Bourget), Renanų, Lametrų (Lamaitre) ir daugybės kitų garbių mokslavyrių šios gadynės literaturos, nustojusių tikėjimo per didelį savo protą. Tas nuliudimas ir ta nerimastis tuo smagiau reiškias, kuo labiau jie juodu slepia rodydami nebe tai esą linksmi. Skausmas yra ženklas, ku-

ris aiškina kąnors pagędus naturališkoje parėdoje.

HAINBERGAS. Juk-gi apreiškimo idėja, tečiaus pats bendrystės išmislas su dievais rodo jau užtektinai esant religiją. Nėra tat galima sakyti, juog religija gimsta iš kokių ten pramanytų apreiškimų; bet reikia pripažinti, juog žmonija tankiai vartojo apreiškimus, pasirėmusi ant esančios religijos. Tą darydavo arba dėl užlaikymo kokiosnors ypatingos kvormos religijos, arba dėl patvirtinimo kokiosnors politiškos valdžios.

Miss WILSON. Anot pono Bielskio, jeigu apreiškimo idėja yra teip visotinė, tat tas rodo, juog žmogaus širdis ilgėjas ir laukia, idant Dievas apsireikštų jai.

DEVILLE. O, rasi, ta širdis primena sau lyg sapne, kituomet neva ištikro bendravusįs su ja ir apreiškus jai kažinką apie save.

BIELSKIS. Ant pagalės loc aš sutinku su tuomi, juog religija randa sau prietelį širdyje, o nepretelį prote. Bet lieka neišrištas klausimas, ar žmonija, išsilavinus kuomet negalėtų pagaliop suprasti, juog širdis, vedama protu, datirus vis tą esant niekus ir veltą geidimą, — ar ji negalėtų pradėti geisti konors tikresnio, kaip va: maliorystės, muzikų, dainų, žmonijos.

SIEMIONOVAS. Man rodos, juog tas, kas buvo pasakyta apie religiją, kaipo apie žmogaus gamtos tiesą, yra neteip. Aš nesuprantu vieno daikto, ką tamsta kalbi; vadinas, nesuprantu kas tai yra, juog širdis turi pradėti geisti konors tikresnio? Juk žmogaus širdis jau seniai geidė ir dabar geidžia. Bet čia visa slaptis yra tame, juog tas geidulys trokšta ne muzikų, ne dainų, bet kitoko. Tą kitąką męs vadiname religija. Tokia yra

to geidulio gamta. Pavadinome jį nei šiokiu, nei tokiu ir užtat, kaip yra žinoma, empiriški dalykai nepadaro jam užgano. Dar labiau: juog tie dalykai esti tobulesni, juo puikesni, juo geresni, tuo daugiau erzina tą geidulį ir, sakytumei, stigauja jų begalinę. Tat-gi žmonijos išsilavinimas netik nesunaikįs niekuomet to nepabaigto geidulio, bet jis augs kaskart labyn. Nekišiu aš čia tamstoms prie stalo žinios, žmogaus širdį negalint prisisotinti sutvėrimais. Nors aš pats misliju tylomis, juog prisisotinti sutvėrimais teippat yra nemaža piliozopija, ypatingai psikoliogija; vienok prašau, leiskite man perkratyti tuodu religijos priedeliu, kuriuos ponas Bielskis siulina.

Sit, kad tamsta žiuri į nelab puikų paveikslą, tikiuos, papeiki jį ir misliji apie geresnį. O kad žiuri į visųgerąjį, teip sakyti, į dažylų žiedą, arba kad girdi perskardų griežimą, prašau pasakyti man, kas tuomet dedas? Prašau tamstos priminti, kaip tuokart buvo pačiam? Arba prašau pažvelgti į žmogų, kurs stovi priešais pergražio daikto ir veizi į jį visas lyg sutirpęs. Ar tamsta matai, kaip jis umai pasidarė ramus, užsimislijo, stebias, ar klausos truputį išsižiojęs ir vos dūsa. Rodos, jis užmiršo apie vis ir yra laimingas toje vaľandoje. Jo akys, jo ausys, tartumei, siekia ten anapus paveikslo, anapus orkiestros. Jis dumojo apie Dangaus linksmybes; gražumas, harmonija patys vaidinas jo dūšiai. Visi pasakininkai, kurie mėgino aprašyti tas nežemiškas dūmas, darodė, juog žmogaus dvasia apragavusi konors labai puikio, labai linksmo, pasikelia aukštyn pas amžiną idealą. Mislis mislija apie tą idealą lyg lauminėdama; negali įspėti koks jis yra. Tuomi tarpu širdis ilgėjusi ilgėjas prie jo.

Ir teip tat regime, juog puikiausios gražylos, kad

mes džiaugiamės jomis (tuomet dar labiau), leidžia mums numanyti, juog idealas, kurio jieškome visuomet stovi augščiau už jas.

Tamsta pasakei dar tą, juog širdis galėtų pradėti geisti konors tikresnio, kaip va: galėtų atsikreipti ant žmonijos. Man rodos, juog tamsta per širdį numanai ne tik tą simpatijos instinktą, kurs gimdo pas žmones, kaip ir pas žvėrius menką pasigailėjimą, bet numanai tą morališką dorybę su kuria žmogus atsiduoda savo artimui. Ar toks atsidavimas gali būti atmetus religiją? Tokia dorybė, kad ką daro, tai jau tikrai nežiuri dėlko teip daro. Ir pertai ir yra graži, juog daro ir atsiduoda naturališkai, teip pasakius, daro nežiniomis. Gilmėje tokios dūšios turi tupėti priežastis ideališka ir absoliutiška; priežastis, sakau, suaugusi su dūšia it antra gamta. Tas tat ir yra dorybės pažibos. Imkime sau kokį nors veiksmą, išpildytą nepamislijus. Nebus čia nė dorybės, nė gražumo. Imkime tą patį veiksmą išpildytą truputį pamislijus (kaip moka utilitaristai, norėdami paaiškinti moralystę), tuomet toks veiksmas ne tik nebus gražus, bet bus negalimas. Idant žmogus, nežiurėdamas ant visokių kliūčių, pelnų ir pradirbių, galėtų numylėti tesybę, galėtų numylėti žmones ir stono priderystes, turi kas ten stumti jį išvidaus laukan. Tas k a s t e n yra tai, visupirma, morališkas idealas. Tas idealas tupi dūšioje; tupi ne tame dūšios kambaryje, kame tupi mokslas, kame interesai, kame linksmybės, bet tupi pačioje kertelėje to kambario, kame dūšia gyvena gret su absoliutu.

Rasi truputį ir pakreipiau iš kelio, bet norėjau parodyti, juog kaip moralystė (dorumas), teip ir gražylos neeina tuomi pačiu taku, kuriuo eina mokslas. Jiedvi veda dūšią pas idealus, kurie yra yvairiomis pusėmis

tos pačios begalinės. Religija, nors būtų pati praščioji, visuomet stovi aukščiau tame dalyke už moralystę ir gražylas; nes ji bendraujas visuarčiausiai su begaline. Gražylos tupi dar apsireiškimų riboje ir iš ten tiktai leidžia jausti absoliutą. Anot tų pliatoniškių gražylos liepia jieškoti bekraštinės šešuoliečio gražume. Dorumas (moralitas) daro kitaip; jis stato žmogų augščiau už materijos tiesą; kelia pas aukštesnę dvasės tiesą, pas būtiną parėdą. Duoda žmogui numanyti, jį prisiartinus prie absoliuto ir pasidarius kone lygiu jam. Duoda numanyti, juog tas teisingumas, kurį įgijo, yra kurkas puikesnis už vis tą, ką būtų galėjęs pasapnuoti žemesnėje apsireiškimų riboje. Jei tat gražylos duoda kuomet jas ragaujantiems atilsio valandėlę ir laimės truputėlį, užtat morališki darbai duoda tą patį daug daugiau. Religija-gi glaudžia dūšią stačiai, nors visuomet paviršam, su absoliutu ir liepia jai melstis ir tikėti, Dievą esant mūsų globėju. Imkime biedną arabą, paskleidusį tiruliuose savo šventą kilimėlį ir besimeldžiantį su įspręstomis akimis į anapus žvaigždžių; paimkime iš kitos pusės švelnų estetiką, kurs stovi nutirpęs prieš Ticijono paveikslą Dangun Emimas Motinos Švenč." (Assomption). Abu šneka su absoliutu; vienok arabas šneka kurkas arčiau. Aš teippat sanprotauju iš čia religiją galint pakelti žmogų daug augščiau, neg gražylas ir dorybę.

DEVILLE. Brol' Siemionove! mums rodos, tą tamstos svarbią pažiurą ne tik nenusikreipus nuo pamato mūsų utarkos, bet dar ji puikiai vainikauja tą utarką. Noriu žinoti, kodėl Geradėjas tyli? Ne jau laiko mūsų šnekėsį per nieką?

KUNIGAS. Kas ten laikys per nieką; tečiaus klau-

sau nuo pradžios lyg galo akis išplėtęs. Daug daiktų labai man patinka tame tamstų šnekesyje. Tamstos patvirtinote, religiją esant būtinai reikalingą. Pasirodė, juog religija yra prigimta žmogui; pasirodė aišku, juog žmogus veržias kažikur anapus šio svieto. Tas veržimas išreiškia vėl, juog dūšia nori keliauti begalinėn. Vis tas yra gerai; bet paskutiniai žodžiai, kuriais pabaigėte kalbą, rodos man yra negalimi.

Miss WILSON. Kokie žodžiai?

KUNIGAS. Jei aš neklystu, pabaigėte tuomi, būk širdis reikalauja religijos, o protas ginčija ją. Tokios nesantaikos negali būti niekados žmogaus gamtoje.

SIEMIONOVAS. Geradėje! žmogus yra per nelaimę pačių nesantaikų mišinys ir užtat reikia jį laikyti už tokį, kokiu jis yra.

KUNIGAS. Man rodos, juog nesantaikos, kokios yra pas žmogų (tas tiesa jų yra nemaž) yra įgytos, laikinės. Nepalyginus teip, kaip šit nesantaikos tarpu pamato ir elgesio, tarpu gusto (mėgės), pajimnumo ir tarpu stono priderystės, kurias nesantaikas įbruka mums apilinkės. Kaikuomet mums bemislijant, juog esti šiteip, apilinkės sako: ne, yra anaip. Tas nesantaikas žmogus pats sau padaro, arba randa žmonių padarytas. Žinoma, reikia iš jų išsipainioti, ir skubėti prie liogiškos ir etiškos harmonijos su savimi. Vienok kad tokia biauri ir prigimta nesantaika tupėtų ant pat žmogaus esybės dugno, arba, kad tai širdis trokštų religijos,o protas ją ginčytų, to aš negaliu suprasti. Tokia žmogaus gamta man rodos absurdas.

Tas tiesa, tulas protas ginčija šią gadynę religiją. Bet ar jis daro kaipo protas? Ar šeip sakyk, ar teip

sakyk, protas pradėjo ginčyti visiškai neseniai. Tas sakytumei, rodo, šitą ginčą esant nukaltą. Žmogaus priedermė yra išnaikinti jį.

Tamstos pasakėte, juog širdis veržias begalinėn. To veržimos pėdas nurodėte ne vien religijoje, bet moralystėje (dorume) ir gražylose. Vienok ir protas benesiveržia teippat saviškai prie absoliuto? Ką-gi reiškia ta tikrybė, kurią protas tarias turįs? kaip va: tikrybė priežasties vedanti prie galinės priežasties; arba kita tikrybė, kuri sąprotauja šiteip: jei yra k a s , tat turi būti t i k r a s k a s . Ir vėl kasgi yra tas geidimas, idant ištirti toliau ir toliau priežastis ir siekius? Tas geidimas apsireiškia žmogaus galvoje nuo pat kudikystės. Reikia buvo atsirasti pozitivistams, idant sutrukdyti tą geidimą. Bet tamstos patys tikką regėjote pozitivistus nieko nepelnius. Pridurčiau dar, visą piliozopijos istoriją, kuri yra istorija žmogaus proto, esant aiškiu darodymu begalinio geidimo to proto pasekti absoliutą. Nes ištisa piliozopija, atmetus nedaug jos šakų, buvo tai nuolatinė absoliuto jieškosina.

Vistai rodo man, tą prigimtą žmogui maldumą, kurį tamstos pasergėjote veržimo begalinėn, esant ne tik širdyje, bet ir prote; esant visame žmoguje.

Miss WILSON: Geradėjau! kreivai kalbi. Širdis prieštara protui yra biaurus daiktas, drauge fatališkas. Širdis ilgstas begalinės; ji nereikalauja žinoti, kas ta begalinė yra; o protas nemoka mislyti pirma nepažinęs daikto. Pažinęs, suraukia jį, biauriuoja. Dievuli tu mano! Ko tas protas nepridirbo su yvairiomis religijomis ir filiozofijomis! Argi jos visos nėra tai absoliuto giučas? Tas protas priveisė dievaičių it biaurių gyvačių. Jis paskleidė ant žemės baisybę ir biauresį. Kai-

kuomet tie dievaičiai vienyjos į vieną nei šiokį, nei tokį daugdievystės debesiną, kurs slėgdavo trūsą ir širdies vilti. Pagalop' tas pats protas išmislijęs nebe tai tikrą nuomonę apie Dievą ir nuvilkęs nuo Jo fantazijos rūbus, pamatė aiškiai plaišes ir netiksenę savo pastatytos triobos. Nieko nelaukęs, vėl ėmė ardyti atsidėjęs. Ištikro, tenebūna širdies, protas būtų seniai apsigerbęs su Dievu, idealu ir su visokia religija.

DEVILLE: Aš tiek tik tinku su Tamsta, juog religijos esybėje pripažįstu viršų širdžiai, o su kunigu sutinku tame dalyke, juog nematau didelės nesątaikos tarpu širdies ir proto. Tas yra teisybė, ką panytė sakai, senovės religijos skvarmas buvus labai menkas. Bet reikia atminti, juog jąs padirbo ne vienas protas, tačiaus prisidėjo čia visi, ir vaidintuvė, ir širdis, ir pageidimai; trumpai pasakius, prisidėjo visas žmogus. Kitaip ir negalėjo būti. Potam, nors tos skvarmos turėjo daug niekniekių, bet turėjo bent truputėlį nuomonės ir apie Dievą, kaip va: apie amžinastį, apie apveizą, apie teisybę. Jų apačioje žmogaus širdis jautė ir protas numanė tąs skvarmas esant ankštokas, ne galutines. Dėlto vienos religijos skvarmos ardydavo kitas. Dėlto už ribos tų religijų atsirado misterijos (paslaptys) ezoteriški moksłai; atsirado iš kailio nerimos varguolės piliozopijos. Ta piliozopija stiepdavos, kaip galėdama, augščiau už anos gadynės religiją, idant paregėti, kaip išrodo absoliutas. Pagalop' nuleizdavo rankas pasakiusi ,,nebeesant kitos rodos, negu kas nužengtų iš Dangaus ir pamokintų mus."

Ką yra galima sąprotauti praktiškai iš to viso? Panytė pati pasakei, žmogaus širdį ilgėjantįs, idant Dievas šnekėtų su ja. Jeigu panytė gyventumei šalip

Dievo ir regėtumei iš augštybių tą žmoniją nuolatai jieškančią Dievo patamsiais ir negalinčią Jo rasti, užtikro duotumei Dievui rodą, idant pasigailėtų ir pamokintų žmones apie save. Šit kad šv. Povilas atėjo Areopagan, idant skelbtų graikams Dievą, ,,kurį jie garbino nepažindami'', pasakė jiems kone tą patį, ką dabar kalbėjome: ,,juog žmonija jieškojo Dievo, bet neapčiupo ir nerado, nors Jis yra čiapat prie kiekvieno... Tuomi tarpu Dievas, pažiūrėjęs iš Dangaus į tuos nežinios laikus, dabar apsireiškia žmonėms.''

LEROY: Man rodos, juog ginčo širdies su protu nepribaigėme. Bet mano prieteliai! sutemo. Kas ne nori praleisti kasdieninio prasivaikščiojimo žvaigždėms šviečiant, teip kaip aš, tas turi pasakyti malonei draugystei ,,Labanakt'!''

Su tais žodžiais visi stojomės ir apsidairėme aplinkui. Žvaigždės dar balzganos pradėjo žybsenti čia ir kitur. Mėnuo, kone pilnatis, pasikėlė augštyn. Ant ežero paviršio atsirado pilkas rūkas ir gulinėjo nenoroms ant kraštų. Buvo maloni ramybė, kuri rinko dūmas krūvon. Prieškalnės viršum, įsikišusios ežere, netoli nuo mūsų, ėjo prieš kalną kažinkoks žmogelis ir narstės rūke, kabančiame pakraštyje. Deville parodė ranka ton pusėn ir ramiai pasakė:

— Tegul tik baigia eiti prieš kalną, išeis iš rūko ir atsiras aikštėje.

Antros Išvakares.

Antrą dieną, vakare, vėl sėdėjome ant tos pačios vėjos, gret žydrainio ežero. Nebuvo tik Siemionovo, kurs buvo išvažiavęs Nojan (Nyon). Prie stalo kiekvienas pasakojo, ką gražų buvo matęs ir ką malonų patėmijęs per dieną; kavą begeriant, pirmasis pradėjo kalbėti Bielskis. Rodės, jis negalėjo liautis su vakarykščia diskusija.

Aš, tarė Bielskis, apsidrąsinęs, primįsiu tamstoms tą, ką pasakė vakarykščiai ponas Leroy, baigiant mums šnekėti, t. y. juog ginčas tarpu religijos ir proto nėra dar visai užbaigtas. Ištikrųjų, pasakėme žodį, kitą, ir gana. Visgi tas ginčas yra ne juokai; jis draskė nevien galvas žmonėms, bet sukruvino žmonijos istoriją. Šit Sokrates tapo nužudytas už tą, juog nuskriaudė dievaičius. Inkvizicija kamavo svietą už tą, juog svietas drįso aiškint savaip Biblįją. Sudegino Jordaną Bruną (Giordano Bruno), kam jis skystai mislijo. Nukalino Galilėjų, kam jis skelbė, būk žemė sukantis ir tt. Še, kruvini paminklai istorijos takuose, religijos grūmės su protu. Jeigu šią gadynę nebėra to, tai turime ženklą, protą nebužilgo gausiant viršų būtinai.

Miss WILSON: Man rodos, poną Bielskį truputį nusikreipus nuo vakarykščio klausimo. Tartumei, šnekėjome apie ginčą tarpu religijos ir proto.

DEVILLE: Teip tikrai, šnekėjome apie ginčą tarpu religijos ir proto religijos dalykuose. Kad tatai visi sutikome, širdį limpant prie religijos, galime dabar paklausti, ir protas bene sutinka su religija; ar, rasi, stumia ją šalyn? Man rodos, atsakymą pono Bielskio, ko-

kį jis duoda ant šito kalusimo, čia netinkant būtinai. Kruvinuose Inkvizicijos darbuose, prie kurių būtų galima dar daugiau pridurti, nebuvo, teisybę pasakius, grumės tarpu religijos ir proto, bet tačiaus buvo tai imtinės tarpu yvairių religijų. Arba tikriau, buvo tai gincas žmonių nuomonės; vis ta pati iš kur ji kėlės: ar iš proto, ar iš religijos, ar iš užbūrio. Žmogus, norėdamas gauti viršų, buvo visuomet gatavas pavartoti savo galybę, by tik galėjo. Tolerancija svetimo išmonio yra pažibos mūsų amžiaus civilizacijos. Seniau tas tik apkęzdavo kito nuomonę, kurs arba neturėjo savosios, arba negalėjo paremti jos savo sveikata. Kiekviena religija turi savo istorijoje kruvinas pėdas, neišmetus kalvinų Genevoje. Čia reikia kaltinti ne religijas, bet žmonių liurbystę ir ūpą. Religijos suteikia tik žmonėms tvirtą nuomonę — tas yra geradėjystė — o žmonės, prispyrę, nori užkarti tą nuomonę kitiems — tas yra padūkimas.

KUNIGAS: Aš primįsiu Rymo ciecorystę. Kada ji apsikrikštyjusi, ėmė pirmą sykį spausti atskulūnus donatistus, šv. Augustinas atsiliepė, ne. Tokiu būdu pastatė visiems regimą pamatą civiliškos tolerancijos, apie kurią šnekame. Pagaliau vidurio amžiuose, tarpu nelavinto svieto, Bažnyčios Vyresnybė atvėjų-atvėjais peikė dvasišką prispūdį ir šaukė, juog nepridera krikštyti nenoroms nei stabmeldžių, nei žydų. Netikčiau tat, mūsų amžių pramanius toleranciją. Tas tik yra vien tiesa, juog mūsų amžius geriau ją sunaudojo, radęs po visur dailesnius žmonių būdus; radęs pamaž prinokusius civilizacijos vaisius, kurie buvo jau išpat pradžios krikščionystės yščiuje. Tamstos žinote, juog per nelaimę dar ir šią gadynę nors pačioje Europoje, nevisur klesta apykantos nuomonė.

DEVILLE: Tas yra tikra teisybė, visus tuos prispūdžius neesant išviso bendrus su grume, kuri yra grynai dvasiška, tarpu religijos ir proto. Teip-pat yra tiesa, juog ta grumė nesigirdžia istorijoje lyg-pat galo vidurinių amžių, atmetus vieną-kitą atsitikimą. Anos gadynės svietelis sutaikindavo šeip-be-teip protą su tikėjimu ir visiems rodės, juog juodu abudu, ir protas ir tikėjimas, padeda vienas antram. Atgaivos (Renaissance) laikuose pradeda jau reikštis čia ir kitur nesantaikos vaizdai. Baigiantįs XVIII amžiui, ima muštis abi pusi be jokios mielaširdystės. Mūsų amžiuje neužtenka ko mušas, bet pasakė vienas kitam: ,,aš be tavęs, tu be manęs.'' Nors svietas paregėjo, juog nėra galima užmušti nei proto, nei religijos, vienok persiskirsena yra milžininė ir eina kasdien didyn. Mokslas, kurs nuo pradžios šito amžiaus pašoko labai augštyn, patvirtino ir kasdien toliau tvirtina tą persiskirseną. Dabar nebėra ko ir bekalbėti apie santaiką. Aš nepasakysiu geriau to biaurio apsireiškimo per mūsų garsingą analistą Tenį (Taine), kurs aprašė jį pastarame savo tyrinėjime ,,Revoliucijos Istorijos'', spauzdintame ,,Apžvalgoje dviejų pasaulių'' (Revue des deux Mondes).

Jis sako: Mokslavyrių pramoniai XIX pusamžiuje, surėdyti nuo piliozopų, jau apibrėžė vienmulį geinį didelio paveikslo, kurį dar tebebaigia šiandien. Yra tai paveikslas piliozopiškos ir morališkos pasaulės. Tas geinis, nors paviršutinis, buvo teip tikliai ir tam tikrai padarytas, juog tie, kurie toliau darbavos apie paveikslą, nebereikalavo nieko kito pridėti, kaip tik apybraižą dapildyti ir kai-kame truputį pataisyti. Pradėjus nuo Geršelio (Herschel) ir Liapliaso (Laplace), nuo Volto ir Kiverio (Cuvier), Ampero, Presnelio (Fresnel) ir Paradajaus(Faradaye)lyg pat Darvino ir Pastero(Pasteur),

lyg Burnopo (Burnout), Momseno ir Renano, — pradėjus nuo jų, to paveikslo tarpuvietės kaskart daros labiau pilnos, stovylų apskritulis pasirodo aikštyn, nauji braižai paaiškina senuosius ir pribaigia, ko jiems netenka. Vienok braižai nepermaino niekuomet čielybės išveizio; tačiaus sustiprina, pagilina ir užbaigia tą pačią vadovę mislį, kuri apsivaidino pirmiemsiems amatninkams. O tai todėl, juog kaip pronokėjai, teip ir pasekėjai nuolačiai darbuojas, anot tų maliorių, pagal noturos ir savo darbą lygina be paliaubos su rodykle. Tasgatės didelis yra skyrius ir kiekvienam regima nesątaika tarpu to pasaulės paveikslo ir paveikslo, kokį rodo religija tikintiems. Tuomi tarpu kad pirmąjį baigia maliavoti kasdien naujais mokslo pramoniais, antrąjį aiškina toliau, šviežiais dogmatikos nusprendimais. Tuomi tarpu kad pirmasis remias ant proto ir išrodymų, antrąjį kiša žmonėms po paveikslu pamaldų, dvasiškos disciplinos, ypatingai mielaširdingų darbų, kuriuos religija moka įkvėpti ir kurie yra jos galybė ir garbė. Kaskart daugiau šviesesnių protų kreipias prie pirmojo paveikslo. Daug dievobaimingų širdžių tebesituri antrojo. Bet kiek tai tikinčių žmonių mūsų gadynėje pradeda jausti sopulingą skirsenos savo dūšioje. Klausia jie savęs, ką turime pamesti: ar religiją, ar mokslą? Kai-kurie stengias neprotingai, matydami nieko iš to nebūsiant, sutaikinti tuodu priešingu paveikslu. Mėgina paguldyti tarpu jųdviejų kažinkokį pramonišką lieptą, kažinkokią lipynę. Tenis (Taine) sako vis tas niekas kitas neesąs kaip tik keista žodžių fantasmagorija, kuri duoda jiems neilgai pasiguodžioti.

Tokia yra, kuone žodis į žodį, augšta pažiūra Tenio (Taine). Jis pats nesąprotauja, kas bus iš to; bet leidžia numanyti, religiją neišturėsiant to einančio didyn

mokslo spūdžio ir nors labai dar negreitai, kuomet ten ateityje reikėsią jai pasiduoti.

Miss WILSON: Ištikro, yra tai navatna pažiūra. Antagonizmas tarpu širdies ir proto stipriai vaidinas toje pažiūroje. Vienok kas buvo pasakyta apie dvasišką svieto paveikslą, paremtą ant dogmatikos aptarimų, tas, man rodos, tinka tiktai Rymo katalikystei, apie kurią rasi Tenis (Taine) mislijo kaipo prancūzas. Evangelijos krikščionystė yra liuosa nuo tų žabangų ir gali, kuomet prireikia, prisitaikyti prie mokslo žygio. Todėl paskutinė konkliuzija, būk tai religijai reikėsiant pasiduoti, neturi mūsų baidyti.

DEVILLE: Ne, panyte! negalima to pasakyti, juog tai Evangelijos krikščionystė galėtų išturėti akyse tokios Tenio (Taine) pažiūros. Tegul ji nėra teip sudorota kaip katalikystė, bet visgi yra pozityviška religija, paremta ant Kristaus tikėjimo. Gali būti, juog Tenis turi mislyje ypatingai katalikystę, bet ta nebe tai svieto moksliška nuomonė, kokią jis stato prieš religijos nuomonę, nepripažįsta nieko kito už teisybę, pripažįsta tik tą, kas tame moksle užsirakina ir per datyrimo metodą yra patikrinta. Tatgi tokia nuomonė atmeta nevien katalikišką dogmatiką, bet visokią dievišką intervenciją, Kristaus pasiuntimą. Pagaliau ji atmeta dūšios bemirtį ir patį Dievą; vadinas nebepalieka nei krikščionystės pėdų, nei, pasakius apskritai, jokios religijos.

HAINBERGAS: Aš prisilaikau tos nuomonės, juog tarpu mokslo ir religijos nėra jokios bendrystės. Išlavintas krikščionis turi turėtis mokslo ir sekti su begaline laisve jo išsivyturiavimą; drauge turi tikėti į tą, ką sąžinė liepia. Turi pertverti tankų tvartą savo gal-

voje tarpu tokių dviejų plotų ir pasakyti sau ant visados, juog nei mislyti nebemislys apie jų palyginimą.

DEVILLE: Matyk, tamsta! Tokia nuomonė yra tai pusnuomonė, kuri gali būti naudinga pačiam žmogui; gali apginti kaip neteip sandarą kai-kurių žmonių išvidaus, ypačiai darbščių žmonių; arba tokių, kurie užrakina savo mislį ypatingoje mokslo šakoje. Bet, teisybę pasakius, ta pusnuomonė neužtenka žmogaus dvasiai; nes viena tik yra sąžinė žmoguje. Objektyviškai žiūrint, tokia nuomonė jokiu būdu nenusiturės, nes objektyviška teisybė tėra viena. Kaip va: arba yra koks ten gyvenimas anapus grabo, arba nėra. Rasi ir būtų kam malonu nemislyti apie nesątaiką tų dviejų nuomonių; bet objektyviškai ir tikrai viena nuomonė turi būti teisinga, kita — melaginga.

HAIŅBERGAS: Nu, kokį tat įrankį Tamsta duodi, sutaikinimui tų prieštarų?

BIELSKIS: Ir aš norėčiau pasiklausyti.

DEVILLE: Prieštarų taikinimas man nei galvoje. Bet sakau, visą tą nesątaiką tarpu moksliško svieto išmanymo ir dvasiško išmanymo nieką kitą neesant, kaip didelę nesupraseną vienas kito.

BIELSKIS: Kaip tai nesupraseną?

DEVILLE: Tikrai teip. Pamėgjsiu trumpai tą paaiškinti.

Pastačius priešais religijos kokią piliozopiją, kaip va: Heglizmą pradžioje šito amžiaus, galėtų būti kokia-norint antinomija tarpu vienos nuomonės ir antros. Piliozopija yra šiokia-tokia pažiūra į viską, kuri susitinka daugel dalykuose su religija kakta su kakta. Bet „mokslas", kuri mokslavyriai kiša šiandien religijai,

šios gadynės, kurs teip aiškiai užbriežia savo užduotį ir padėjimą (rasi užtat ir sekas jam), atsiskyrė permatomai nuo metapizikos ir visokios piliozopijos. Paliko piliozopijai, tetyrinėja ji esybes ir augštesnias daiktų priežastis; o pats pataupė sau vienus tik prajovus ir prajovų tiesą. Teip-pat pataupė ji sau observacijos būdą ir liogišką sąprotavimą, paremtą ant tos observacijos. Tą sąprotavimą peržiūri visuomet datyrimas. Sąprotavimas neišeina iš empirijos aprubio. Mokslas nesistengia reikšti savo pažiūros į viską irgi negali. Dirva, kame mokslas dirba, yra per tiek atskirta nuo religijos, per kiek ir nuo piliozopijos. * Apie jųdviejų susipešimą nėra ko nei kalbėti.

Mokslas tyrinėja, kaip ten pasidaro iš debesynų saulės ir planetos. Bet iš kur atsirado materija, ar pati nuo savęs, ar kas ją sutvėrė, mokslas nežino apie tą ir neklausinėja. Čia gali sau kalbėti religija ir gali tyrinėti piliozopija. Mokslas parodo pasekmę, kokia buvo iš debesyno evoliucijos. Bet ar ta pasekmė buvo pabriežta ir žinoma kam išaugšto, ar ne, mokslas nesirūpina tuomi. Tas rūpi piliozopijai ir priguli ant religijos. Mokslas tyrinėja, kaip ten apsireiškia organizme pažintis. Tyrinėja lyg ribos, vadinamos smerčiu; čia sustoja tyrinėti. Bet ar pamatas tos pažinties yra dvasia, ar materija, ar ta dvasia persiverčia po smerčio į kitką — mokslas neturi čia nieko, ką galėtų pasakyti. Tą klausimą aptaria religija ir tyrinėja jį savotiškai piliozopija.

Tas tiesa, daug mokslavyrių, ypatingai antros ir trečios eilios, mėgina nupildyti kokią ten metafiziką. Jie gabena metodą ir įrankius gamtos mokslo, prie kurio priprato, už ribos to mokslo ant aslos metafiziškų ir dvasiškų kibelių. Vardan mokslo, vardan empiriškos

nuomonės ir tikrybės aptaria jie vis tą arba teip, arba, ne: Bet nejaučia, išėję jau už rubežiaus datyrimo; nejaučia, juog išrodymai, kuriuos kiša, nieko nereiškia svetimame dėl jų aprubyje. Tokiu būdu tveria sau kokią ten pažiūrą apie viską. Kaip va: jie nutaria, tą v i s k ą būk paeinant iš vieno šaltinio, o ne iš dviejų, nutaria juog viskas išsidirbo žinomose dribtuvėse per įtekmę tų pačių įstatymų, nutaria pagalop', juog nėra nei pradžios, nei galo, nei nieko užpakalyje, ir tt. ir tt. Tą pažiūrą, kuri visiems matant yra metafizika, nors prasta metafizika, jie vadina mokslo pažiūra.

Ištikro ta pažiūra neturi nieko moksliško, negu tik moksliską skvarmą. Išrodymai, iš kurių ji yra sustatyta, formališkai yra moksliški, bet pritaikinti ne prie mokslo tikslo. Jie būtų pergeri empirijos dalykuose, bet perkelti ant metafizikos dirvos, niekam nedera. Ta nuomonė, juog ,,be smagenų nėra galima mislyti'' yra labai teisinga ir tikra ant datyrimo dirvos; bet ta pati nuomonė, stigaujanti, būk tai visoks sutvėrimas be smagenų negali mislyti, yra be jokio pamato ir niekų kalba.

BIELSKIS: Bet mokslo metoda, kurią mūsų amžius laimingai išmėgino gamtos žiniose, yra viena vienintelė pasinaudojimui. Ją apleidus, nieko tikro nebėra.

DEVILLE: Tasgates ta pati nuomonė, kurią Tamsta dabar išreiškei, yra priešinga mokslo metodai. Mokslo metoda sako tik, juog ant datyrimo dirvos rodo teisybę tokie ir tokie tyrinėjimo būdai. Toliau ji neleidžia nei nusikreipti, nei pasakyti teip, arba ne. Jeigu kokia piliozopija, arba kokia religija sakos žinanti, ar tikinti be to kitonišku būdu, mokslas kaipo mokslas neatsako ant to; tiktai atsako tą jam neprigulint.

LEROY: Juk yra leista mokslui sąprotauti už rubežiaus, kurį išknebinėjo. Tas sąprotavimas kartais teip apauga naujais mokslo lobiais, juog pagalop', nors nėra stačiai darodyta, vienok prisiartina jie begalo prie tikrybės. Atmesti tuos lobius, nieko nežiūrint, būtų užtikro priešinga mokslo dvasiai.

DEVILLE: Mokslui yra leista įvesti naujas hipotezas, kurios nebuvo dar ištirtos; bet tik visuomet ant datyrimo dirvos; kitaip pasakius, yra leista įvesti tokias hipotezas, kurios gali būti datirtos pragumu prigulinčiu mokslui. Hipoteza tuomi esti moksliška ir mokslui naudinga, juog ji pranoko patį mokslą; bet pranoko pasirėmusi ant pirmutinio datyrimo.

Hipoteza vilias, naują tyrinėjimą padėsiant jai. Ji gyvena ta viltimi toje viltyje yra jai leista būti. Jeigu hipoteza jieško to, ko nėra galima ištirti, tuomet nebėra jau moksliška. Šit, kiekvienas gali tverti yvairias hipotezas apie tą, kaip ten daros iš debesynų planetų sistemas; nes tas daiktas tebėra ant datyrimo dirvos. Daug yra galima pasaugoti šios gadynės dangaus žydryje, daug galima mėginti liaboratorijose. Bet ar debesyno materija turi absoliutišką būvį, ar priguli nuo Sutvertojo, čia nėra galima statyti jokios moksliškos hipotezos; nes čia nėra galima nieko daeiti. Teip-pat yra leista moksliškai sąprotauti apie yvairias psikiškas funkcijas yvairiose smagenų dalyse; nes yra galima tikėtis, būsiant kuomet jąs išrištas. Bet sakyti, būk tai pažintis nėra niekuomi daugiau, tiktai „antra pus smagenų judėjimu'', yra hipoteza visai nemoksliška, nes čia datyrimas, kurs darodytų tą daiktą, yra būtinai negalimas.

Miss WILSON: Man nepatinka vienas daiktas toje

kalboje. Ji lakioja anapus debesų. Bene galėtumei, pone Deville, pasakyti truputį prasčiau, kaip išeina iš čia sątaika, arba, kaip Tamsta sakai, persiskirsena tųdviejų paveikslų: moksliško ir dvasiško svieto?

DEVILLE: Jeigu panytė nori, tad pamėgįsime parodyti svieto paveikslą prasčiau; pamėgįsime parodyti jį teip, kaip rodo mokslas. Pamatysime, peštynių su religija negalint būti niekaip. Neįkirėsiu mažmožiais, iškelsiu tik didesnius dalykus.

Šios gadynės mokslas stengias abelnai suprasti teip materijališką, kaip morališką svieto ir evoliucijos šonus. Tas gi tinka religijai; nes niekas teip neverčia proto, idant jieškotų pradžios ir Sutvertojo, kaip evoliucija, ten nėra jukinio ir nesitikėjimo, ten yra skuba kur-nors rubežiauspi, kuri skuba buvo buvusi potencijališkai pradžioje.

Materijališka pasaulė rodo mokslui visųpirma evoliuciją neorganiškos materijos, pradėjus nuo debesyno lyg pasidarymo dabartinio mūsų sistemo. Tam sistemui padėjo pasidaryti mekanikos galybė, materijoje užrakinta. Čia jokia teza, nei hipoteza nesibara su pažiūra į dvasišką pasaulę. Religija rūpinas tik, kaip sakiau, šiuomi: tos materijos būvį išėjus iš Sutvertojo, tos evoliucijos pasekmę buvus pagimdytą gamtos galybe, buvus nuo Sutvertojo paskirtą. Mokslas, kaip žinome, nebegali įveikti to viso.

Antra, mokslas jieško organiškoje pasaulėje teippat, bene ras jis iškur atsirado ta skvarmų daugybė, į kurią žiūrime evoliucijos genezyje. Čia mokslas maž dar tepelnė; sutiko daug kliučių ir lauminėja dar lygšiol bemaž kone vienose hipotezose. Vienok nei tose hipotezose, nei jų galimose būti pasekmėse nieko nėr

priešingo dvasiškos pasaulės pažiurai. Nors viena hipoteza, darvinistų kišama, būk tai evoliucija daros pati nuo savęs be Sutvertojo, — nors viena hipoteza galėtų būti priešinga, bet ji nėra moksliška, yra piliozopiška metafizikos paskolinta iš materijalizmo.

KUNIGAS. Aš pridėsiu dar vieną mažmožį. Aš norėčiau butinai išmesti žmogų iš abelnos gyvybos evoliucijos ant žemės. Ir nebus čia jokio priešingumo, nei disharmonijos. Pigu suprasti, juog kaip pirma skleidės neorganiška pasaulė, teip paskui skleidės pamažu organiška duota sau galybė nuo Sutvertojo; o skleidės tuolaik, kuolaik išbaigė skleistis. Tuomet paliko pasodintas paskirton sau sodybon žmogus, sutvėrimas aukštesnio laipsnio.

Ta paskelba, kuri užliko pas visas tautas, pirmąjį žmogų stovėjusi kuoaukščiausiai ir buvusi laimingų laimingiausį (giriečio, panašio į žvėri nebuvus), ta paskelba man rodos, stipriai tą patvirtina.

DEVILLE. Geradėje! aš teippat neprieštarauju tam, idant išmesti žmogaus sutvėrimą iš abelnos evoliucijos. Vienok pasakysiu čia, nors kas ir laikytų žmogaus evoliucijonišką pradžią už mokslo lobį (tegu tas dar toli gražu), visgi toks laikymas nenustumtų dar religijos. Kaip ten būtų nebuvę, žmogų tapus sutvertą iš žemės dumblų, visgi jis yra Dievo sutvertas, kurs visą tą kosmoso skleisinos paketino davesti iki pat išgalių. Kaip ten žmogus įgijo nuomonę: morališką, estetišką ir religijišką vis ta pati; visgi jis pažinęs save, gamtą ir Dievą turi Dievą garbinti ir pildyti morališką tiesą, kurią randa savo širdyje, kaipo dievišką. Tame ir yra religijos esybė. O vėl regiu, juog ir tarpu katalikų ne badas evoliucijonistų. Juk-gi garsingas darvi-

nistas Mivartas yra katalikas. Knygą, kurioje skelbė evo'iucijonizmą sutinkant su senovės mokslavyriais, do vanojo kardinolui Newmanui, o Newmanas tą knygą priėmė. Atmenu, ir šv. Augustinas savo rašte „De Genesi ad Litteram" neginčyja. Dievą sutvėrus pradžioje vis tą potencijališkai ir užmazgoje, kas ketino apsireikšti ir išsivyturti pamažu potam. Šv. Augustinas lygina pagaliau tą hipotezą prie žmogaus dūšios; ne tai, idant jis maišytų dūšią su materija, bet, vadinas, ir dūšią skaito už pirmpradę, kuri galėjo gyventi visų-pirma potencijališkai, o paskui išsprūsti.

Še, Tamstoms paveikslas krikščioniškos afirmacijos, kuri prasikiša pro mokslo dirvą nevien senovės, bet, teisybę pasakius, ir šios gadynės. Mokslas tyrinėja, ar išsivyturioja ir kokiu būdu išsivyturioja yvairios kvarmos iš pirmpradės. Krikščionystė stigauja per šv. Augustino lūpas tik tą, juog ta pirmpradė, nėščia tokiomis pasekmėmis, buvo padaryta Dievo ranka.

HAINBERGAS: Aš pripažįstu ponui Deville, tą pamatinę pažiūrą man patinkant. Ne kart' skundžiaus ant metafizikos, kam ji įsipainiojo mokslo sodybon. Tamsta teisingai išvarei ežę: šiapus paliko datyrimo dirva, kuri priguli mokslui; anapus — „das Ding an sich" metafizikos ir religijos sodyba. Labai teisingai!

Vėlgi Tenio (Taine) girklo mislis apie du paveikslu man išrodo (pasakysiu jo žodžiais) fantasmagorija. Ne pamelavus, juk mokslavyriai netveria čielybės paveikslo, bet dailina tik mažmožius ir dailina juos iš empirijos viršaus. Filozofai-gi parėdkavoja v i s o t i n ę. Bet jie ne teip elgias, kaip Tenis(Taine) norėtų „pagal gamtos"; elgias tik pagal mislies; nes ta visotinė, kuri rūpi jiems, nesiduoda pasergėti. Mokslavyrių lobiai,

ganėtinai datirti, nesibara niekuomet tarpu savęs; tačiaus prisiduria vienas prie kito. Bet filozofų konstrukcijos, ypatingiausiai mūsų gadynėje, daužos podraug ir įra lyg-pat pamato. Visotinė pasaulės apybraiža, kuri pradėjus nuo praeito amžiaus, tebebūtų užsilaikiusi tiesiose brukšmės linijose, yra tik Tenio (Taine) ,,pium desiderium''. Nieko mums teip netenka toje gadynėje, kaip tat tų svarbių ir tiesių linijų. Antrapus apvertus, pradžia išsivyturiavimo šios gadynės mokslo nesiskaito visai nuo galo praėjusio amžiaus (nuo Heršelio, Laplaso ir Voltos), bet pasiekia XVII ir XVI amžius. Kopernikas, Kepleris, Kartezijus, Newtonas išmislijo daug garbių dalykų, kurie paleido mokslą naujomis vėžėmis.

LEROY: Nors aš Tenį (Taine) sūdyju ne teip aštriai, bet prisipažįstu, pažiūrą pono Deville man patinkant. Aš laukiau, būk tai jis taikįs mokslą su religija, įlindęs į pačius mažmožius, žingsnis po žingsniui; laukiau anų ,,pramanytų lieptų''. Tuomi tarpu vienas kirtis ir skyrius gatavas, kuriam (lygšiol) reikia pripažinti teisybę. Bet tuomi nukeliavome tik mažesnį ir pigesnį puskelį. Rūpi man dabar, kaip čia ponas Deville pritaikįs tą pažiūrą prie morališkos pasaulės, prie istoriško augimo žmonijos. Juk-gi čia susitinkame su neprigimtais dalykais, kuriuos religija sako esant, o mokslas ginčyja. Čia susitinkame su Apveizda, kuri religijai stigaujant, rėdo žmoniją, o mokslas sako, būk žmoniją rėdanti istoriška tiesa. Ne jau ir čia bus galima padaryti tą patį rubežių, kaip gamtoje.

Miss WILSON: Ir aš labai norėčiau pasiklausyti.

DEVILLE: Aš tikiu stipriai, juog ir ant tos dirvos nors ne teip grynos mūsų akims, yra pamate tas pats

rubežius. Istoriškas mokslas gali sau tyrinėti amžių atsitikimus kaip norėdamas; gali juos aiškinti kaipo pasekmes senovės išlygų ir naginėti tiesą, kaip ten tie atsitikimai stojos ir kaip civilizacija ėjo. Tas nekliudo nei maž, idant pagal augštesnės pažiūros, neg yra mokslo pažiūra, — idant tie patįs atsitikimai būvotų ir rėdytųs Dievo Apveizda. Apveizda yra ne tas (kaip tai kai-kurie lyg maži vaikai dūmoja), būk Sutvertojas taiso be paliaubos pasaulės mašiną; būk lytus lyja, būk giedra spindžia ne pagal gamtos rėdos, bet žmonėms paprašius ir prašant kasdien. Ne. Dievui buvo viskas po rankai nuo amžių; buvo Jam žinomos ir matomos visos priežastys tuometinės ir dabartinės. Tverdamas pasaulę, kurdamas gamtos rėdą ir žmonijos augimą, Dievas regėjo išviršaus visas pasekmes lyg laibučiuko plaukelio, kurs krinta nuo mūsų galvos, ir panorėjo, idant jos būtų. Tokiu būdu, kas vien dedas pasaulėje, dedas per gamtos rėdą ir istorijos tiesą. Mokslas tyrinėja tą rėdą ir tą tiesą, o viskas eiliojas per Apveizdą teip, kaip buvo paskirta nuo Dievo. Tas tatgi inicijališkas Sutvertojo faktas, kurs gaubia nuo amžių visas gamtos ir istorijos pasekmes ir yra ta paprasta Dievo Apveizda, rėdanti pasaulę.

Salip to nėra galima ginčyti, būnant kai-kuomet ypatingą dievišką intervenciją, dangišką apreiškimą. Darodymas šito priguli tai religijai, kuri atsišaukia prie tos intervencijos ir apreiškimo. Bet nežiūrint ir ant to, ta paprasta Apveizda, apie kurią sakiau, užtenka jau dvasiškam pasaulės supratimui ir religijiškai bendrystei su Dievyste.

Miss WILSON: Neteisybė! visiškai neužtenka. Kokia čia religijiška bendrystė su Dievyste, kame nėra ga-

lima malda? Kaipgi aš melsiuos, jeigu man yra pasakyta viską dedantįs nuo amžių pagal gamtos rėdos ir istorijos tiesos?

DEVILLE: Kodėl nel Panytė gali melstis su viltimi ir nauda; nes Dievas, tverdamas pasaulę, žinojo tą Panytės maldą būsiant, ir jei mislyjo išklausyti jos kuomet, tat patalpino ją pasaulės išlygose. Kad panytė prašai šiandien giedros, ar sveikatos ir gauni, tat, vadinas, gauni (prastai pasakius) per fiziškas priežastis, paskirtas nuo svieto pradžios. Vienok tos priežastys todėl buvo nustatytos teip, o ne kitaip, juog panytė meldeis. Nepigu yra mums suprasti šitą, žiūrintiems iš pažemės ir pasinėrusiems žemiškame skaitliuje. Bet Esybei be laiko yra visiškai pigu. Tversinos darbą pavadinau inicijališku dėlto, idant išreikščiau mūsiškai ir pasakyčiau, jį buvus čielą jau pasaulės pradžioje. Bet galėčiau teip-pat pavadinti jį dabartiniu ir lygiai būsiančiu. Teisybę pasakius, jis yra amžinas, tinkus visiems laikams.

Siteip numanant Apveizdą, mokintas žmogus gali ją rasti visur: gamtoje ir istorijoje, apsireiškusią natūrališkai. Dievobaimingas n e m o k i n t a s žmogus pasakys pasidarius tą per Dievą, o dievobaimingas m o k i n t a s pasakys: tas stojos natūrališkai, Dievui liepiant.

LEROY: Labai dėkui už tą filiozofišką išaiškinimą Apveizdos idėjos. Turiu prisipažinti niekuomet to nesutikęs. Suprantu dabar teip tat galint sutaikinti mokslą su religija. Bet yra vienas daiktas, kurs man gadina viską. Tas daiktas yra pono Deville abstrakcija apie ypatingą Dievo intervenciją. Jeigu apie tą intervenciją šnekėtų tik viena, antra religija, tuomet būtų

maža bėda, bet vakarykščiai kalbėjome, teip darant bemaž visas religijas. Visos kiša kokius ten faktus neprigimtus, kokius ten apreiškimus atsiųstus iš Dangaus. Ypatingai mums artimiausia krikščionystė, apie kurią turime tiek kartų pamislyti, kiek kartų tariame žodį „religija", — ypatingai ji yra pilna stebuklų ir apreiškimų. Krikščionystė tvirtina tuos stebuklus ir apreiškimus it istoriškus faktus, o moksliška kritika niekina juos lūpomis R nano ir kitų mokslavyrių. Man rodos, yra čia antinomija, kurios nėra galima nei apleisti, kalbant apie religiją, nei išrišti anuomi skyriu tarpu metafizikos ir mokslo. Čia afirmacija ir negacija priguli prie tų pačių konkretiškų faktų.

KUNIGAS: Aš atsakysiu maniškai, užlaikęs vienok pono Deville mislies pamatą. Tegul čia ir nėra to objektyviško skyriaus tarpu mokslo iš vienos pusės ir religijos su filiozofija iš kitos, apie kurį pergražiai pasakė ponas Deville, išguldydamas prigimtus mokslus; bet užtat yra čia motyvų dvigubystė, bėganti iš tų pačių šaltinių. Kaip va: Renanas, kurs atvirai teisinas su savo metodos istoriška kritika, liepia išaugšto laikyti už nebuvusį visokį neprigimtą faktą, arba liepia pripažinti, juog tas faktas nesiskiria niekuomet nuo kitų paprastų atsitikimų. Kiti nors kalba tą patį ne teip aiškiai, bet pildo aiškiai. Žinoma, tokia kritika nedarodys jokio neprigimto fakto, nes pati sakos lyglaiku nenorinti darodyti.

LEROY: Geradėjau! tas-gi yra pats tikriausias pamatas istoriškos kritikos. Juk nieko supernaturališko neatsitiko neikuomet. Kas-gi matė kuomet stebuklus?

KUNIGAS: Aš nesakau dabar esant stebuklus, bet kalbu tik tą, juog, kaip Tamsta darodinėji, būk super-

naturališkų atsitikimų neesą ir būti negalį, — aš kalbu, juog tai nėra istoriška, mokslišką priežastis. Yra tai filiozofiška, yra šeipjau pažiūra į pasaulę, kuri verčia Tamstą, idant laikytumei neprigimtus dalykus už negalimus. Kokią istorišką kliautį galėtumei Tamista turėti prieš juos? Argi nesimena jie tankiai istorijoje ir praeities paminkluose? Ar, rasi, niekas neliudyja, šiandien regėjęs stebuklus? Tebūtų ir teip; visgi toks visų laikų pasergėjimas pagal visos gadynės masto būtų ir netikęs ir nelabai moksliškas. Vėl-gi, daugiau nebekalbant, kiek tai Tamstos tautiečių stygauja matę stebuklus Liurde (Lourde). Nejieškau aš, ar čia yra kiek teisybės, bet sakau tik neprigimtų atsitikimų ginčą pas Tamstą, pas Renaną ir pas kitus paeinant ne iš priežasties nebuvimo istoriškų liudijimų, bet paeinant kaž iš kokios filiozofijos nuo Tamstėlių pasavintos. Tamstėlės sanprotaujate, pasaulę stovint be Sutvertojo, esant absoliutišką būvį, Dievą negalint daryti stebuklų, arba dar kitką. Ar šeip, ar teip sakyk, yra tai kažkokia metafizika apie pasaulę, ar apie Dievą, kuri, pagal Tamstų nuomonės, ginčyja stebuklus ir padaro tą, juog Tamstos, aplenkę istorišką kritiką, einate tolyn, neatsižiūrėdami ant jų.

Jeigu Tamsta prisilaikytumei kitoniškos filiozofijos, nematytumei čia jokio Dievui negalėjimo. Pripažintumei Jį įkvėpus ypatingai kai-kuriuos vyrus, idant tie vyrai apšviestų žmoniją sulyg svarbiausių teisybių. Teip-pat pripažintumei, juog Dievas, norėdamas patvirtinti jų urėdystę svieto akiveizdoje, suteikė jiems kai-kuriuos savo žinios ir galybės ženklus, kurie prasikišo pro paprastuosius. Ištikro, pripažinus augštesnę priežastį už gamtą, augštesnę tiesą ir siekį, netik nebū-

tų negacijos prieżastystės ir pasaulės parėdos, bet būtų jų pripažinimas.

Kuolaik žmogus stovi ant pamato anos neteistiškos filiozofijos, tuolaik, žinoma, jo protas ginčyja neprigimtus atsitikimus. Tie atsitikimai rodos jam lyg svetimi, rodos esą be pamato. Noroms-nenoroms turi juos ginčyti; kad ne ginčyti, tad bent sukraipyti teip, idant ir jų supernaturalystės pėdas ištrintų; vis ta pati, nors ištrynus, pasidarytų kerebla, it Renano „Jezus". Abelnai pasakius, tuomet tik žmogus pradeda pasaugoti neprigimtą karaktorių kai-kuriuose amžių faktuose, kada jis įgija teistišką pasaulės nuomonę. Tuomet jis pamato Dievo pirštą, rodantį, juog čia o ne kitur Dievas teikės apreikšti savo teisybę, ar norą.

HAINBERGAS: Nu, gerai. Mokslas pats nuo savęs nekliudo pasaulės dvasiškos nuomonės; viskas priguli nuo pažiūros į tą pasaulę, arba nuo filiozofijos, priguli nuo to, kas ir kaip pradeda mokintis. Bet ta kalba nustumia tik religijos klausimą toliau ir gimdo naują klausimą: kokios-gi reikia prisilaikyti filiozofijos? Kasgi tad gali prispausti protą, idant jis žiūrėtų į pasaulę labiau iš teizmo kertės, o ne iš mononizmo, ar dar iš kito kokio sistemo.

DEVILLE: Geradėjau! Męs pradėjome nuo to, juog mūsų gadynė kiša religijai ne filiozofiją, bet mokslą. Kalba buvo apie tai, ar šios gadynės mokslas tikrai nesutaria su religija. Šitą-gi dalyką jau perkratėme. Klausimas, kurį Tamsta pakišai dabar: kokios reikią prisilaikyti filiozofijos, yra platus lyg jūra, ir aš nepriżadu jos išsemti. Man vienok rodos, juog užmetus akį nors paviršams ant istorijos žmogaus mislies mūsų laikuose, užtenka pasaugoti skyrių dviejų jos bėgsenų.

Po vienai pusei (kaip Tamsta pats pasergėjai sulyg Tenio) seka vienas po kitam filiozofiški sistemai, kurie griauna lyg-pat pamato tą, ką pirmasis pastatė. Visų-pirma griauna pats biaurusis materijalizmas, kurs pučia iš Anglijos ir Prancūzijos. Potam griauna galvasukis vokiečių idealizmas; ir vėl reiškias materijalizmas, tuojau persivertęs į pozitivizmą. Šiandien atgal reakcija prieš materijalizmą, atgal šaukimas: esąs būtinai kas-nors be to, ką regime. Po antrai pusei teizmas (kurs yra teip-pat kliasiška filiozofija, kaip amžina religija) eina viduryje tų biaurių atmainų. Kiekviena atmaina kloniojas nors nenoroms teizmui tuomi, juog ginčyja kitą. Teizmas naudojas iš to viso, ką gerą atmainos išmislyja. Pati ta jų maina, teip pasakius, paviršutinė, nemaž pamokina žmones.

Jeigu žmogus nori pamislyti ir, nusišalinęs nuo paviršutinių vaidų, užgesinęs kūno pageidimus, ima ramiai palyginti nuomonę teistiškos pasaulės iš vienos pusės, o svieto supraseno be Dievo iš antros — jei ima dūmoti, kas labiau tinka visai jo gamtai, protui, širdžiai, morališkiems ir estetiškiems pajautimams — tuomet jis ilgai nebeaimanuos, kurioje pusėje reikia jieškoti teisybės.

Mano prietelis, Karolius Sekretenas, teisingai sakydavo, mokslą kiekvienos filiozofijos — nevien sulyg jos naudingumo, bet ir sulyg jos teisybės — esant morališką mokslą, kurs liogiškai vyturias iš jos. Kiekvienas sistemas, ginčyjąs moralystę, turi būti numestas ne dėl to, juog jis yra nedoras, bet dėlto, juog yra neteisingas. Nesgi nesantaika tarpu teisybės ir gero yra grynas absurdas. Morališka priderystė, tupinti sąžinėje, yra teip-pat tikrų-tikriausia, kaip ir mislies tiesa, ant kurios protas stato žinias. Teip klausimą knebinėjant,

argi gali ištikro išturėti kokia-nors filiozofija atmetusi Dievą, atmetusi žmogaus liuosą valią ir atsakymą už nusidėjimą, o pasisavinusi toje vietoje skyrių pikto ir gero, skyrių paremtą ant absurdų.

HAINBERGAS: Ar Tamstai matos, juog tos pasargos išriša klausimą apie tą, kokią reikia apsirinkti filiozofiją?

DEVILLE: Aš tariu, jąs bent duodant užtektiną paramstį apsidairymui ir praktiškam išsirinkimui, koks yra reikalingas žmogui per gyvenimą.

KUNIGAS: O man vėl rodos, ne tik filiozofiją, bet ir šios gadynės mokslą aiškiai pritariant dvasiškai pažiurai į pasaulę. Tas tiesa, ponas Deville darodė, kiekvieną sąprotavimą, nors prasčiausį, paremtą lyg pat paskutinių priežasčių ant moksliškų išrodymų, — darodė peržengiant jį mokslo rubežių; bet peržengiant rubežių mokslo dabartiškai išmanomo. Darodė, vadinas, tokiu būdu, mokslui nerūpint tolesnias dedukcijas, kokias išvedžioja iš jo filiozofiška ar religijiška metafizika. Vienok, pati jau orientacija apie dedukcijų tyrinėjimą gali jau tai nusitolinti nuo kibelių, kurios rūpi filiozofijai ir religijai, jau tai gali prisiartinti.

Teip tat genetiška ir evoliucijoniška kertė, iš kurios stengias šios gadynės mokslas pažinti pasaulę, pritraukia, anot p. Deville, protą arčiau prie teistiškos svieto nuomonės. Kuolaik žmonės tarydavo su Aristoteliu, svietą tebeesant būtinai tokį-pat, tuolaik mislis apie jo pradžią lindo ne teip švelniai. Mūsų amžiui auštant, atsirado žodis ,,progresas''. Tas buvo jau vienas žingsnis pirmyn, nes rodė punktą, iš kur prasideda eisina, ir rodė tobulystę, prie kurios žengia. Siandien rados kitas žodis ,,evoliucija''. Tas naujas vardas, kurs skam-

ba po visą mokslo dirvą, yra vėl tolesnis žingsnis; yra dar artesnis prisitraukimas prie teistiškos pažiuros. „Progresas" nesisako, iš kur jis išeina, kame tupi jo priežastis; yra galima jį paaiškinti su agentais išlauko. Juk senovės transformistai, kaip va: Liamarkas (Lamarek), sakydavo: visas permainas, persivertimus reikią pripažinti apylinkių įtekmei. Evoliucija gi yra tai išsivytursena iš vidaus; o kas išsivyturioja, tas jau ipso facto turėjo būti užmazgoje, turėjo būti potencijališkai. Evoliucija pripažįsta kokią ten pirmpradę, kuri užrakina potencijoje būsiančias tobulas skvarmas ir rūpinas, idant tos skvarmos išsipildytų. Yra tai Negelio (Naegel)tobulinanti pirmpradė, yra Vigando, Veismano, Kernero paslaptinė išsivyturiavimo galybė; yra Kopo (Copēc) „growth force" bemaž ta pati, kaip šv. Augustino potencijališkas sutvėrimų luomas. Pagaliau pats Darvinas nepasiekė tokios pažiūros; bet šios gadynės evoliucijonistai supranta tą kaskart geriau. Bereikia žengti tik vieną žingsnį. Bet, teisybę pasakius, tas mokslo žingsnis nebėra jau reikalingas. Užtenka mokslavyriams apsidairyti čia, kame jie stovi, ir pamatys aną pirmpradę, lyg kurios daėjo. Ta pirmpradė užrakina potencijališkai savyje ateitį, pripažįsta aiškiai dievišką inteligenciją numanančią tą ateitį.

Istoriškas mokslas kreipias dar labiau linkon religijos ir krikščionystės, neg gamtos mokslas. Tvirtas ir sąžiniškas tyrinėjimas šios gadynės istorijos būtinai išardė yvairias pinkles, pastatytas kituomet nuo bedieviškos dvasios tam, idant užpainiotų žmonėms kelią krikščionystėn. Iš kitos pusės anie amžių faktai, kurie yra tai apreikštos religijos pukštis, o kurie rodės seniau teip tolimi ir neaiškųs, sakytumei, dangaus žvaigždės (buvo leista mislyti apie juos, ką sau nori), — tie faktai šian-

dien, dėkui išmislams dabartinio mokslo, yra artimi ir aiškus, lyg, tarsi, veizdėtumei juosna per toližiurį. Yvairios mokslo žinios, kaip va: archeoliogija, liugvistika, istorija senovės maliorystės, senovių-senovės etnografija, religijos istorija ir tt. rodės pradžioje lyg jos bėgtų šalyn nuo Biblijos; dabar kreipias prie jos, žibina jai. Ta kreipsenos teip yra aiški, juog tą patį, ką praeitame amžiuje svietas laikė už pasaką, šiandien laiko už brangiausį istorijos šaltinį.

Ypatingai krikščionystės pradžia, tikėjimas ir parėda pirmųjų Bažnyčios amžių, laikas atsiradimo Naujo Instatymo knygų, vis tas, nors dar ne visiškai, bet jau užtektinai arti ir aiškiai tapo pasergėtas. Lyg nesitikėtai liko naujai sujieškoti tekstai, rymų parašai, paveikslai, indų šukės, kurie susinėrė vienon krūvon, tarsi, senos mozaikos fragmentai. Visi faktai teip išrodo apvalųs, tartumei, čiupinėjame juos ranka. Bet visgi dar ne badas tokių mokslavyrių, kurie, pasirėmę ant savo filiozofijos, ginčyja neprigimtą karaktorių tų faktų. Vienok jau užtenka ir tiek, kiek jie pripažįsta juose istoriškumo; užtenka idant, nusikračius nuo antireligijiškų persargų, būtų galima paregėti tuose faktuose dievišką pirmpradę. Centrališkas faktas žmonijos veiksmų, apsiaustas istoriškais mažmožiais, kuriuos tuos mažmožius šios gadynės mokslas paaiškina ir priartina labyn ir labyn, pasirodo mūsų protui ir žmogui, jieškančiam Dievo, teip juog tas protas pažįsta jame dievišką mielaširdystę ir apsireiškimą žmonėms.

Man rodos, yra galima pasakyti šios gadynės revoliucijonišką ir istorišką mokslo elgsenos esant taikią religijai ir per tą patį rodant mums, kokios filiozofijos reikia prisilaikyti.

Miss WILSON: O man rodos,juog paklausus, kokios filiozofijos turi žmogus prisilaikyti, būtų pats gerasis atsakymas — turi prisilaikyti filiozofijos ir mažystės. Bakonis (Bacon)pasakė kažikame: reikią pagaliau gamtą tyrinėti, nusižeminus be užkorimo jai savo pramonių, -reikią rūpintis tik pažinti tą, ką pamėgo Viešpats Dievas padaryti gamtoje. Kalbant apie pažiūrą į viską, į bendravimą Dievo, pasaulės ir žmogaus, turime dar labiau saugotis tų sistemų, kurie kliudytų mums suprasti tą, ką nori Dievas, idant suprastume. Turime turėti atvertą širdį, idant priimtume teisybę, kokią Dievas teiksis mums paduoti.

LEROY: Labai gražiai!

DEVILLE: Labai gražiai! Mūsų amžius reikalauja tos lekcijos. Proto puikybė yra pirmasis jo mencius. Ta puikybė paeina iš jo begalinių mokslo ir fabrikų lobių, kurie apsuko jam (amžiui) galvą. Puikybė yra teipogi priežastis kokio ten filiozofijos svaigulio, kurio senesni amžiai neišmanė. Dyvų-dyvai! mūsų amžius, pats išmintingasis, apie moksliškus tyrinėjimus visai pasiuto filiozofiškoje spekuliacijoje. Ir ta pati amžiaus puikybė aiškina jo netikėjimą, kurs pasiekė net ateizmą. Yra ta liogiška pasekmė, yra teisinga koronė.

HAINBERGAS: Turėjome šiandien ne pigų šnekesį. Aš stebiuos į panytę Wilsonaitę, kaip ji išturėjo. Bet ką padarysi; užkibinome tokį klausimą, kurio nebuvo galima palikti. Būk kaip nebuvę, daug dalykų išsiaiškino ir už tą reikia visiems padėkavoti šios dienos lederiui, (leader'iui) ponui Deville.

TREČIOS IŠVAKARES.

Trečiame vakare visi svečiai buvo vėl susirinkę krū voje. Mūsų būrelis, matės aiškiai, ėjo tvirtyn.

Bet neteko šviesos! Lijo kiaurą dieną Nors per pietus sustojo lyti, vienok visas dangus buvo apsiniaukęs; oras buvo pilkas, dujuotas. Ežeras išrodė pakraštyje tamsiai-melsvas, o toliau, tarsi, siekė debesų rūką. Kituomet puikus kalnai, dabar išrodė lyg kokios umaros, nors artimos, bet neaiškios. Žinoma, ir svečiai ne teip buvo linksmi. Juk-gi ne veltu yra pasakyta: juog gyventojų ūpas ant šios žemės stačiai priguli nuo skaitliaus saulės spindulių.

Pagaliau Bielskis, nebaigęs pietauti, įėjo seklyčion, bijodamas, kad nesusišaldytų. O Deville pasakojo apie kažikokią nelaimę, kuri tikos praeitą naktį Liozanijoje. Kažikoks biednas, jaunutis vaikėsas lindęs pagal gzimzo pro svetimą langą; ėmęs, nudribęs iš kelintojo ten gyvenimo ir užsimušęs negyvai. Miss Wilsonaitė labai susigraudino, išgirdus tokį paveikslą materijališko ir morališko žmonijos vargo.

Deville'ui pabaigus pasakoti, pirmasis užnešė kalbą Siemionovas. Tarė:

— Ponas Hainbergas teikės man atkartoti visas išgales Tamstų vakarykščios kalbos. Tatgi pasakysiu Tamstoms teisybę — aš nelabai gailiu nepadėjęs Tamstoms šnekėti. Tai ne dėlto, idant turėčiau nesutikti su vakarykščiomis pažiuromis — gink Dieve! Bet dėlto, juog jos rodos man nesvarbios. Ar religija sutinka su mokslu, ar ne, tas, pagal mano nuomonės, yra labai menkas dalykas. Ir religija, o rasi ir mokslas, dar tebesidirba (ist im Werden); pakol juodu išsidirbs (jei kuomet išsidirbs) gali dar šimtą kartų susipešti ir

vėl pasibučiuoti. Sutaikinimui proto su religija vienas tik yra daiktas begalo sunkus ir nepabaigtas — apie kurį Tamstos neprisiminėte — o tas daiktas yra tai klausimas: kaip čia išeina, juog Dievas būk yra geras; kito Dievo neturime nei garbinti, nei pažinti. Tuom tarpu pasaulė, kurią Jis sutvėrė, yra pikta.

KUNIGAS: Tas klausimo sunkumas, rasi, tupi netik galvoje, bet dar labiau širdyje.

SIEMIONOVAS: Rasi teip ir yra. Bet ta-gi apielinkė ir daro klausimą dar sunkesniu. Ar Tamstos tikėsite man, juog ta priežastis, kuri ypatingai atitolina nuo religijos, ar tai netikinčius, ar taį abejojančius žmones, sėdi ne moksliškuose klausimuose, bet augštame p i k t o klausime.

Prašau sau pamislyti, kam yra verta ta mums visų arčiausia, visų-aiškiausia pasaulės dalis, ta žmonija, kuri rėplioja čia ant tos plianetos? Jos praeityje vienur galvažudystė sumaišyta su skernagyste; kitur išdūkėliai, užpuldinėją vienas ant kito, tarsi miško žvėrys; religijos spaudančios lyg koks slėgis; aukurai žmogaus krauju aptaškyti. Čia ir kitur, rods, mėgina lavintis, bet tas mėginimas galanda tik beširdystės ašmenas, platina vergiją, be sūdo Dievo didina satrapų prispūdį... Senovės gadynės atbalsis, kurs pasiekė mus rašliavos ir gražylų paminkluose, yra tai atbalsis tų žmonių menciaus, kurie galėjo sau linksmintis. Ir dar tas atbalsis skambėjo sau prie vyno stiklelio, juokdamas šiteip:

Ehcu fugaces, Posthume, Posthume,
Labuntur anni! Non pietas moram
Rugis et instanti senectae
Afferet indomitaeque morti...
Visendus ater flumine languido
Cocitus errans etc.

(Ak! tu atsiradėli, atsiradėli (tėvui mirus). Bėga metai tekini. Joksai maldumas nesutrukdįs rukšlių artimos senatvės, baisio smerties. Pažiurėk ant nelaimingo Cocito (pragaro upė), kaip jo vanduo plaukia leisgyvis, ir tt.)

Apačioje tos plonučiukės eilės visas gyvenimas senovės žmonijos buvo niekuomi daugiau, tik vienas ištisas, nesvietiškas dejavimas.

Šiandien gi, krikščionystei astiradus, civilizacijai visaip išsiplėtus, ar pasidarė geriau ant svieto? Šit, toje pačioje šventoje Gudijoje žmonių milijonai valgo, pelno tą duoną; pagaliau kitas neturi ir sėlėnų užtektinai. Matyti ir Saulėlaidoje neesti sotųs, jeigu vaidyjas ir smaugias už duoną. Civilizacija greičiau daugina žmonių reikalus, neg užganėdina juos. Beto ji atima tą šventą tikėjimą, kurs ramina skausmus Gudijos svietelio. Ekonomistai, pasirėmę ant popieros cifrų, veltai stygauja, būk darbininkas dabar daugiau uždirbąs, neg prieš šimtą metų. Jie užmiršo čia užrašyti laipsnį žmogaus geidulių, pradėjus nuo pilvo, o pabaigus ant smagenų. Jie nutraukė teipogi kartybės saiką, prisirinkusios jo širdyje. Zolio pasakos, rašytos apie darbininkų ir žemdarbių gyvenimą, siunčia skaitytoją senovių-senovės trogliodytų urkštynėsna. Prašau dabar pamislyti, jeigu teip dedas Europoje, kas besideda kitose svieto šalyse: milijonai mirusių badu Azijoje, murinų medžioklė Aprikoje ir potam procesija retėžiais sujungtų vergų, kraugerystė traperų Amerikoje, salose...

Pasakysite mat, esant tai skausmus, kurie ne visiems sopa. Vienok jie dasilyčia, kaip sakiau, didesnės žmonijos pusės. Bet yra ir tokie skausmai, kurie užgauna visus. Tenebūtų nieko daugiau kentėjimui,

tik tas neišsiprašomas baisus smertis, tykantis kiekvieno žmogaus dieną ir naktį, pranoktas pirma ilga, įkiria liga, nemielaširdingai kertąs aplinkui brangiausias žmogui ypatas, gązdinąs žmogų netik merdėjimo valanda, bet dar didesne baisybės paslaptimi anapus grabo, pagalop pamurdąs niekystėn vis tą, ką padarėme, ką mylėjome, — sakau tenebūtų nieko daugiau, argi jau neužtektų to vieno, idant žmogaus gyvenimą pavadinti niekų-niekais ir biauria pajuoka? Danto parašas ant pragaro vartų reikėtų perkelti ant vartų žmogaus gyvenimo; reikėtų parašyti ant mažo vaiko lopšelio.

Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate. Tegul ta biedna žmonija būtų tik dar nelaiminga! Bet ne! ji yra pikta, biauri, pagedusi, pilna piktadėjysčių be skaitliaus ir be pavardės, kurių nenoriu čia nei priminti. Pagaliau inteligencija ir ta yra pilna nesvietiškos veidmainystės, užvydo, savymeilės ir visokios neteisybės ir tuomi yra šimtą kartų dar nelaimingesnė.

LEROY: Ištikro tas yra minklė, kuri žudo tulą dievobaimingą širdį.

Miss WILSON: Tamstelės maliavojate Dievą labai juodomis dažylomis. O čia Dievas nėra toksai... Rasi tas ir tiesa, juog žmonija pagedo. ale bent gamta, kurią Dievas padirbo, yra gera ir graži.

SIEMIONOVAS: Teip Panytei matos; teip matos mums visiems, žiūrint paviršium. Regime puikų žolyną klestantį šimtvarsviais žiedais, spindantį burštino lašais. Girdžiame kone visuomet linksmas gaidas ir čirkšlenseną paukštelių. Vis tas, ką matome pas žvėrelius: ir paukščiai, kurie plasnoja padangėje, ir žuvelės, kurios pliuška vandenyje, ir galvijėliai, kurie ganos pievose, vis tas reiškia mums nebe tą laisvę ir sandarą. Ant

to viso krinta dar šviesųs saulės spinduliai, kurie, sakytumei, gaivina ir linksmina net pačius akmenis. Vienok vis tas yra melas, apgaulis, girklo ploščius, kuriuomi apgavikė gamta pridengia savo varguolystę. Mokslui padedant, įėję jos širdies gilmėn ir jos gyvenimo paslaptin nusigandę nieko kito nerandame gamtos dugne — tik kančią. Tarpu visų sutvėrimų nuolatinė, kruvina kova, pilna klastos ir kraugerystės. Badas ir baimė yra du ratu, kuriuodu suka tą neprotingą svietą. Pagaliau medžiai ir žolės, nors pažiūrai ramųs, kariauja tarpu savęs už vietą, gaisą ir šviesą; smelkas kitas kitą, iššindžia vienas kitą ir, rasi, jaučia tą kamavimos. Teip tat po linksmybės apvalkalu visa gamta yra vienu baisiu dybu.

Miss WILSON: Ne! teip negali būti. Tokia pažiūra į gamtą negali būti teisinga! Jeigu būtų gamtoje daugiau kančios, neg gyvenimo linksmybės, tuomet svietas nyktų ir būtų seniai pasibaigęs.

KUNIGAS: Ta panytės Wilsonaitės kalba yra labai filiozofiška. Piktybė, žiūrint iš metafizikos kertės, nėra niekuomi daugiau, yra tik neteksena, yra skriauda kokio-nors privalumo, arba gero padėjimo, kurio reikalauja koks-norint sutvėrimas. O kančia yra tik pažintis tos neteksenos, ar skriaudos pas sutvėrimus, kurie gali jąs pažinti. Užtat nėra galima nei pamislyti, idant, paėmus apskritai, piktybė atsvertų gerybę; nes neteksena gali būti tik patol, pakol išsisems tas, kas yra toliau būtų niekystė.

LEROY: Rasi metafizika teip ir sako, bet bėdos! datyrimas rodo kitaip; rodo visiškai teip, kaip ponas Siemionovas.

Miss WILSON: Ponas Siemionovas renka tiktai

vienas gamtos kovas, sopulių šauksmus ir iš jų pina savo žėlavną kulaitį (bukietą). Bet argi ne daugiau ir ar ne kur-kas yra daugiau valandų žvėrių gyvenime, kada jie linksminas, ėda, arba yra sotųs; kada šildos prieš saulę, šokinėja, gašaujas, džiaugias savo l zdeliu ir mažutėliais. O jeigu medžiai ir žolytės jaučia kaimynų smelkimą — nors aš girdžiu tą pirmą sykį — tat tikrai tas yra malonu sveikoms sultjems, kurios narstos juose. Teipogi turi būti malonus medžiams ir žolėms šviesos čiučiavimas, linkon kurios jie teip puikiai stiepias. Jeigu pagalop' nebūtų gamtoje daugiau linksmybės už kentėjimą, tat iškur-gi ta gamta išrodytų paviršiui linksma? Tie apsireiškimai išviršaus turi gi keltis išvidaus.

SIEMIONOVAS: Dykas galas! Nebeginčysiu apie tą, ko yra daugiau gamtoje: kančios, ar linksmybės. Regiu, juog ant kiekvieno juodo paveikslo, kokį aš tik parašyčiau, Panytė vis sumano užberti žiedų saują ir linksmų paveikslėlių. Tame dalyke sunku yra ką-nors išmastuoti. Paklausiu tik apskritai: kodėl ir už ką yra gamtoje kentėjimas?

HAINBERGAS: Kentėjimas gamtoje yra reikalingas ir yra geradėjystė. Jeigu esybės yra apdovanotos pažintimi, tat jau per tai yra paskirtos turėti kažin-kokią autonomiją ir savirėdą. Pačios turi rūpintis apie save ir menciaus užlaikymą. Jeigu teip nedarytų, tai bereikalo būtų dovanotas joms jausmas ir to jausmo vikšrumas. Bet ne, teip nėra. Jų jausmas yra ir turėjo būti tokiu būdu sudorotas, idant naudingi dalykai ir sveikos funkcijos darytų toms esybėms malonią įtekmę, o nenaudingi ir kuno pažeidos, idant būtų nemalonųs ir verstų arba bėgti nuo tokių daiktų, arba kaip-nors kitaip išsivaduoti. Šit, tegul badas neprimena žvėriui, jį

esant alkaną, esant pavargusį ir reikalaujantį pailsio, jam skaustant kokį sąnarį iš žaizdos priežasties. — sakau, tebūna vis tas: ar toks žvėris nesunaikintų beregint savo sveikatos atskalą ir ar nenu lraskytų tankynėse lyg paskutinio savo kūno gatalėlio? Jeigu panorėsime pamislyti sau apie tokį žvėrį, kurį peni ir saugoja motina gamta, — žvėrį be savirėdos, tuomet toks žvėris bus tik nereikalingas penukšlis be žvėriško gyvenimo. Užtat galėjimas kęsti yra daiktas ir naudingas ir būtinai reikalingas. Brangi jausmo dovana reikalauja drauge dviejų kaškių: malonumo ir kančios — kitaip ji negali dasipildyti.

Anot panytės Wilsonaitės turi būti gamtoje daugiau malonės, neg kančios, o tai todėl, juog sveikos funkcijos yra padėjimas normališkas; ir vėl išreto tik gyvyba yra maž-daug ilgesnė; smertis yra, teip pasakius, akių-mirksnis. Reikia dar pridurti, juog žvėrys iš visų pusių be palygos mažiau tekenčia už mus žmones. Pagaliau fiziška kančia yra pas juos bukesnė; nes, apskritai paėmus, dirksnių sistemas yra ne teip vopus ir ne teip išlepintas. Prastesniejei sutvėrimai teip maž tejaučia kentėjimą, juog tinkas nekart' matyti vabalą pusiautinai sukrimstą savo persekiotojo nasruose, arba perdurtą sage ir tuomtarpu skaniai ėdantį maistą, kurį patiko. Morališką kančių, kurios yra pačios sunkiosios ir kurios pas žmogų padidina kiekvieną fizišką kančią, pranokdamos kentėjimą kur-kas pirmiau — žvėrys nepažįs išviso. Jie nenumano būsiant smertį, neigi bijo jo pasekmių. Jie nežino ilgų ligų, nei karšaties. Visus tuos kančios gardumenus męs žmonės teragaujame, pratęzdami šimtais būdu savo suardytą sveikatą. Liuosos gamtos yščiuje, sulyg žvėrelio sveikata pasilpnėja, nepriteliški agentai, kurie tik to tykauja, tuojau atima jam

gyvybą, idant ta pati medžiaga, kitaip persivertusi ir pajaunėjusi, vėl pradėtų gyventi. Coruptio unius est generatio alterius. (Vieno puvimas yra kito gimimas.)

SIEMIONOVAS: Kasgi męs per tokie gamtos laimikai, juog ant mūsų griūna visokios kančios: ir morališkos ir fiziškos dvigubos?

HAINBERGAS: Visupirma, man rodos, Tamstą pamaliavojus juodesnį žmonijos želavną paveikslą, neg jis yra ištikrųjų. Aš pasakyčiau apie jį tą patį, ką pasakė Miss Wilson apie gamtos paveikslą. Tamsta paėmei kai-kurias braižas teisingas, bet apleidai braižas antrapusines, kurios visgi esti ir kurios duoda čielybei būtinai kitokį išveizį. Jeigu aš imčiau pasakoti ir puikiai vartalioti su tokiu talentu kaip Tamsta — nors mano bėdos! aš jo neturiu — gerąją pusę žmonijos gyvenimo, kokią randame visur, pagaliau pas pačias pažemintas tautas, kaip va: dorybę ir lizdo linksmybę, bent šiokios-tokios teisybės nuomonę, teisumą, tiklumą žodyje, vaisingumą, prietelystės ryšį, bendrus česnius, žaislus... jeigu, sakau, aš vis tą užkibinčiau, tuomet ištikro Tamstos tas juodas paveikslas, teip patogiai pamaliavotas, išbaltų nemaž. Bene dėlto žmonės pyksta sutikę neteisų, juog paprastai randa ir teisų? Dėlko jieško draugystės su kitais žmonėmis, jeigu neranda joje ramybės ir malonės? Vis tas rodo, juog žmonijos gyvenime gerybė ir teisumas yra žmonijos gyvenimo normališkas padėjimas lygiai su sveikata, o piktybė ir kančia yra spraga ir išimtinė.

Aš neginčyju, žmoniją daug kentant; bet misliju, juog ką kenčia tą kenčia iš savo kaltybės. Visupirma ponas Siemionovas pats pripažino, juog žmonių paleistuvystės ir skriaudos, kokias jie daro vienas kitam, yra

vilko porcija žmonijos kentėjimų — ir aiškus daiktas, juog tie kentėjimai yra savivaliai.

Bet ir kitos bėdos nėra nekaltos. Žmonės serga įkiriomis ligomis Prašau paklausti gydytojų, iš kur tos ligos? Ar ne iš pikto vartojimo savo gyvenimo, iš nepadoro užsilaikymo, iš beprotiško drąsumo ar tai paties, kurs kenčia už tai, ar, rasi, jo senuolių, nuo kurių paveldėjo nesveiką kraują. Yra kai-kame nežmoniški orai, pavojingi žvėrys; bet kamgi žmonės apsigyveno ten, nepamušę pirma kaip reikiant gamtos? Tas tiesa, yra tarpu mūsų ubagystė; kai-kuomet rodos, būk jau ankštu žmonėms ant tos plianetos. Bet, teisybę pasakius, ar galime pasakyti teip gyveną, idant ubagystę nustumtume?

Ar yra mums leista skųstis ant ankštumo, kada dar didesnė dalis žemės skritulio tebėra neišarta ir gulinti bemaž kuone amata? Žmonės po vienam nekart' kenčia tose išlygose be savo kaltybės, bet visa žmonija, kaipo žmonija, yra pati kalta, juog blogai gaspadorauja ant savo plianetos — ir užtat logiškai kenčia tos gaspadorystės pasekmes.

Miss WILSON: Daug yra geros nuomonės tame, ką Tamista pasakei apie žmonijos kančias; bet man rodos, juog nėra širdies tame pasakyme.

SIEMIONOVAS: Pono Hainbergo protavimas būtų tuomet geras, jeigu nebūtu Dievo. Tuomet žmonija atsakytų pati už save ir prieš save. Tas tiesa, juog žmonija yra kalta, yra pagedusi· bet ta kaltybė ir tas pagedimas, man rodos, daro ją labiau nelaimingesne ir verta pasigailėjimo. Antrą pusę atvertus, jos griekai paeina iš kažinkokio fatalizmo, nuo kurio ji negali nusikratyti. Kiek svkiu žmonija mėgino istorijoje atsi-

kelti, truputį išsilavinti, tiek sykių nuodemės, paleistuvystės, galvažudystės sugrįždavo būriais ir dvigubai; sugrįzdavo skaitlingesnės, neg pirma buvo, ir ėdė žmoniją net gyvą. Kaipgi žmonija galėjo atsispirti tai pragaro galybei?!

Niekų kalba! aš negaliu būti bedievis Iš visų kvailių pažiurų, ta pažiura, man matos, yra pati kvailioji. Kai-kuomet klausiu savęs, bene teisybę šnekėdavo Zarathustra? Benėra be gero Dievo dar kitos kokios amžinos pikto pirmpradės, kuri kariauja su Dievu, kuri slepias materijos gilmėje, kuri elgias ne teip kaip Dievas, gyvenąs dvasios viršūnėje. Visa gamta, kame neišpasakytai varžos kančia ir biaurystė su gyvybos skaistybe ir linksmybe, visa žmonijos istorija, kame paleistuvystė ir dorybė eina imtynių, vis tas benėra asla anos dievišķos koros?...

DEVILLE: Ar žinai, Tamstale Siemionove! Turi būti labai netikusios tos valandos, kuriose Tamsta glaudiesi prie Ormuzdo ir Arimano. Juk-gi toks klausimo išrišimas yra nedaug vertesnis už ateizmą, nuo kurio Tamsta kratais. Nesgi jei Dievas yra geras, tai tuo labiau priguli nuo Jo absoliutiškas būvis, kurs nedaleidžia jokio pavaldumo, jokio kito būvio jam lygio. Iš to, ką kunigas pasakė apie piktybės netikimą, išeina, juog absoliutiška pirmpradė pikto negali būti. Senovės gadynės svietas galėjo sau ieškoti toje dvidievystės nuomonėje pigaus paaiškinimo nesutiksenos, kokią pasaugodavo ir gamtoje, ir patys savyje. Bet ta nuomonė šiandien akyse šios gadynės filiozofiško ir religijiško sąprotavimo nyksta kaip dūmas ir neapsireiškia daugiau, negu tik po paveisklu užmonio išvidaus sudraskytų dūšių dangaus žaruosna.

Idant būtų galima suprasti aną didį piktybės klausimą, reikia į jirmą piktybę aprėžti kiek išgalint teip, kaip ji stovi; reikia išsiliuosuoti nuo perdaug didelės vaidentuvės, kuri šitame dalyke pigiai karščiuoja. Ant tatai labai tinka pasargos pono Hainbergo. O jau potam reikia pastatyti piktybę jai prideriančioje pasaulės vietoje ir rūpintis apžvelgti dūšios akimis visą čielybę Dievo darbo. Jeigu žiūrėsime ant žmogaus gyvenimo čia ant žemės, nemislydami nieko daugiau, tai ištikrųjų tas gyvenimas, palyginus su Dievo gerumu, bus bais vargingas; kančios bus be jokio reikalo, smertis bus galvažudis ir, anot pono Siemionovo, niekų darbas. Bet jeigu tas gyvenimas yra tik mažutytė mūsų būvio, jeigu yra tik pasisvečiavimas čia ant žemės, paskirtas mums nuo Sutvertojo ne tam, idant jo ragautume, bet idant išsilavintume jame, tuomet jis yra panašus į pasėtą grūdą, kurs klesta paskui saulei sušildžius. Jeigu jau tokios yra išlygos mūsų egzistencijos, juog, paėmus apskritai, protingi ir liuosi sutvėrimai (ne teip kaip sutvėrimai neliuosi) neturi turėti užkarto sau likimo, bet patys turi morališkai sutaikyti save ir tuomi įgyti galutiną tobulystę ir jeigu iš tos priežasties turi turėti savo būvyje dvi maini: vieną, idant pasiektų galą, kurį vadiname morališku pelnu, o kitą mainą, idant pasiektų siekį, tobulystę, — jeigu, sakau, jau tokios yra išlygos mūsų čia buvimo, tuomet pigiai suprasime, kaip reik a sulaikyti mūsų kančias su Dievo gerumu ir išmintimi. Anot pono Siemionovo hipotezos, aš galvoju sau teip: jeigu grūdas jaučia, tat jam rodos žemėje begalo bloga. Jis, rasi, ilgėjas gaiso ir šviesos ir, rasi, mislija tą drėgmę, kuri jį mirko, pilną raugalų, norint jį užkamuoti ir numarinti. Tuomi tarpu ta drėgmė, tie raugalai žadina jo daigą.

LEROY: Vis tas yra puikiai pašnekėta, bet bėdos! yra tai sena guodžionė, šiandien jau nuviesusi. Kęsk žmogel! ant šio svieto, anapus grabo bus geriau. Žmonės prisiklausė tos dainiuškos, gana!

SIEMIONOVAS: Aš gyvenu ant šio svieto ir galiu spręsti tiktai pagal to svieto. Tas svietas turi rodytis man kaipo darbas pats savyje išmintingas ir geras, idant aš galėčiau pripažinti Sutvertoją už išmintingą ir gerą. Jukgi nevien anas, kažinkoks menklinis svietas, bet šitas regimas, žmoniškas, yra to Sutvertojo darbas!

DEVILLE: Vyručiai! Neužkarkime Dievui mūsų nuomonės, pasakė vakarykščiai panytė Wilson, bet rūpinkimės pažinti, ką Dievas padirbo.

Šit, paimkime sau neišaugalą, žemeiurį, kurį liepia atvesti savo rūman kažinkoks mielaširdingas ir turtingas ponas ir prižada jį čėviškai lepinti. Inveskime jį į tą rūmą. Reikia lipti ten per keleriolika akmeninių laipsnių. Tas neišaugala tupias ant antro ar trečio laipsnio, nugarą atsukęs ant rūmo, ir pradeda mėtytis ir raudoti. Kas čia, sako, man per rūmas? Vietoje divonų ir plunksninių pagalvų — kietas akmuo, augštai — plikas dangus, aplinkui — šalta, valgyti — nei kruopo. Čia kur-kas blogiau už lindynėlę! Veskime jį toliau: sakykime jam, juog laipsniai, per kuriuos reikia užlipti, tai tik yra rūmo prindėlis; sakykime, seklyčioje rasiant jį ir divonus, ir pagalves, ir valgalo lyg soties... Vis per nieką; neišaugala sėdi ant laipsnių, nugarą atsukęs ant rūmo, ir niurna be paliaubos: Kas čia per rūmas? Kieta, šalta ir badas!

Vyručiai juokiatės; vienok spręskite patys, ar nėra tai tiklus paveikslas tų daugel šios gadynės žmonių

galvočių ir pesimizmo filiozofų, kurie protauja apie Dievo darbą panašiai į aną neišaugalą? Jie užbrėžia sau mažą pasaulės kertelę — kiek gali pasiekti jų ranka ir akys — stengias paaiškinti tą kertelę kaipo pabaigtą svieto čielybę ir pagalop' nutaria tokį budinką esant prastą, biaurų ir suvisam netikusį. Ištikrųjų: paskaičius laipsnius už rūmą, nebus protingai; bet visgi laipsniai yra laipsniai, yra reikalingi; per juos reikia lipt rūman.

Tatgi, paėmus šitą gyvenimą už laimę perijodą lavinimos — kaip tai protas ir religija liepia daryti — netik vien suprantame iškarto smertį esant protingu daigtu, bet suprantame pigiai ir kančią galint būti ne be reikalo tame gyvenime. Kasgi yra žmogaus morališka vertybė ir aukštybė? Yra ne prigimtas geras palinkimas, kurs neturi dar etiško karaktoriaus; yra pagaliau ne atskiri jo geri darbai, kuriuos gali greitai sekti piktiejie, bet yra sutvirusi morališka dorybė, kuri verčia jį, idant elgtųs vienodai pagal etiško ideało. O kas išdirba dorybę? Kaip triusa, sustipriną ir sutaikina raumenius žmogaus kūne, kurie be triusos nudžiūtų, teip ir dvasės organizmas sunyktų nesidarbavęs. Dvasės išsiręžimas, kurs pergali visokius priešingumus ir kentėjimus, lavina ir stiprina dorybę. Dorybė tuomet tik yra tikra ir išdirbta, kada gali užveikti vis tą. Už tat ir yra sena morališka patarlė sutinkanti su šios gadynės psikoliogišku pasergėjimu: juog kančia yra dorybės mėginimas.

Jeigu tat nebūtų kentėjimų ant žemės, tuomet dieviškos dorybės žiedas neaugtų teip augštai ir neišsišakotų teip puikiai ir yvairiai. Jeigu nebutų kentėjimo, kiek tai ypatingų dorybių paliktų nežinomų ant svieto! Kantrybė, mielaširdystė, narsybė, kuri niekina pa-

vojų ir smertį, duosnybė, kuri atiduoda viską idejai, bemaž kuone visos iškilmės, iš kurių stebiamės pas vyčius, ypač pas krikščioniškus, — vaistai nebuvo be kentėjimo. Pagalop didesnė pusė tų menkesnių dorybių, kurias pasaugojame maloniai ir su pagodone aplink save, nueitų per nieką, jeigu nebūtų galima kentėti. Rasi tas butų mums ir nešleikštu, bet jeigu žemė yra ne tam, idant išlepintų mumus, tačiau tam, idant morališkai užgrudytų žmoniją, tuomet kentėjimas būtinai turi pamatą.

Miss WILSON Teip, teip! svietas be kančios būtų šokamoji seklyčia — dabar aukšta mokslinyčia. Aš pasakyčiau tečiaus, kančią esant kaip ir reikalingą, idant kreiptų dušią prie Dievo. Linksmybė kreipia prie Dievo savo keliu. Pamatęs gamtą teip klestančią, pamatęs tiekai gerų ir puikių sutvėrimų, visas giedi nenoroms šventą giesmę, Sutvertojui. Bet tie geri ir puikus sutvėrimai greitai paveržia musų širdį, džiaugsmas vienija mus su svietu ir paskystame jame. Kančia ne teip. Ji kreipia dušią savęspi, išvaiko svieto primonę, leidžia suprasti teisybę, kuri yra gilmėje; loc leidžia jausti tuos sutvėrimus neesant tikrai tuomi gerumu ir puikumu, kurių ilgėjamės. Iš čia tat išeina natūrališkas dušios plasnojimas Dievopi. Aš datyriau to viso tuomet, kada pirmą sykį pamėginau kančios, vaitodama tris mėnesius šalip lovos mano merdėjančios motinos. Nuo tos dienos svietas ir tas gyvenimas pasirodė man visai kitoniškai: ne teip baisiai, kaip ponui Siemionovui, ale loc iškilniai — pasirodė nebe tai tarnystė svarbiame dramate, kurį parašiau ne aš.

KUNIGAS. Anot gražios kalbos Panytės, kentėjimas yra tikrai naudingas daiktas dorybės nupelnymui ir svieto apgaulio nusikratymui. Bet apart to, priėmus

egzistenciją morališko pikto ant svieto, kentėjimas pasirodys butinai reikalingas, kaipo pikto atsvara ir vaistas. Tą teisybę, rasi, sunku yra išaiškinti, bet nepigu būtų ir ginčyti ją Ji giliai tupi žmogaus dušioje. Kentėjimas turi expijacijos galybę. Pati bjaurioji paleistuvystė, sulig tapo nukorota tamtikru dideliu kentėjimu, nutildo musų rustybę. Pagaliau galvažudis, kariamas ant kartuvių, graudina musų širdį, žadina gailesį dėlto, juog anot tos kalbos, atlygina teisybei. Kiek tai sykių sąžinė priverčia žmones, idant sau padarytų kančią. Kai-kuomet patys dar pasiduoda sudo rankosna, idant būtų pakoroti už kaži kokią nuodėmę! Loc jaučiame, juog žmogus griešydamas skriaudžia etišką parėdą, o kentėjimas (kaipo fiziška piktybė) skriausdamas vėl tą patį žmogų, atitaiso nulenktą morališką svarstyklę. Jeigu tat yra ant svieto gr'ekas, turi būti ir kančia kaipo metavonė.

Kiek tai kartų kentėjimas yra vaistas! Kaip tai tankiai sustabdo žmones paleistuvystės puskelyje ir pagrąžina ant gero kelio! Sąžinės balsas ypatingai pas tokius žmones yra pertylus, idant būtų išgirstas tarpu tos pragariškos kabaldos: gobumo, arba kitų piktų geidulių. Tuomet tik, kada liga suspaudžia, kada turtai pragaišo, — tuomet žmogus nenoroms padūmoja, tuomet tik gali išgirsti sąžinės bylą ir atrasti savyje tą religijos kibirkštelę, kuri sustojo gruzdėti. Rasi ir tinkas kai-kuomet, juog kančia atkreipia ką nuo Dievo ir gimdo desperaciją; bet užtat ant vieno tokio atsitikimo yra bent tūkstantis tokių, kame kančia atitolina nuo pikto ir priveda prie Dievo.

Mano Vyručiai! Sit, mirštant kokia žmonių daugybė, kurie gyveno be Dievo, grįžta prie Dievo. Arba kiek tai, gyvenę jeib-kaip, pasikelia paskutinioje ligoje

augštyn. Trumpai pasakius, reikia kunigų paklausti, kaip tai tankiai taikinimas siekin (kurs anot pono Deville yra gyvenimo tikslas) ir per ilgus metus nepasivedęs, pagalop baigias laimingai. Ta smerties pranašystė, pranokta nekart' ilga liga, ta jo paslėptinė baisybė vis tas, kas rodos ponui Siemionovui smertyje teip nežmonišku ir neprotingu, yra tai žmonijai didė geradėjystė, yra daiktu pigiai suprantamu (by tik mastuosime krikščionystės mastu): šitą gyvenimą esant morališko išsilavinimo aušrą.

LEROY: Aš matau iš tos visos kalbos, juog Tamstalios laikote morališką piktybę už pirmąji žingsnį ir, pasirėmęs ant to svarbio pamato, nuteisinate kančią, kurią vadinate fiziška piktybe. Bet pasakykite man dabar, iš kur išeina morališkos piktybės pradžia? Rasi čia pasidarys sukinys?

KUNIGAS: Morališka piktybė paeina iš liuosos valios sutvėrimų. Ta yra jos tikra pradžia.

DEVILLE: Tikra teisybė! Yra tai atsakymas lygiai piliozopijos, kaip ir krikščionystės. Apie kitokią morališkos piktybės pradžią nėra ko ir mislyti.

LEROY: Ką tas reiškia: iš liuosos valios sutvėrimų? Ne jau Dievas, tverdamas tas liuosas esybes, nematė jąs pavartosiant tą laisvę ant pikto? Kaipgi čia sutaikyti vis tą su apveizda, apie kurią Tamsta išguldinėjai mums vakar? Juk šnekėjai, būk tai inicijališkame sutvėrimo darbe buvęs viskas išviršaus perregėta ir pritaikyta. Krikščionystė, prie kurios Tamsta kabiniesi, netik nepadeda išrišti tos pikto kibėlės, tačiau užveržia ją begalo, nes kišdama dogmatą apie amžiną paskandą pragare, padidina piktą šimtą kartų, pagaliau padidina begalo.

DEVILLE: Dievas, ketindamas sutverti esybes protingas, galinčias Jį pažinti ir apturėti, turėjo sutverti jąs liuosas, nes vienas daiktas išeina liogiškai iš kito. O norėdamas sutverti esybes liuosas, turėjo sutikti išaugšto ant to, juog ne visos jos darys gerai, bet kai-kurios darys piktai. Šit, jeigu Tamsta ridentumei su kituomi ripką ir ta ripka bėgtų vis vienon pusėn, tat pasakytumei ripką esant neteisingą, esant jos vieną šalį storesnę. Teip-pat jeigu visi sutvėrimai laike savo apsirinkimo rėdėtų linkon gero ir visi kreiptųs prie Dievo, tuomet reikėtų pasakyti, juog jie neturi liuosos valios, juog yrą nukreipti vienon šalin. Toksai yra ,,daugskaitliaus'' įstatymas, kurs taikinas lygiai prie pasekmių liuoso apsirinkimo, kaip ir prie priepuolių. Ir vienur ir kitur, kame nėra pakripsenos vienon pusėn, tenai pasekmės bemaž visos bus padarytos visuomet tarpu vienos ir kitos pusės.

Jeigu-gi tat kai-kurios liuosos esybės gali pasikreipti ant pikto (o ta pasikreipsena padaryta šime gyvenime nusprendžia galutinai, kaip regėjome, esybę), tat ir kai-kurių amžina prapultis yra būtinu sutvėrimo daiktu. Ar tų amžinai prapuolusių esybių bus daug, ar maž, ar labai maž, pasakyti to negalime tikrai. Sulyg manęs, aš, pametęs suvisam šitame dalyke Genevos reformatorių, mėgstu sanprotauti, juog daug daugiau bus išganytų ir misliju, kad stosimės pas amžinasties duris, labiau stebėsimės į Dievo mielaširdystę, neg į teisybę.

Sakai Tamstale, Leroy, būk krikščionystė padidina piktybę begalo. Yra tas loc ir tiesa; bet pridurk Tamsta, juog šimtą kartų labiau išaugština gerybę. Viena ir kita išrodo mums čia ant žemės nė šeip—nė teip. Tikras jųdviejų skyrius, kokio reikalauja moralystė, tikra jųdviejų vertybė, kokią ta moralystė paskiria pati sau,

yra mums nesuprantamas daiktas, žiūrint iš pažemės krikščionystės žiburys, tas tik apšviečia vis; jis atidengia absoliutišką moralystės vertybę ir gyvenimo tikslo svarbumą.

HAINBERGAS: Ar žinai, Tamsta Leroy, čia yra tiesa. Kas nori perkratinėti krikščionišką Dievą, tam reikia laikyti Jį už tokį, už kokį laiko Jį krikščionystė, neišmetus gyvenimo anapus grabo. Atmetus tą Dievą, reikia tuomet glaustis prie sistemų, kame viskas turi teip būti. Tada nebelieka keno kaltinti už šio gyvenimo vargdienystę.

LEROY: Aš visiškai neginčyju tokį paaiškinimą esant racijonališką. Būtų čia dar galima savo parėdko, užkirsti daug klausimų ir užmetimų. Apskritai pasakius, aš bevelyčiau tokį Dievą, kurs dar šeip-beteip viešpatautų piktybei ten iš augštybių. Rasi tas yra subjektiviška pažiūra, kuri ypatingai kliudo mus tame klausime. Kaslink pačių tirštųjų braižų, pripažįstu ponui Deville'ui nuoširdžiai, juog jis pakišo mums augštą ir tarpu savęs sutariamą paaiškinimą didelio ir sunkio piktybės klausimo. Ir ponas Siemionovas, nors seniai tyli, rasi, bene sutinka su tuomi.

KUNIGAS: Jeigu paaiškinimas pikto kibelės, kokį davė filiozofija per lūpas pono Deville, nevisiškai kam užtenka, tas tepasiklausia, kaip dogmatika nutaria tą patį daiktą. Čia, man rodos, nors pono Leroy (idant Dievas viešpatautų piktybei iš augštybių) bus užganėdintas būtinai.

Dievas, teip pasakius, išleido pačioje pradžioje iš savo rankų tiktai gryną gerybę ir laimę. Nesutvėrė žmogaus ligonio ir smertino, kaip reikė buvo sutverti, bet

velyjo išaugštinti jį iškarto. Pastatė neprigimtose išlygose, kame jis turėjo būti laimingu čia tame pamėginimo gyvenime ir potam turėjo įgyti amžiną laimę, nemiręs.

— Žmogus atsispyrė noroms. Panorėjo pamėginti vaisiaus gero ir pikto, vietoje grynos gerybės. Dievas daleido jam; daleido ne dėlto, juog būk tai piktybė būtų buvusi stipresnė už Jį ir juog būtų galėjusi sunaikinti Jo užmonį, bet daleido, nes regėjo piktybėje aslą, kame tas žmogus atsistojęs gali dar puikiau išpildyti tą patį Jo mielaširdingą užmonį. Eik, tarė Dievas žmogui, keliu, kurį apsirinkai. Daug prikęsi toje kelionėje už koronę. Vienok aš nemainau tavo išganymo tikslo, kuriam sutvėriau tave. Tuomi vingiu, kurį aprinkai sau, aš privesiu tave prie kelionės galo dar iškilmingiau.

Eina tat žmogus — ir žmonija eina; bet eina jau ne tiesiau nuo teisybės ant teisybės, eina ne iš Rojaus linksmybių dangiškon laimėn, kaip pirma buvo žadėta nuo Dievo, eina, galvą nuleidusi, tarpu usnių ir erškėčių, kuriuos žemė gimdo jai šiandien. Ta žmonija, bejieškodama teisybės, klysta ir brenda kaskart' tolyn iš vienos klaidos kiton. Bet iš sopulingo datyrimo pasimato prakišusi kiekvienos klaidos dugne ir tuomet atšoka, dairos linkon tos pusės kelio, kurį pametė pradžioje. Ta žmonija, bejieškodama kartu savo gero ir laimės, pasileidžia ant visokių paleistuvysčių; mėgina ištrėkšti iš visų sutvėrimų gyvolaidos sultis; mėgina yvairių guodžionių gan individumui, gan yvairių įstatymų visai draugystei. Vis kaip niekai, teip niekai; visur užviliojimas. Jaučia kaskart' labiau, pametusi kažikokią būtinai reikalingą laimei pirmpradę — ir sa-

pnuoja apie ją. Kartas nuo karto kelia akis dangun.

O ar Dievas žiūri gailingai į tą žmonijos paklydimą ir į tą badą?

Jau valandoje pirmo žmogaus nuopuolio, gindamas jį iš Rojaus, Dievas prižada kaipo tėvas paduoti jam ranką. Potam, pradėjus nykti tų brangių prižadų atmintei, Dievas įkvepia išrinktus vyrus. Religija ateinanti nuo Dievo, lyg šviesus dangaus žaras, žibsena per tamsius žmonijos amžius. Teisybės žodžiai, kurių žmonija alksta, krinta kaskart tirščiau iš dangaus. Išganymo prižadai, išeiną nuo Dievo, atsinaujina kaskart aiškiau. Galvos, nuvargusios beklaidžiodamos, kreipias linkon to šviesio žaro; širdys, pasiilgusios Dievo, pradeda tvinkčioti vikriau. Stojo didžių prižadų valanda. Žmonių galvos jau priklaidžiojo užtektinai, širdys jau prisikentėjo; metas buvo persitikrinti, išganymą esant galimą tiktai iš augštybių.

Prižadai išsipildė dieviškai; išsipildė tūkstančių-tūkstantį sykių gausiau, neg žmonija tikėjos, neg sapnavo.

Dainius A. Musetas (de Musset), labai žmoniškas, jauzdamas širdyje tuos visus žmonijos ilgesius ir klaidžiojimus, meldė Dievą, verkdamas, idant ateitų ant žemės:

Pradurk dangaus lubas, kame gyveni,
Mums parodyk Sūnų ar jau gabeni.

Dainius prašė, bet netikėjo išprašysiąs.

Tuomi tarpu Dievas jau seniai pradūrė dangaus lubas! Pats stojos žmogumi — ir nužengė ant tos mažutės planetos kaipo mokintojas ir išganytojas, nešinas šviesybe ir gyvenimu.

Ir kas pasidarė? Ar išsipildė tas, už ką dainius gal-

voja Dievui ekstazyje. Tas turėjo stotis, ką visi jaučiame:

Tuomet ekstazyje visa žmonių tauta
Pasirodys Dievui, tartumei nuplauta.

Dyvų—dyvai! dvidešimtei amžių prašokus, skaitlius tų, kurie rodos nuplauti akyse Insikunyjusio Dievo, yra tik maža žmonijos dalytė. Didesnė žemės skritulio dalis išrodo kaip buvusi prieš Insikūnyjimą. Sakytumei, Dievui nepavyko!

Teip mums regis, nes męs esame viendieniai ir negalime spręsti pagal mislies To, pas Kurį ,,tūkstantis metų yra kaipo viena diena''. Religija, atnešta nuo Insikūnyjusio Dievo, viešpatauja, suvirškina žmoniją — bet darbaujas išpalengvo — kaip darbavos ana kosmiška galybė, kuri nutapnojo materijališką pasaulę. Dievas darbaujas išpalengvėlio, nes Jam rūpi ne materijališkas užveikimas, bet rūpi nuomonių ir širdžių pamušimas; rūpi Jam, idant žmonija noroms pasikeltų pas Jį. Religija-gi yra ryšys, yra pasisveikinimas žmogaus su Dievu, kurs iš savo liuosos malonės pasilenkia prie sutvėrimo, o tas sutvėrimas lygiai iš liuosos meilės pasikelia prie Dievo. Vis tas reikalauja laiko. Dievas, įsikūnyjęs, stovi žmonijos tarpe ir masina pas save spinduliais savo dieviškai-žmoniškos skaistybės. Ir kaskart daugiau dūšių kreipias ant Jo: tikėjimu, meile ir sekimu. Ir visos gyvenimo menklės daros toms dūšioms aiškios iš priežasties jų grvno tikėjimo; visos kančios persimaino dorybėsna ir tobulystėn; persimaino kur-kas geriau neg naturališkoje parėdoje. Krikščionys jaučia savo kančiose paslaptinę bendrystę su nukryžiavotu Kristumi, vadina jąs kryželiais ir teip toli datyria jų išganingos galybės, juog nekart' įsimyli juosna nesvietiškai. Ir dauginas ant žemės per-puikios

ir vitiškos dorybės. Dvasia, kuri sutvėrė ant svieto kankintinių epopeją, nepranyko; tiktai išsiplėtė tūkstantimis aukų ir atsidavimų, tegul ne teip iškilmingų, bet, vienkart paėmus, kur-kas tobulesnių.

Dar didė dūšių daugybė nepamatė Insikūnyjusio Dievo, dar neatkreipia akių ton pusėn, kame Jis yra. Jieško dar nuolatai tesiybės klaidų sąkeliuose, arba jieško laimės paleistuvystėse. Vienok ir jos yra avys, kuriąs Piemuo, laikui atėjus, pervarys avinyčion. Ir tas pats klaidžiojimas grąžina jąs, kaip sakiau, ant teisybės. Rasi negreitai, bet visgi kuomet nors pagrįš žmonija prie Dievo teisybės, kurią pametė pradžioje. Rasi pagrįš tuomet, kada prisisotįs klaidomis, kada pabaigs eiti didelį paklydimų vingį. Užtat kaip tai stipriai nusitvers už jos tuokart ir kaip nuoširdžiai pamylės, atmindama iš datyrimo, kiek ta teisybė yra tolima nuo neteisybės! Ir visi tikėjimai sutirps akyse vienos tikrosios: tą naujieną gavome iš Kristaus burnos. Ir visi mokslai, kurie tebekeliauja šiandien ginčo vieškeliu, atsiklaups prieš ją ir pasakys „tu esi tikroji". Ir žmonių pramonai, kurie ikišiol padaugina nekart' žmonijos kančią (ko beturėtų ją mažinti), tuomet bus geri, tarnaus žemiškam gyvenimui, o dangiškamjam padės. Šiandien jie, ko beturėtų šviesti ant žemės ir skelbti sandarą, temdo ir kursto kerštą. Pagalop', kada nemalonus datyrimas pažemįs amžiaus puikybę, kuri vistai padarė, tuomet to viso nebebus. Juk-gi Sutvertojas gamtos ir visų paslėptų jojo galybių neveltai paliepė žmogui ir laimino jį, idant veišpatautų tai gamtai: „Padarykite, sako, ją pavaldžią sau." Teip-pat ir draugystės ir politikos parėdos, kurios lyg po šiai dienai tebėra pilnos nežmoniškų ir pagoniškų pirmpradžių, pasiners evangelijos dvasioje — ta dvasia sunkias pa-

maišu žmonėsna. Evangelija surinko ikišiol nemaž individumų, įsispraudė kai-kame gimdytojų lizde, bet neįsispraudė dar visai į viešas sueigas, į politiką, į karalysčių kaimynystę. Vienok gi ji turi galybę pašventinti netik vieną po-vien-vienam, bet turi galybę sociališką, kuri stengias surėdyti žuoniją pagal Dievo noro. Ta galybė, nuleista iš Dangaus, turi kuomet-nors gauti viršų! Kai kuriems rodos jau išsipildžius ją krikščioniškoje respublikoje amžių viduryje; bet ne. Tas buvo tik menkas pamėginimas, palyginus su visa žmonija; teip pasakius, buvo tai pamėginimas su medžiaga dar labai žalia ir šakuota. Amžių viduryje buvo susipainiosena valdžios dvasiškos ir svietiškos, kurių nebuvo galima dar atskirti. Šią gadynę tiedvi valdi; ėmusios pažinti save, stojas viena prieš kitą. Pabaigusios tą bylą ir gerai ją apsvarsčiusios, abi pasisveikins ir susivienys organiškai vienoje Dievo karalystėie ant žemės.

Senas ir Naujas Instatymas prižada Kristaus karalystei viešpatystę ne pusiautiną, ne ant kai-kurių tik tautų, bet prižada visotinę visoje pasaulėje. Vienas pranašas sako: ,,Duosiu Tau tautas nuovados tavo, o tėvainystė tavo žemės kraštas.'' Antras pranašauja: ,,Visos tautos ir kartos ir kalbos tarnaus Jam..., o Jo karalystė nepages''. Trečias regi tą karalystę po paveikslu ,,kalno augštesnio už pakalnę — ir bėgs, sako, jan visos tautos — ir išsimokįs Viešpaties kelių ir vaikščios Jo takais — ir perkals kardus savo išarosna, o kalavijas piautuvuosna; tauta nepakels kardo prieš tautą, nei mokįsis daugiau kaip kovoti.''

Dar toli gražu, pakol teip bus! Rasi tik-ką pradėjome eiseną. Rėpliojome ten linkon sustodami; kai-kuomet rodos, juog einame atbuli. Vienok, žiūrint ant ištisos istorijos, yra galima pasergėti, juog Dievo kara-

lystė artinas, nors pamažu. Tas tiesa, nėra tas daiktas už dogmatą, bet jis pasirodo pasaulėje iš visos Dievo darbų ekonomijos ir iš paaiškinimo šv. Rašto. Pats Kristus patvirtina senas pranašystes su savaja apie vieną avinyčią, kuri surinks visas avis jai prigulinčias. Apaštalas vėl priduria ,,Kristų viešpatausiant", t. y. rėdysiant ir platįsiant savo karalystę žmonijoje tuo laik, kuolaik visos neprietelių galybės bus paduotos po jo kojų. Tuomet tik bus sunaikintas ,,paskutinis neprietelis, smertis". Ištikrųjų paskutinis tarpas tos dieviškos evoliucijos niekas negali būti kitas, tiktai poligeneza (naujas gyvenimas) be mažiausio pikto ir smerties, nes jau visokia piktybė bus pergalėta — pergalėta ne paties Dievo, bet žmonijos drauge su Dievu. Pagaliau gamta, anot Apaštalo, kuri šiandien ,,dūsauja ir, tarsi, šešauninkė kenčia" bus išliuosuota iš gedimo religijos ir padės savotiškai Dievo sūnams garbinti Dievą.

Tas svieto ir žmonijos lipimas per neteisybę ant teisybės, per ragauseną pikto ant gero, yra tai kelias, kurį apsirinko sau žmogus, bet kurį Dievas pertaisė dieviškai. Žmonija pavargs ilgiau ir daugiau ant to kelio, rasi pames ne vieną sąnarį, neg būtų ėjusi keliu parodytu nuo Dievo iš pradžios. Bet tokia eisena yra kurkas iškilmingesnė; ji skelbia iš visų šalių ir garbina Dievą ir Jo privalumus, o žmones lavina be jokio galo, ir palaimina. Tie patįs žmonės, atsistoję kituomet pas amžinasties duris, giedos apie Adomo priepuolį: o felix culpa! Tą giesmę gieda Bažnyčia Velykose, jauzdama laimingą ateitį. Rasi Visžinanti Gerybė dėltó ir daleido pradžioje tą ,,felix" — laimingą kaltį.

Miss WILSON: Ačių Geradėjui nuoširdžiai už tokį puikų paaiškinimą Dievo.

HAINBERGAS: Nugi, kas čia pasidarė? Pradėjome šios dienos kalbą nuo biaurio pesimizmo; nejau-gi baigtumime ant skaisčių-skaisčiausio optimizmo!

KUNIGAS: Žinoma teip, pesimizmas yra duja (rūkas), kuri gali vartaliotis tik pažemiais; augščiau debesių žemiškos nuomonės, teisybės šviesybėje, apreikštoje nuo Dievo, visuomet spindžia optimizmas.

SIEMIONOVAS: Taigi, kad teip būtų, ko bereikėtų!

Tuos žodžius Siemionovas pasakė kaži-kokiuomi keistu, užkibusiu balsu — ir įrėmė akis dangun. Męs teipos žvilgterėjome vienas į kitą. Mums bešnekant, išsigiedrėjo visiškai. Naktis pasidarė graži ir truputį šaltoka. Žvaigždės žibėjo loc slaptu, augštai begalo. Nekalbėjome nieko, bet, rodos, visi jautėme, juog žydrio skaistybė pamušė mus ir liepė tikėti į save.

Ketvirtos Išvakares.

Ketvirtame vakare visas svečių kompletas vėl susirinko ant otelio vejos ir, pietus pavalgius, Bielskis pratarė:

Rodos, Tamstos knebinėjote vakarykščiai pesimizmo klausimą. Gailiu, aš nebuvęs; būčiau davęs garo ar vienai pusei, ar kitai — vis ta pati. Tas priguli nuo to, kaip žmogus prisimerkį, idant matytumei svietą aiškiai, ar ne. Teisybę pasakius, vakar būčiau buvęs pesimista, nes buvo dargana ir aš buvau suniuręs.

SIEMIONOVAS: Toksai pesimizmas nebūtų buvęs pergudrus.

Miss WILSON: Teip-pat ir anas optimizmas, nors būtų išsigiedrėję, būtų buvęs ne kažikoks.

BIELSKIS: Panytė užsigulė ant manęs, kad persekioti mane. Bėdos mano! Aš čia negaliu gintis, nes negirdėjau vakarykščios bylos. Bet pagrįžęs prie to, apie ką dar seniau kalbėjome, pasakysiu, ką aš pamislijau, atsiskyręs nuo Tamstų šit, Tamstalioms patvėrėte religijos lauką nuo mokslo lauko neperlipama tvora...

KUNIGAS: Arba pripažinome tačiau, religijos sodybą stovint augščiau už moksliškų kibelių sodybą.

BIELSKIS: Vis ta pati, užtenka to, juog perskyrėte abi sodybi. Tuomi tarpu užmiršote, juog šios gadynės mokslas apžiojo jau ir pačią religiją, kaipo religiją. Turime-gi šiandien mokslą apie religijas, kurs tyrinėja jų pradžią ir išsivytursenę žmonijoje. Tam mokslui prinokus, visa religijos dirva, su visais dogmatais ir apreiškimais, paliks ištirta moksliškai.

DEVILLE: Męs neužmiršome apie tą religiją mok-

slą. Ponas Hainbergas sakinėjo apie jį dar pirmąją dieną. Vienok tas mokslas nieko nepriguli ant mūsų perskirsenos. Jis ima religiją kaipo empirišką nuotikį žmonijoje, naginėja kaip religijos išsivyniojo; o religijos veda žmonijos širdis ir galvas savo keliu absoliuto sodybon, kur mokslas nebegali įeiti.

Vėlgi nepasiduočiau niekuomet patalpinti krikščionystę kitų religijų eilioje, idant ją laikyčiau už natūrališką produktą jų išsivyturiavimo. Vyručiai! krikščionystė yra iš augtšybių.

BIELSKIS: Aš godoju tą stigauseną, kaipo subjektyvišką tikėjimo žodį, bet turiu priminti, ją nesutinkant su pasekmėmis šios gadynės mokslo. Jeigu yra šiandien kas išrodyta moksliškai ir po visur pripažinta tai yra tas, juog religijos, kaipo ir visi daiktai, lavinas nuolatai ir vienlygiai. Religijos prasidėjo nuo stabmeldystės; kiek kas paregėjo naujų apsireiškimų gamtoje, tiek mislijo sau esant dvasių, kuriąs garbino nusigandęs. Paskui, ėmus geriau numanyti gamtą ir pradėjus teisingiau spręsti, ta yvairių sutvėrimų stabmeldystė ėmė jungtis krūvon po paveikslu dievaičių vyriškų, moteriškų, gerų ir piktų — vadinas, panašių į žmogų. Tautų politikos dirbtuvė teipogi turėjo savo įtekmę į religijas. Kunigaikštystės, grumdamos už savo laisvę, kiekviena turėjo turėti savo dievą, kurį garbino ypatingai, nors teip-pat neskriauzdavo ir kaimynų dievaičių. Pagalop, kada da grūmė tarpu tautų, pagimdė garsingas karalystes, kaip šit Asirijos, kurios sapnavo kai-kuomet apie visos pasaulės rėdymą, tuomet, anot Renano, išsiperėjo viendievystės ideja, viešpataujančios visame svietė — atsirado monoteizmas. Tą ideją, kaipo geresnę už panteizmą, krikščionystė išbarstė po visą žemės skritulį. Tas buvo jau didis žingsnis

priešais, palyginus su senovės religijomis. Viendievystės nuomonė kišo žmonėms kur-kas labiau ideališką adoracijos dalyką ir kur-kas dailesnę etiką, kurios žmonės reikalavo. Tas žmonijos reikalavimas, ypačiai ciecorystėje suprastas rymiečių, yra tai raktas, kuriuomi reikia atrakinti paslaptį, iš kur išdygo krikščionystė ir kodėl ji išsiplėtė.

DEVILLE: Vis tai yra tas labai puiki pozitivistų fantazija, kuriai netenka tik vieno daikto — vadinas, ji nesutinka su pozitiviškais faktais. Pagal pozitivistų nuomonės reikėtų iš augšto teip būti, idant žmonijos religijos būtų prasidėjusios nuo stabmeldystės ir būtų pabaigusios savo evoliuciją ant viendievystės. Bet jeigu pabandysime senovės paminklus žmonijos mislies, kokius šios gadynės mokslas išrausia iš pažemės, tat paregėsime buvus suvisam atžagariai.

Viendievystės ideja reiškias tuose paminkluose kaipo senų-senoji; potam jau ta ideja ima pamažu gesti ir persiverčia daugdievystėn. Tą teisybę yra galima pasergėti bent kiek pagaliau pačiuose paminkluose.

Egyptas, tas pirma grekų, paskui Rymo ir mūsų civilizacijos šaltinis, kuogeriausiai žinomas už visas senovės tautas, — tas Egyptas liudija aiškių-aiškiausiai tą gedimo darbą.

Mirusių Knyga, tas tiesa, gerbsta yvairius dievus, bet mena teip-pat (ypatingai visų-senuosiuose skyriuose) vieną Dievą, ,,kuriam žemai kloniojas dievai'' ir ,,kurs sutvėrė visus dievus ir dūšias, ir pasaulę''. Ta knyga sako, visus vardus (kuriuos randame paskui padalintus į yvairius dieveklius) esant Jo vardais, dangų ir saulę esant ,,Jo paveikslas''; ,,Jį vieną esant amžiną ir pilną gyvybos''. Ketvirtai dinastijai viešpataujant

giedodavo dar ant Niliaus kraštų grynos viendievystės giesmę. Potam anie Dievystės paveikslai mainos pamažiukais į dievus. Saulė, tas visųgražiausias Dievo paveikslas sutvėrime, pati daros Dievu, Ammon—Ra. Kiek palaukus, tekanti saulė yra kituomi dievu, leidantis — vėl kituomi, ir dar kituomi yra ta saulė, kuri rėdo naktį žemės apačioje ir šviečia numirusių karalystei, vadinamai Ožyris. Plianetos, saulės draugalkos, teip-pat pašoka į dievus; žemė, saulės gaivinama, ir ta pastoja dievaitė. Teip tat ginas kaskart labyn ir labyn tikėjimo dalykai ir noroms-nenoroms (bent pas prasčiokus) persiverčia dievaičiosna, kasdien žemesniuosna, kasdien juokingesniuosna. Pagalop, daug amžiams praslinkus, kada atėjo grekai, rado Egypto religiją užsikrėtusią su stabmeldyste; juokėsi iš jo, kam garbina žalčius ir gyvates. Teip mokino mus apie egyptiečių religiją dar 40 metų atgal.

Pėdas to paties atžagaraus išsivyturiavimo randa mokslavyriai klyniniuose parašuose Kaldejos ir Asirijos. Tenai apsireiškia persenos giesmės, parašytos garbei vieno Dievo, gamtos sutvertojo, mironių teisdario. Pagaliau paskesniuose laikuose tankiai vaidinas nuomonė apie vieną Dievą, sakytumei, lyg kokia atmintis to, kaip seniau buvo. Tarpu kitų daiktų stebėtina yra giesmė prie Hea, kurios yvairius egzempliorius rūpestingai palyginus Anglijos muzėjuose, pasirodė keletą eilių su daugdievystės nuomone įspraustus buvus paskui, o senų-senovės eilias buvusias su gryna viendievyste. Iškilminga ir gryna Ahuramazdo garbė pas persus reiškias iš amžių brėkštos kaipo senų-senoji. Zoroastras skaitos tik už reformatorių, kurs nukuopė tą seną religiją nuo dulkių ir pelėsų. Tą patį sakos padarę žinomuose parašuose Achemenidzi: Kserksas ir Darijus.

Artaksersas Mnemonas ir jo įpėdiniai, dataikydami pamuštų politikai, vos tik įkuria Irano religijoje dievekliius ir dievaičių garbę. Pas indijonus viendievystė aiškiai apsireiškė visupirma netik senų-seniausiose jų giesmėse, bet pagaliau paliko pėdas išsišakojusioje šios dienos daugdievystėje. Visi, lygiai patys geriejei Europos indoliogai, kaip ir šios gadynės mokinti indiečiai, stygauja, Vedų religiją esant tolimą nuo politeizmo. Jie sako, būk yvairių dievų vardai paeiną nuo yvairių kilčių, kurios vadinusios Sutvertoją savaip. Tą teisybę patvirtina tarpu kitų išrodymų tas, juog privalumai ir funkcijos, kokius užkaria tiems dievams senos dainos, reiškia visuomet vienodai Augščiausią Esybę. Pagaliau vardas vienos dievystės duodas antrai. „Aš Indra, — gieda garbinga IV giesmė, — esmi Varuna." Tik-ką paskutiniuose laikuose Europos mokslavyriai rado Kynuose pamaldą prie Augščiausios Esybės, kurią telaiko tik pats bohdichanas didžiose šventėse. Ta pamalda paeina neabejotinai iš labai senos gadynės; ją slepia šiandien nuo žmonių, kaipo šventenybę. Tatgi tos pamaldos maldos teip grynai reiškia viendievystę, juog kiekvienas krikščionis galėtų kalbėti jąs maldžiai.

Trumpai pasakius, kame-nors prisiglaudžia mokslas prie senų civilizacijų pirmonės (by tik nestato hipotezų, pasirėmęs ant poros sutrešusių kaulų, bet tyrinėja pačius autentiškuosius žmonijos mislies paminklus), visuomet randa visur monoteizmą; randa pagaliau gilių-giliausiose žemės kartose, o daugdievystė pasirodo tik paviršutiniose ir paskiausiose eiliose. Jokį sykį netikos kitaip; vadinas, nėra jokio išrodymo, idant kokia kiltis, ar kokia tauta būtų garbinusi pirma dievaičius, idant būtų turėjusi daugdievystę, o paskui būtų pati nuo savęs pasisavinusi viendievystę. Jeigu dar koksai

iš šios gadynės orijentalistų ir nutaria, būk tai senosios Saulėtekio religijos išsiperėjusios iš daugdievystės kiaušinio, tat, girdžiant tokį nutarimą žmogus pečius traukai, radęs aprijorizmą ir neradęs jokio medžiagos išrodymo, kuri sutiktų su jų mokslo precizija.

Vyručiai! kaip sau norite, reikia vienok nepraleisti to fakto — nors keisto, bet tikro — kodėl žmonija visur kitur: karalystės organizacijoje, įstatymų rašyme, moksle, amatninkystėje, grażylose žengiat vis tolyn, o vienintelėje tik religijoje, apskritai paėmus, ėjo atbula.

Miss WILSON: Tas verčia mus sąprotauti, žmoniją esant tame viename dalyke kitaip surėdytą; vadinas, ją negalint nukalti religiją pačiai, kaip ji tą padaro su grażylomis ir mokslu, bet reikiant laukti religijos iš augštybių.

DEVILLE: Taigi, ta pati ir yra, ką aš norėjau pasakyti.

HAINBERGAS: Nėra ko abejoti, tą pozitiviską būdą, kokį mums pakišo čia ponas Bielskis, negalint nusiturėti akyse šios gadynės tyrinėjimų. Aš nesuprantu, kaip galėjo Renanas tauzyti, būk viendievystė gimusi pas žydus per politiškos parėdos įtekmę. Arba, kaip kitur nutaria (ne suvisu sutikdamas su pirmąja hipoteza), būk ta viendievystė atsiradusi pas žydus iš priežasties „viendieviško instinkto", kurs esąs prigimtas Semitų tautoms. Jeigu teip būtų, tai iškur-gi yra jau tuomet pas egyptiečius monoteizmo pėdos? Brugšo knygoje „Religija ir Mitologija senovės Egiptiečių" (Religion und Mythologie der alten Aegypter) Renanas tebūtų perskaitęs daugybę tekstų, kame yra parodyta lyg ant delno, juog nuomonė Dievo dvasiško ir begalo tobulo buvo labai gerai žinoma Egyptiečiams bemaž kone su-

visai tais privalumais, kokius pripažįsta Jam krikščioniški teoliogai. Bet kas išeina iš to? Išeina tas, juog klausimas, iškur atsirado religija, yra kur-kas labiau supainiotas, neg męs dūmojome andai. Dūmojome, vadinas (o rasi su šios dienos mokslu negalėsime atitikti šaknių), kame prasidėjo religijos. Pozitivistų ypatingą konstrukciją reikia pamesti, bet abelnos piliozopiškos mislies: būk tai krikščionystė yra viengimė su kitomis religijomis, būk dygsta iš bendrių šaknių, — tos mislies, man rodos, nereikalaujame pamesti niekaip — ir pagaliau negalime pamesti.

Ikišiol aš sekiau išsivytursenos mislį pono Deville. Ta mislis rukšlenos pas mane racijonališkon čielybėn. Aš mačiau joje ryšį ir vienybę, arba mačiau bent tą, juog yra galima pasiekti vienybę. Tamsta radai dabar toje vienybėje spragą, išmezdamas krikščionystę iš abelnų pasaulės tiesų. Dabar nebežinau jau, kaip čia besekti Tamstą!

SIEMIONOVAS. Krikščionystė yra neabejotinai augštesnė už kitas šios gadynės religijas.

LEROY: Visi sutinkame krikščionystę esant ir pačią gerąją ir pačią augštąją iš visų religijų, kokios vien yra ant svieto. Man rodos, juog tokia nuomonė yra kažikuomi svarbesniu, neg mūsų ypatiška megė (medžia). Męs XX amžiaus aušros žmonelės mokame užtektinai viską apžergti, idant įveiktume palyginti visas religijas. Bet krikščionystė nėra unikatas religijų buryje. Šios gadynės tyrinėjimai, nepažeminę nei maž krikščionystės, išrodo tačiaus kaskart labyn, juog vis tas, kas joje yra, yra bemaž kone teip-pat ir kitose religijose, nors truputį su atmaina. Šv. Raštas stigauja, krikščionystę esant duotą nuo Dievo. Bet kitos religi-

jos irgi atsišaukia prie apreiškimų, prie stebuklų; turi šventas knygas. Krikščionystė turi dogmatus. Tų dogmatų įtalpa reiškias pas Aleksandriečius. Krikščionystė sako: būk doras, išsižadėk savęs, būk maldus. Buddizmas moka tų pačių dalykų. Ir kas yra dar labiau stebėtinas, klioštoriai, kuriuos buddistai įkurė Tibete, yra bais' panašųs į mūsuosius. Aš nestatau tuomi buddizmo vienoje eilioje su krikščionyste, kaip tai kai-kurie daro (rasi norėdami pasigodėti; bet statau jį drauge su krikščionyste ir su kitomis religijomis vienoje kategorijoje.

KUNIGAS: Aš pribrauksiu vieną nuomonę Kai-kurie daiktai rodos kai-kuomet paveidųs patol, pakol veizdame į juos atstu; bet prisižiūrėjus arti, pasirodo tą jų paveiduma buvus šeip jau. Šarma, kuri dengia žiemą langų stiklus, turi kartais puikaus žolyno išveizį, bet, pakniebinėjus pirštais, apgautys išnyksta; vietoje gyvų rėvių ir gyvybos belieka tik suskilusios ir sustingusios yžaitės. Panašiai yra ir su braminėmis trejotimis ir įsikunijimais; prisižiurėjus joms iš arti, jos nėra niekas kitas, kaip vieni monai; jų nepalyginsi nei ištolo su begalinėmis krikščionystės paslaptimis. Tą patį pridera pasakyti ir apie daug kitų tikesenų ir pagoniškų praktikų, kurios ištolo ir netyčia yra nebe tai bent kiek krikščioniškos. Bet klausykimės, ką ponas Deville atsakys ant to.

DEVILLE: Pono Hainbergo užkirsena: buk krikščionystė negali buti spraga pasaulės vienybėje, rupi man ypatingai. Numanau, juog piliozopiškai galvai noris butinai vienybės...

LEROY. O ta piliozopija randas žėdno žmogaus galvos dugne, nors rėtas ją visą sučiupia.

DEVILLE: Tikrai teip! Tatgi ir aš pripažindamas tą užkirseną, pasakysiu, juog, teisybę pasakius, krikščionystė nėra spraga pasaulės vienybėje. Reikia tik tą vienybę, kurioje ji turi dalinikystę, plačiau ir aukščiau numanyti, neg paprastai tą darome ir reikia suprasti, negalint buti ertesnes visbuvio tiesas, kurių išsivytursena butų tik skevalda mūsų empiriško svieto. Pakol mokslas netikėjo į krintančius iš dangaus aerolytus, apie kurius žmonės pasakojo, patol kiekvieną akmenį, rastą ant žemės laikė už geoliogijos produktą. Kadangi įsitėmijo, aerolytus tikrai puolant iš padangių, tuomet juk nepasidarė spraga mokslo vienybėje apie žemę, bet tik išsikietė jo pažiura. Tuomet mokslas suprato galint nukristi kažikokias skeveldas ant žemės iš žvaigždžių tėvynės. Teippat ir krikščionystė gali nedygti iš protiškos evoliucijos mūsų plianetos, ir vienok gali prigulėti dailiai, ne netyčiomis prie pasaulės vienybės; gali išeiti iš aukščiausių tiesų, kurios rėdo tos vienybės išsivyniojimą.

Kokiosgi yra tos aukščiausios tiesos? Jeigu męs butume žemažiuriais materijališkais, galėtume laikyti tiesas už tokias, pagal kurių sukas materija.. Galėtų mums rodytis, juog akla atomų mekanika užtenka butinai, juog užtenka ją pačią esant ir juog yra gana visoto, kas esti ant svieto. Bet sulyg pasikėlėme augščiau, sulyg dažinojome, ar įtikėjome, anapus atomų verpeto esant dvasią, o viso to apačioje ir viršuje esant Dievą, absoliutą, arba, kitaip pasakius, juog Dievas yra amatninku prigulinčiu prie visbuvio čielybės, — sulyg, sakau, tiekai pasikelėme, turime tat išpažinti tiesas Jo gudrybės ir gerumo esant aukščiausiomis visbuvio tiesomis. Užtatgi ant ko pasirėmę, drįstume ginčyti, tą Dievą negalint darbuotis pasaulėje?

Paveldėjus nuo materijalizmo nuomonę, rasi rodos mums, buk tai liuosas Dievo darbas pauselėje butų pakibinimas svieto harmonijos. Bet teip nėra. Tuomet butų harmonijos pagadinimas ir niekų darbas, jeigu koks faktorius darytų pats nuo savęs ne teip, kaip pridera jo gamtai daryti. Bet jeigu to faktoriaus sodybon įsikrausto kitas faktorius, augštesnis už jį su tamtikra sau galybe, tuomet yra aiškus daiktas, sutinkąs su liogika ir su visbuvio tiesomis, jo darbo pasekmes busiant kitokias ir augštesnes. Daržininkas eina prie eršketrožės ir žiebia jon rožę. Kas daros įžiebus su eršketrože, tas stovi augščiau už jos gamtą. Eršketrožė neįžiebta nebutų niekuomet pagimdžiusi rožės. Vienok žiebimo darbas neparžengia nei maž abelnų gamtos tiesų, nes ir žmogus — žiebikas priguli prie tos gamtos. Dievasgi priguli prie visbuvio čielybės; klausiu kodėlgi Dievas negalėtų prisiartinti prie žmogaus ir įkvepti jam augštesnę religiją?... Jeigu Jis tą padarys, tat tas pralenks žmogaus gamtą, bet nepralenks Dievo gamtos, nei tiesų gudrybės ir gerumo; tas nebus spraga visbuvio vienybėje. Tečiaus tuomet butų didžiausia spraga toje vienybėje ir harmonijoje visų daiktų, kada stigautume Dievą negalint paduoti rankas žemesnei esybei. Jukgi pripažįstame ir žmogui tą laisvę, pripažįstame jį galint padėti kitam.

Bet Tamstalios užkirtote dar, krikščionystę esant panašią į kitas religijas išeinančias iš žmonijos! Man rodos, juog Kunigo atsakymas: tą panašumą esant tik paviršutinį, yra daug dalykuose visai teisingas; vienok kituose dalykuose yra panašumas tikras. Bet kas išeina iš to? Tas tiesa, panašumas gali būti giminystės ženklu, gali būti ženklu bendrios pradžios, bet gali teipos paeiti būtinai iš kitoko. Du daiktu, padarytu pa-

našiems reikalams, gali būti abu panašu, nors abudu būtų kilusiu suvisam iš kitos pradžios. Teip-pat panašųs bus daiktai, iš kurių vienas tarnauja už peržvalgą antram, kaip va: Sikstinos Madona ir jos kopija, tikras auksas ir auksas vadinamas talmi. Prisižiūrėkime, ar kurs iš tų mencių panašumo nepritiktų prie religijos atneštos iš dangaus ir prie religijų padirbtų ant žemės?

Jeigu Dievas, pavedęs žmonėms viską kitą, idant jie įgytų patįs su savo sveikata, vienok panorėjo religiją duoti iš augštybių, stačiai nuo savęs, kaipo dalyką ypatingai svarbų ir nepaimtą, tat jau ištikrųjų norėjo ją duoti pritinkančią žmogaus širdei ir galvai, kuriąs Jis sutvėrė. Arba. kitaip pasakius, sutvėrė širdis ir galvas tamtikras religijai, kurią ketino paduoti joms. Sakyk kaip nesakęs, yra daiktas aiškus ir suprantamas, juog visuomet rasi kažinkokią kongruenciją tarpu tokios religijos duotos iš augštybių ir tarpu reikalų ir aspiracijų žmogaus dūšios iš apačios; nes abi yra sutvertos viena kitai. Lygiai yra aišku: pakol ta dūšia neįgys, arba pakol neras tos dieviškos religijos, patol kals pati nuo savęs yvairias nebe tai religijas nuraminimui savo aspiracijų. Tas teip daros, kaip šit kad organizmas, netekęs netyčia reikalingos dalytės, amatninkauja pats sau, kiek galėdamas, toje vietoje kitą kokią-nors naują dalytę; vokiečių organizmas tveria ,,Kliš paveikslį'' (ein Aftergebild), kurs klišpaveikslis, nors yra paveidus į tikrąjį organą, vienok nėra juomi. Jeigu aš neklystu, kunigas dasilytėjo jau tos mislies vakarykščiai. Tokiu būdu turi visuomet atsirasti žmonijoje šalip tikros religijos bent kiek ir klišreligijų. Tos klišreligijos turi būti daug dalykuose paveidžios į tikrąją ir kai-kame prisiartinti prie jos, nes jos paeina iš tų pačių neužganėdintų dūšios reikalų ir troškimų, kurių tikram nuraminimui Dievas duoda savo religiją.

LEROY: Nėra ko ginčyti, yra tai aiškinimas, ir aiškinimas puikus, panašumo tarpu krikščionystės ir kitų religijų. Vienok, norint su tuomi sutikti, reikėtų paregėti ir antrą pusę, t. y. paregėti tikrų tarpu jų skyrių. Auksas t a l m i, turi skirtis chemiškai nuo tikro aukso.

DEVILLE: Žinoma, joug tikras skyrius turi būti regimas. Bet to skyriaus nėra ko toli jieškoti. Čia tik bėdos, ką reikia išrinkti, ką pirma pakišti tokioje bendriškoje byloje? Šit, prašau žiūrėti, kaip religijos prasideda. Paprastai prasideda jos istorijos brėkštoje, tankiai civilizacijos pakraščiuose, rūke, kurs leidžia vaidintuvei liuosai klajoti. Krikščionystė pasirodo laike pačio klestėjimo pagoniškos civilizacijos, pačiame viduryje anos gadynės svieto, yščiuje pozitiviškos žmonijos, mokančios ir skaityti, ir rašyti, ir perkratinėti. Jeigu krikščionystė norėjo šviesos savo pradžiai, tat jau negalėjo išrinkti nei geresnės vietos, nei geresnio laiko. Ji randas ne nesitikėtai, bet randas pranešta nuo pranašų. Pranašysčių begalinė santaika su krikščionystės įkūrimo faktais vertė daugybę tuometinio svieto, idant įtikėtų. Ta krikščionystė reiškias knygose, kurios atsirado ne po šimtų metų, kaip šit buddizme ir daug kitose religijose, bet tuojau, pirmoje kartoje po Kristaus Dangun žengimui (tą pripažįsta pati aštrioji kritika). Tos knygos teip yra grynos, teip nekaltos ir teip be melo, juog patys kietsprandžiai nujaučia tą. Ir ta visa krikščioniškų dogmatų skaistybė, ir ta visa ideališka krikščionystės gyvo mokslo tobulystė, kurio negalime nei atsidžiaugti, nei dugno pasiekti, pradėjus nuo 2 000 metų, -- vis tas atsirado vienkart' užrašyta tose knygose.

Dabar, kaip ta krikščionystė prasiplatino? Tarpu kitų religijų pasaulėje vienas buddizmas, antras mahometanizmas, reiškia kažinkokią išsiplėtimo ir prozelitizmo galybę. Bet buddizmas lygstas visur su vietos religijomis, kame vien jo būta, ten randame Buddą linksmai besėdintį draugystėje ano krašto dievų. Ko jis beturėjo išnaikinti kitus dievus, kaip buvo užsimanęs, pats pasidarė visur vienu dievu daugiau. Mahometanizmas vėl lygstas visur su žmonių pageidimais. Iš vienos pusės kiša dūšiai puikią Dievo nuomonę ir maldas, paskolintas iš krikščionystės, iš antros — taikina kūnui, maž tereikalaudamas nuo jo kaslink moralystės. Stabmeldystė pamuša svietą pirmu būdu, o su antruoju — užsidengia prieš krikščionystę. Intikėjimas į fatalizmą ir bludus Mahometo rojaus siutina minias ir tuomi pasiutimu, kardui padedant, platina gaisrą po svietą. Kas čia per panašumas į krikščionystės išsiplatinimą? Kas per panašumas į tą dvasios upę, kuri plaukia nuokart su ta perregima tobulyste, spindančia Evangelijoje ir šv. Povilo gromatose; kuri verčia pylimą, supiltą pačioje pradžioje nuo Sinagogos jos sustabdymui; kuri eina per viršų Rymo galybės tvankos; kuri pagauna ir neša dievus, pagonų bažnyčias, piliozopijas, žaislus, paleistuvystes — ir patvįsta po visą žemės skritulį, nešdama visur dvasiško atsigavimo ir vytiškų dorybių sėklą?

BIELSKIS: Kasgi iš to, juog krikščionystė nuveikė kliutis? Nėra čia jokio dyvo. Tos kliutys ir persekiojimai prisidėjo tačiaus, kaip visuomet, prie krikščionystės auglio ir pergalėjimo.

KUNIGAS: Perprašau, yra tai kalba, kurią svietas tankiai kiša, norėdamas išsirangyti. Bet ji reikalauja paaiškinimų ir apkirpimų, idant nebūtų absurdu. Kliu-

tis pati nuo savęs negali nei sutverti galybės, nei padidinti jos; dar labiau negali to padaryti reikalas, kurį Tamsta pirma sakei įkūrus krikščionystę. Kliutis, ar reikalas, gali tik pažadinti veikėją, įidant išsitiestų ir pasiimstytų kiek begalėdamas. Jei tas veikėjas neturi sveikatos, arba jei jo sveikata nėra didesnė už kliutį, tuomet veikėjas sunyks; o apie tą, kad tai jis turėtų pergalėti, negali būti nei kalbos. Indijos kunigaikščiams pradėjus persekioti buddizmą, buddizmas pranyko Indijoje; apsikrikštyjusiems Rymo ciecoriams pradėjus išlengvo spausti pagoniją, pagonijos palaikai pranyko nebužilgo imperijoje, nepalikę nei vieno kankintinio. Viena vienintėlė krikščionystė visoje pasaulės istorijoje turėjo savyje tokią nesvietišką dvasios ir gyvybos atskalą, juog užveikė, sakytumei bovydamos, visokio menciaus tvenkinius ir prispudžius. Vedė savo išpažintojus mirtų ir kentėtų ne vieną dieną, galvai apsisukus, bet vedė per 300 metų. Buvo gi laiko užtektinai išsipagirioti ir apsidairyti: ar verta duoti save kankinti už tą, už ką kentėjo. Krikščionystė paveikė nevien brutališką galybę, bet lygiai puikiai išturėjo krikštavimo ir viešpatavimo pagandinimą. Teip-pat neužkretė jos graikų filiozofija, kuriai būtų užtekę sveikatos praskiesti ir perdirbti krikščionystę, jeigu ta krikčionystė nebūtų gausus pirmpradis. Ji išturėjo saviškių nesantaikas, kurios pamurdo visas kitas institucijas; ji suvirškino staigiai nurytas girių tautas, kurios ketino nuskandinti ją barbarizme, kaip nuskandino ištikrųjų Rymo civilizaciją. Ji išturėjo daug pavojingesnį, nebe tai gailų prispūdį, atsigaunančios pagoniškos kulturos — ir šiandien išturi užpuolimą proto kritikos ir išdykusio mokslo. Ponas Bielskis, išgirdęs žodžius „išdykusio mokslo", galvą kinknoja; bet išrodymas

pono Deville, kurį girdėjome užvakar, yra tame dalyke teisingų-teisingu. Tatgi niekas ant svieto neparodė tokios gyvybos ir nepasidavimo, kaip tik viena krikš-čionystė.

Miss WILSON: Man rodos, juog tik viena krikščionystė grąžina tautas prie Dievo.

LEROY: Kiek žinome svieto istoriją, krikščionystė ištikro stovi pirmoje vietoje tame dalyke. Bet aš nenumanau, kodėl turėtume ginčyti kitas religijas esant išviso nekaltas prozelitizmo. Juk neseniai pripažino tą ponas Deville buddizmui ir mahometanizmui.

Miss WILSON: Teip, bet tas yra kas kitas. Tas, teisybę pasakius, nėra tikras atvertimas (conversio).

KUNIGAS: Panytė pasakei tikrą teisybę. Mūsų misijonieriai, kurie iš arti žiuri ant saulėtekio tautų, gailėdami darodinėja, buddizmą nei maž neatskyrus tų tautų nuo pagonijos. O mahometanizmas, kame pabūvojo (yra vietos, kame tik-ką mums atmetant prasiplėtė), ten padarė žmones morališkai piktesniais ir biauresniais neg jie buvo štabmeldystėje.

HAINBERGAS: Tas yra tiesa; tą liudyja vokiečių keliauninkai tarpu Aprikos murinų, kurie priėmė mahometanizmą paskutiniame pusamžiuje. Kaslink kraštų, kame isliamas viešpatauja nuo seniai, kaip va: šiaurinėje Aprikoje ir pietinėje Azijoje, tat yra daiktas stebėtinas, kaip tos šalįs išviržo ir išmirė po Korano viešpatystės! Iškarto mahometanizmo užkariavimas įžiebdavo kai-kokią civilizaciją. Rasi tas būdavo todėl, juog pamušimas būdavo būtinas, juog suteikdavo pakajų, kurs leizdavo pamuštai tautai išvyturti savo paimnamą; bet be sūdo Dievo greitai ateidavo fatališkas su-

blogimas. Ir karalystės, kurios buvo kituomet pačios derlingosios ir pačios žmoningosios pasaulėje, kurios žibėdavo likusiai žmonijai savo kulturos spinduliais, šiandien yra tyruliai, su šmėkšojančiais griuvesiais, kame šalia retų gyventojų triobų vos nukeipusių medžių saujelė begali užsiliauti. Mano kelionėse visuomet užgaudavo mane tie tyrai žemėse mahometanizmo pamuštose. Aš išgalvojau pagalop, juog to viso priežastis turi slėptis Korano religijoje. Turi būti, ji pamažu patinka tautų karaktoriuje kokią-nors netikusią žymę, kurią aš aprašyčiau trumpai šiteip: žemiškas geidulys ragauti to, kas yra šiandien ir sutikimas su tuomi, ko netenka, visai nemislijant kas bus ryto ir nesirūpinant pataisyti nors kiek savo padėjimą.

KUNIGAS: Tikrai teip ir yra. Krikščionystė gi elgias suvisu kitaip; ji rodydama žmonėms nepasiekiamą idealą, pratina juos, idant jieškotų idealų. Ta jieškosena, perkelta iš religijos sodybos kasdieninin gyveniman, skatina žmones krutėti ir padaro jiems išganingą nerimastį, kuri vėl stumia prispyrusi linkon progreso.

LEROY: Kaslink manęs, aš tą skyrių tarpu krikščioniškų ir mahometaniškų tautų užkarčiau labiau rušiui, rasi, klimatui, bet ne religijai. Juk-gi krikščionystės dar nebuvo, o Graikų-Rymo svietas lavinos labai gerai. Tas turi prigulėti nuo kraujo lotynų tautos.

KUNIGAS: Aš pripažįstu, ir žmonių rūšį, ir klimatą galint kiek tame dalyke; bet ir religiją turint didelę įtekmę. Teip esant, anot pono Hainbergo, rodos tas, juog tie patįs žmonės ir tos pačios rėdybos, kame seniau klestėjo civilizacija, Koranui viešpataujant nugybo.

Tas tiesa, buvo civiilzacijos pirma krikščionystės ir

buvo paskui; bet buvo, teip pasakius, tik formališkos, paviršutinės. Jos puošė su turtais ir gražylomis tiktai augštesnės kilmės gyvenimą, o dūšių gilmėje tupėjo barbarizmas, nežmonystė dėl silpnesniųjų, dėl vergų, dėl moterų, sergančių ir ubagų. Krikščionystė atnešė suvis naują pirmpradę: meilę Dievo ir meilę visų žmonių Dievopi per Kristų. Ir ta perdirbsena išvidaus, nors ne iškarto apvertė senovės Rymo institucijas ir nors ne tuojau pertirpino surombėjusią išdykėlių gamtą, vienok reiškė akių mirksnyje savo malonią įtekmę, stūmė žmoniją prie Evangelijos idealų, sėjo žemišką dirvą žiedais gražių-gražiausių institucijų ir atsidavimų, kame glauzdavos visoks vargšas ir ligonis, kame apgindavo silpnus nuo skriaudų, kame mokindavo prasčiokėlius, kame drėkzdavo girias ir nešdavo ten tikėjimo ir apšvietimo žiburį. Teip tat krikščionystė atvertė sustingusią Rymo ciecorystę, teip atvertė barbariškas tautas — to viso nedarė jokia religija, dar labiau nedarė filiozofija. Ir čia yra galima pasakyti su panyte Wilson, juog viena vienintelė krikščionystė teatverčia.

HAINBERGAS: Labai gerai. Bet mūsų šnekėsys skysta į yvairius klausimus ir męs neduodame ponui Deville pribaigti išvyniojimo savo mislies. Tuomi tarpu geidžiame žinoti, kaip čia jis pribaigs.

DEVILLE: Kodėl ne; vis tas, kas buvo dabar šnekėta, jeina mano aprubin. Vis tas kruvoje kiša mums nuomonę, krikščionystės gyvybos pirmpradį esant kažikuomi s u i g e n e r i s esant kitoniško menčiaus, neg pirmpradžiai kitų religijų ir kitų žmoniškų institucijų. O vis tas yra tik abelna pažiura į krikščionystę, nebe tai iš lauko pusės, į jos išsipletimą tarpu žmonijos istorijos. Norėčiau dabar pažiurėti dar jos vidurin, į

jos galingus dogmatus ir į jos šventos etikos vaisingumą, bet bijau, idant nenubrisčiau pertoli ir idant nesusibartume. Pasakysiu tik vieną daiktą sulyg krikščionystės intalpos, pasakysiu daiktą visiškai abelną, idant pašinavočiau kabliuką pono Bielskio ir pono Leroy.

Tamstalės užkirtote man, buk krikščionystė [illegible] sudurta iš skiautelių, kurias esą galima rasti po kitas religijas. Aš jau pasakiau, iškur galėjo atsirasti šiokstoks panašumas; dabar pridursiu, juog taigi tame karaktoriuje, kurį pavadinčiau krikščionystės čielybe aš pasaugoju dar vienu išrodymu daugiau pasaugoju ją esant religiją absoliutišką. Krikščionystė, pažiurėjus išarti, pasirodo ne susiuta iš skiautelių, bet pasirodo vienmulė ir tobula, kurioje talpinas vis, kas yra skaistus tarpu smilčių ir purvų žmoniškų religijų; ji pasirodo kaip riba, prie kurios bėga tos religijos ir negali nekuomet pribėgti. Iš to išeina, juog krikščionystė yra religija, kuri labai gerai užganėdina visus reikalus ir geidulius žmogaus dušios.

Šit, pati šviesioji Indijos žvaigždė, buddizmas, pasiekia teisybę tik lyg pusės. Jis mokina: regima pasaulė neesanti absoliutiška gerybė ir teisybė. Tą pasakęs, stato nuomonę: niekvstė esanti absoliutu. Ta spekuliacija reiškias darbuose sumaišta pusiautinai su gera praktika, kaip va: kūno varginimu, maldumu. Tas maldumas butų panašus į krikščionišką maldumą tiek, kiek jis išliuosuoja dvasią iš pajautimų vergijos; bet jis biauriai klysta ir begalo dukinėja, nes sukergtas yra su nežmonišku tikėjimu į Nirvaną. Graikijos genijus siekia jau toliau, kurs anapus monų žemiškų daiktų, mena esant absoliutišką gerybę ir grožybę. Bet ir jis sustoja puskelėje: ko beturėtų šnekėti apie žmogaus gyvė-

nimą su absoliutu, apie žmogaus priderystes su žmogumi pačiuomi, jis kleda apie žmogų abstraktiškai, o žmogaus gyvenimą prikemša absoliuto atspinduliais sutverimų gražume. „Pažinę Dievą, sako šv. Povilas, garbino ne teip kaip Jievą."

Nevien tas piliozopijos plasnojimas ir nevien senų-senovės žmonijos religijos, apie kurias kalbėjome pirmiau, bet pagaliau ir anas pažeminis politeizmas, kurs užvaldė pačią didžiąją tautų dalį, yra tokiame pat padėjime, palyginus su krikščionyste. Rodos, juog pats žmonių noras, idant kuodaugiau pridirbti dievų, paeina iš nenumanymo Dievystės, kaipo esybės patesančios, nevaisingos. Čia yra, tarsi, kažikoks nujautimas Dieviškos Trejoties paslapties, kurią krikščionystę ketino apreikšti ir išaiškinti jos sunkų supratimą. Antropomorfinizmas, teofanijos, dievų žargiosena iš daugaus žemyn yra nel e tai nuoboda yra žmonijos maldavimas, idant Dievystė prisiartintų prie jos, idant pasižmonėtų su ją. Kitaip pasakius, yra tai aspiracija linkon Žodžio Insikūnijimo. Maldos už numirusius, nors pilnos visokių burtų ir niekniekių, jukgi talpina savyje iškilmingą pirmpradį, o tas pirmpradis yra skevelda mūsų garbio dogmato apie gyvenimą anapus grabo. Pagaliaus kruvinos aukos, pagaliau aukos iš žmogaus kraujo yra ženklu, nors neaiškiai per žmoniją nujaustu (rasi nuo senų-senovės paskelbos lyg per sapną atmintu), buvus kituomet nuopolį ir esama reikalą Atpirkimo.

Dabar imkite Tamstalės visas tąs religijas su teisybės ir gražumo trupiniais, sujauktas su daugybe begalinių klaidų ir pasakų, termelų ir biauryščių, pripažintų už gerus; imkite, sakau, palyginkite juos su krikščionyste, su jos mielės etyka, nesutepta ir pašventinančia, su jos dogmatais apie Amžiną Tėvą, begalo tobulu, vie-

nok suprantamu ir protui ir širdžiai, nes yra ypatiškas; vėl palyginkite mokslą apie žmogų paskirtą į amžinasties laimę, palyginkite mokslą apie liuosus darbus, per kurius užpelno tą amžinastį; palyginkite su Kristumi, su tuomi perpuikiu žmonijos su Dievu ryšiu, kurs priartina Dievą, o iškelia žmones augščiau žemės... palyginkite, sakau, vis tą ir pasakykite, ar ta krikščionystė teip išrodo tarpu anų religijų, kaipo viena iš jų, nors gerų-geriausia? Arba, rasi, išrodo kaipo autentiškas šalip prasčios kopijos? Kaipo tikras auksas šalip netikro? Trumpai pasakius, bene teip išrodo, kaip turi išrodyti religija, kurią pats Dievas norėtų suteikti žmonijai?

MISS VILSON: Krikščionystė yra neabejotinai tuomi, ko jieško žmogaus dušia.

DEVILLE: Pas senovės žmones budavo toks gražus būdas: ineidami prietelysten jie sudaužydavo akmeninę skardinėlę, vadinamą t e s s e r a. Ilgiems metams praslinkus, ilgai nesimačius ir vėl susitikus, jie sudėdavo šukes, kurias kiekvienas buvo ikišiol užlaikęs, ir paregėję jas pritinkančias viena prie kitai, pažindavo esą senovės draugais. Mano vyručiai! Tokia yra pritiksena tarpu žmogaus dušios ir krikščionystės. Dušia jieškojo amžių amžiais tokios religijos, tokio išpainiojimo didžiausių kibelių ir susinešimo su Dievyste, kurie tikrai pritiktų jai; griebdavos už yvairių tikėjimų, praktikų, piliozopijos.. viena neužganedavo jos teisybės troškimui, kita baidydavo jos morališką jausmą... jokia netikdavo jai butinai. Vyručiai!! priminkite sau aną parskaisčią Psychę Neapolio muzejuje. Ji yra graži, bet liudni begalo; žiuri žemyn, nudriskusi, iščiaužyta... Yra tai senovės žmogaus dušia... Pagalop įgi-

jusi krikščionystę, pajautė ji, juog ta krikščionystė tinka jos širdžiai, jos protui, jos morališkai nuomonei, jos jausmams, jos idealams gražio ir gero; žodžiu pasakius, ji pajautė, vis tą pritikus jai labai dailiai. Čia yra aišku, dušią esant kita puse tos pačios tesseros, išeinančios iš rankos vieno sutvertojo. — Ir apsikabino ji dušia krikščionystę abiem rankom ir rado joje begalinį džiaugsmą ir laimę, kokio nebuvo ragavusi niekuomet. Pažiurėkite dabar ant jos katakumbų freskose: kaip ta Orans stovi rankas iškelusi vipsodama dangun, sakytumei tuojau skris! Teip ji persimainė, radusi krikščionystę.

Iš tos krikščionystės pritiksenos prie žmogaus dušios pasidaro, juog ta krikščionystė tik pati viena turi galybę plestis, buti visotinė. Krikščionystė viena pati tarpu religijų ir piliozopijų tinka visiems laikams, visoms rėdyboms ir visiems kulturos laipsniams. Ji tikdavo vergams, ji primalonėjo išdykusias galvas Rymo didumenės, ji drauge pamušė širdis Siaurės galvažudžių, einančių sunaikinti Rymą. Krikščionystė yra suprantama Kaframs, Mongolams ir yra stebėtina patiems apšviestiemsiems žmonėms prasidedant XXamžiui.

LEROY: Tą parodo mūsų dabartinė kalba.

DEVILLE: Dvidešimt amžių, rasi, nėra dar ilgas rakas religijai; bet krikščionystė tiekai praleido tame laike atmainų, tiekai sutiko yvairių barbarijos ir civilizacijos laipsnių ir šiandien dar sutinka tarpu žmonių, kurius mokina, juog ji parodė užtektinai esanti universališka. O tas potencijališkas universališkumas, paeinąs, kaip jau žinome, iš krikščionystės kongruencijos su dušios esybe, padarys kuomet nors, anot vakarykščios kunigo kalbos, juog krikščionystė bus viena visos pasaulės religija.

BIELSKIS: Jeigu krikščionystė jau labai pritinka prie dušios, tat kodėlgi kaikurie netiki?.

DEVILLE: Matyk Tamista, yra žmonių dušiose reikalai, naturališki troškimai abelnai žmoniški ir yra reikalai, nuomonės, norai po vien vieno, arba norai kelių, kurie priguli nuo išlygų, kuriose žmogus atsiduria panetyčia. Pirmojo menciaus žmonėms religija duota nuo Dievo turi tikti, nes ji yra antra puse vienos tesseros. Antrojo menciaus žmonėms ji nereikalauja tikti ir negali dėlto, juog tie bepamatiniai troškimai yvairių žmonių ir pažiuros kerštauja turpu savęs. Yra daiktas negalimas, idant viena teisybė tiktų jiems visiems. Juo labiau mokėsime pasiekti dibiną savo protingos gamtos, juo labiau išmanysime kaip nusikratyti nuo atkaklybės valandos ir bendrystės prindėlių, tuo labiau persitikrįsime, kaip tai krikščionystė pritinka prie visos dušios — prie širdies ir proto.

LEROY: Prie širdies, rasi, pritinka — bet prie proto vargi.

KUNIGAS: Ne tiesa!. Dievas nereikalauja, idant žmogus išsižadėtų proto; reikalauja tik, idant jį suvaldytų. Pas Pitagoriečius visose bylose budavo paskutinis žodis: teip mokintojas pasakė — magister dixit. Yra čia gražus paminklas pašinavonės, kokią turėdavo mokintiniai dėl genijaus savo propesoriaus; bet ta pašinavonė yra pardėta. Jokiam žmogui nepridera ta proto pašinavonė; pridera tik vienam Dievui. Nes vienas Dievas tėra absoliutiška inteligencija ir teisybė. Žmogaus protui yra leista jieškoti, moksliškai tirinėti, ar Dievas ką apreiškė; bet jis turi jieškoti ir tirinėti su mažyste; turi buti gatavas tikėti be perkratinėjimo į vis tą, ko vien Dievas teiktųs pamokinti. Tuomi tarpu

tinkas — ypatingai tinkas tankiai mūsų gadynėje — juog protas eina atžagaru keliu. Susitikęs su dogmatu apie kurį jam sako, tą dogmatą esant apreikštą nuo Dievo, jis nori pirma jį perkratyti, išmastuoti jį mastu savo pažiurų ir pamėgimų ir potam nori tiesavoti pagal jų, ar toksai dogmatas galėjo buti apreikštas nuo Dievo. Toks elgimas galina sutvėrimo bendrystę su Dievu ir pertai gali tik atitolinti žmogų nuo Dievo ir Dievą nuo žmogaus.

Tamsta sakai: krikščionystė verčianti protą stebėtis iš jos pasekmių. Tas tatgi ir yra neprigimtų ženklų atspindulys, kurs apšviečia krikščionišką mokslą, kurs turi galybę darodyti protui, tą mokslą paeinant nuo Dievo. Tamsta sakai dar: pats dogmatas esąs šleikštus. Teip tikrai, dogmatas yra šleikštus, jeigu protas pradeda tirinėti blogai, jei pradeda nuo dogmato kritikos. Bet nėra šleikštus tuomet, kada protas, kaip tai pridera, yra pasitaisęs priimti nužemintai viską, ką Dievas pavedė tikėti. Tuomet tečiaus pasidaro viskas labai aišku, ir dušia paragauja ano džiugulio, apie kurį tikką minėjome. Sekant teologiją, yra tame visame darbšti Dievo mylista; vienok tas nieko nekliudo, idant ta proto trusa butų visa racijonališka. Tas esti butinai teip, kaip šit kad kasdieniniame gyvenime yra racijonališkas daiktas tikėti žodžiams kokio žmogaus, apie kurio tiesumą žinome tikrai.

Tas proto pavaldumas Dievui reikalauja galės; reikalauja ypatingai tuomet, kada protas serga puikybės liga. Tagi liga, anot Tamstalių andai kalbos. yra ypatinga žymė mūsų gadynės. Bet kasgi iš to? Priėmimas. ar užlaikymas tikėjimo nepigiai atsieidavo visuose amžiuose. Dievas reikalaudavo visuomet kaikokios aukos. Panorėjus tapti krikščioniu, Dioklecijonui viešpatau-

jant, reikėjo išsižadėti ne tik savo nuomonės, bet reikėjo prakišti turtą ir gyvybą. Šiandien, gadynėje proto puikybės, kaip užvakar šnekėjo panytė Wilson, reikia nužeminti protą prieš Dievą.

MISS WILSON: Garbus Geradėje! aš pradedu jau tikėti, protą sutiksiant kuomet nors su širdžia religijos dalykuose. Bet argi su vienu protu tėra galima ką daeiti, o su širdžia ne? Šit perkratinėjame dabar klausimą: ar krikščionystė yra Dievo apreikšta. Ponas Deville išguldė proto raeijas, kurias, rasi, visi pripažįstame butinai, tegul ir nevienodai. Bet pakreipkime dabar tą patį klausimą širdies pusen, pastatykime jį šiteip: ar butų norima, idant Dievas apreikštų mums religiją?

Man rodos, juog priminus vis tą, ką girdėjome per šiedvi dvi dieni apie žmonių kilties aklybę ir vargdienystę, apie tąs nuolačiai švrėžias ir nuolačiai benaudines trusas, kokias ta kilties darė, idant pasikeltų morališkai, idant lauminėdama rastų Dievą, — vis tą priminąs, man rodos, atsakymą esant aiškų. Niekas negali buti teip geistinas žmonijai, kaip tas, idant Dievas pamokintų ją apie religiją

O dabar klausiu, ar galime pasakyti, ar širdis leidžia pamislyti, idant Dievas veizdėtų į tą biedną žmoniją, kurios jis yra tėvu, idant veizdėtų kaip ji klaidinėja bejieškodama Jo — ir idant nenorėtų ištiesti jai rankos ir apreikšti teisybės apie save? Man matos, juog pats pastatyms šito klausimo, yra jau jo išrišimas. Pasakykite, Meldžiamiejie, ką Tasmstalios mislijate?

KUNIGAS: Męs mislijame, juog panytė, eidama pagal širdies, bais' gerai išgalvojai teisybę. Čia yra nevien širdies galvojimas, kaip Panytė misliji, bet ir

proto; nes ir protas verčia pripažinti Dievą turint širdį: be to iškurgi męs turėtume širdis?

Eidamas toliau, pasakysiu dar, juog Dievas, apreikšdamas žmonėms religiją, tegalėjo apreikšti tik vieną religiją: nes teisybė tik tegal išeiti nuo Dievo, o teisybė gali buti tik viena. Viešpats Dievas galėjo davinėti tą teisybę laipsniais, siųsdamas karts nuo karto šviežius įkvėpimus, pakol nusiuntė tą teisybę sklidiną per Kristų. Vienok tas nebuvo apreiškimas yvairių religijų, bet buvo tik išvytursena vienos religijos per laipsnius. Ir vėl pagoniškos religijos ir piliozopijos galėjo užlaikyti padugnėse kokius trupinius iš anos pirmos porcijos apreikštos teisybės, kokią žmonija buvo gavusi pradžioje. Tie trupiniai, rodos, žipsena tose religijose, sakytumei, aukso gvsliukės galuose biauraus kvarco, ir jie yra dar geradėjystė biednoms pagonų tautoms. Bet yra tik trupiniai vienos tikros dieviškos religijos; daug religijų duotų nuo Dievo nėra ir buti negali: nes religijų daugumas remias ant nesantaikos mokslo, o mokslo nesantaika remias ant melo, kurs negali paeiti nuo Dievo. Aš išvesiu iš čia dar vieną svarbią nuomonę.

Gražiame paveiksle, kurį pamaliavojo mums ponas Deville, krikščionystė pasirodė mums tarpu kitų religijų nebe tai panaši į jąs; bet pasirodė visiškai keistos esybės, kuri neišsiperėjo iš žmonijos, bet buvo nuleista iš aukštybių; kuri turi visas žymes savo iš dangaus atejimo ir tomis žymemis ji griebia už dušios. Jeigu kam neužtenka dar šito išveizio sulyg krikščionystės augštumo, tat gali bent užtekti, idant pripažintų noroms tą krkščionystę esant pačią gerąją iš visų religijų pasaulėje.

HAINBERGAS: Tikrai teip; seniai jau tą pripažinome.

KUNIGAS: Tatgi, kad jau, anot tos panytės Wilson, nėra ko abejoti tose faktiškose išlygose, kuriose žmonija randas, Dievą susimylėjus ant jos ir jai apreiškus religiją, o iš kitos pusės (kaip tikką išrodžiau), kad nėra galima nė mislyti, idant Dievas butų apreiškęs daugiau neg vieną religiją; — tat iš visų lygšiol žinomų religijų turi buti ištikro pati geroji apreikšta religija. Visi taigi ir pagaliau tie, kurie, bekratinėdami krikščionystę, sako ją esant bent kiek geresnę už kitas religijas, turi butinai pripažinti, juog krikščionystė yra absoliutiška ir dieviška religija.

Iš to viso išeina pagalop, juog nėra galima tikėti, galint atsirasti ateityje kažikokias naujas, augštesnes religijas be krikščionystės; arba yra negalima mislyti, idant pati krikščionystė persimainytų sulyg savo esybės, pamestų dogmatus, kaip to geidė ponas Siemionovas. Teisybė duota nuo Dievo negali persiversti. Reikia laukti persivertimo ne krikščionystės, bet žmonijos. O man rodos, kaip Tamstalės jau žinote, žmonija kaskart labiau suprasiant krikščionystę, ją pamylėsiant ir kaskart labiau persiversiant jos pusėn.

Ką Tamstalės atsakysite ant to?

HAINBERGAS: Aš perprašau poną Deville sulyg spragos pasaulės vienybėje, kurią spragą aš buvau išardęs. Suprantu, ir teistišką pažiurą į pasaulę reiškiant gražią vienybę, kurią geisčiau dar labiau ištirinėti.

SIEMIONOVAS: Man matos, norint išrodyti krikščionystės dieviškumą, reikėjo šnekėti apie Kristų vietoje visų tų daiktų, apie kurius Vyručiai bylinėjote.

MISS WILSON: Teip, teip! Kaipgi galėtume nemislyti apie tą?

LEROY: Ponas Siemionovas ilgai tylėjo, bet užtat gudriai atsiliepė.

HAINBERGAS: Ir tas, ką šiandien perkratinėjome yra neblogas daiktas, ir šnekėsys apie Kristų bus tikrai žingeidingas. Bet dabar pervėlu, neverta bepradėti; geriau nudėti ant ryto.

MISS WILSON: Vyručiai! gerai, ryto.

Penktos išvakares.

MISS WILSON: Tamstalios tikrai sapnavote kąnors malonų po mūsų vakarykščiai bylai.

LIROY: Taigi, sulyg persiskirėme vakar, paketinę šnekėti šiandien apie Kristaus ypatą, aš atsisėdau skaityti Evaneliją, kurią džiaugiuos radęs savo kambaryje (čia matos visur oteliuose yra Biblijos) ir skaičiau kone lyg dienai. Skaičiau it koks literatas, rupindamas kaip nors suprasti vyčio karaktorių tos keistos knygos.

MISS WILSON: Nu, kaipgi? Turi buti, Tamsta radai, juog nieko nebėra puikesnio per Kristaus karaktorių?

LEROY: Rasi Panytė stebėsis, man pasakius, juog, žiurint iš literališkos kertės, užgavo mane kuolabiausiai ta, kad tai Jezus Kristus neturi karaktoriaus.

MISS WILSON: Ne jau?

LEROY: Tikrai teip; arba bent yra jame kažikas, ko aš negaliu kitaip nutarti. Kiekvienas žmogus (mes, kurie maliavojame žmonių portretus, žinome labai gerai apie tą) turi kokią norint individuališką žymę. kame prasikiša aikštyn jo galybė, energija, ar privalumai, o kiti slepias pertai gilmėn. Tas skyrius šviesulio ir šešuoliečio, apalumo ir įdubimo, pastatytas ant abelnos žmogaus noturos aslos, reiškia psikišką fizijognomiją sauskirių žmonių. O pas Kristų ar yra kas nors toks? Sit, ar yra galima pasakyti, juog pas jį protas vedžioja jausmą? Arba, juog jausmas vedžioja protą? Ar pas jį energija buvo vikresnė už išmintį, ar išmintis už ener-

giją? Kas yra pas jį labiau įstabu: graudingumas, ar niurkystė, ar rasi atžagariai: mislies laisvė? Ar jis yra, kaip šią gadynė sakome ,,žmogus intelektuališkas,'' ar žmogus veikalo? Iš kurios nors pusės žiurime į jį, tuojau rodos, tą pusę buvus pačią svarbiąją; bet, besidairydami aplink jį ir klausydami jo, tuč-tuč regime, juog ir kitos pusės esti lygiai išsiputusios. Pagaliau nerandame jame ypatingų žymių rušos ir laiko.

Argi tas butų todėl, juog permaž težinome apie Kristų? Visai ne! Keturios Evanelijos teip yra prikimštos jo žodžių ir smulkmenų apie jį, juog vargu rasi istorijoje kitą tokį garbų žmogų, apie kurį butų tiekai pasakyta. Čia yra kažikas, ko aš negaliu sau išaiškinti, bet ką stigauju teip esant. Čia aš primenu panašią pasargą, kokią vėl padarė iš kitos pusės, vadinas, iš maliorystės pusės, Sizarėnas (de La Sizeranne) svarbiame straipsnyje ,,apie anachronizmą gražylose'' neseniai atspaudintame Dviejų pasaulių Apžvalgoje (Revue des deux mondes). Sizarėnas sako: malioriams norint pamaliavoti Kristų, esą begalo sunku tą padaryti dėlto, juog neesą pas jį jokios prasikišančios žymės pro kitas žymes. Šit arba maliavoja atsikišusį pasnukį, idant parodytų Kristų buvusį tvirtos valios; arba maliavoja su mažomis smailiomis akimis pridengtomis storais antakiais, idant parodyti jo sugiebą. Teip pamaliavojo Munkačas ,,Kristų prieš Pilotą''. Malioriai, teip padarę, bais nebesutinka su Evanelija. Arba kiti, pametę visas žymes, nusitveria už abelno šabliono žmogaus be malonės ir gyvybos ir tuomet dar pikčiau nusitolina nuo evaneliško menciaus. Nesgi, teisybę pasakius, kas beyra labiau linksmesnis, labiau lipšnesnis per Kristaus stovylą? Užtat gi, sako Sizerėnas, drebėjusi Leonardo ranka, kad maliavojęs Kristaus veidą: jam buvę baisu

nevien iš religijos pusės, bet jis bijojęs,rasi nepasiseksią išreikšti tą gyvą Kristaus stovylą, nepaženklintą jokia ypatybe.

BIELSKIS: Kaip Tamsta gali sakyti, Kristų neturėjus savo rušies žymių? Argi ne kiekvienas jo atsiliepimas aiškiai skamba žydija?

LEROY: Perprašau Tamstą! išviso ne. Vinguriavimas ir figuros semitiškos kalbos, kurius vartoja Kristus, yra tik formališkas daiktas. Męs patys teip butume kalbėję, jeigu mums butų reikėję šnekėti su anais žmonėmis. Bet Kristaus karaktoriuje, pažiurose, jausme ir mislies būde nieko nėra ypatingai žydiško. Sokrates, rašydamas apie savo mokintinius, yra grynu Graikoniu, žiuri į svietą iš Graikų kertės. Cicero yra Rymiečiu, ir dar Rymiečiu anos gadynės; jo nuomonės ir jausmų sodyba yra tokia, kokia galėjo buti anuose laikuose. Anos gadynės žydas turėjo turėti dar labiau siauresnį rubežių mislies ir jausmų, susiaurintą savo ankšta ir stipria tautyste. Jezuje yra ne teip, jame rodos, yra viskas abelnai-žmoniška; sakytumei jis nežiuri nei vietos, nei laiko, viskas yra pas jį lygiai artima kiekvienam laikui ir tautai. Šit, męs esame čia netyčia tiek tautų, kiek asabų; vienok ar kas iš mūsų, skaitydamas Evanelią, jaučia tą žmogų esant jam svetimą?

BIELSKIS: Vienok-gi Renanas ,,Kristaus Gyvenime" darodė, juog viskas buvo jame juog išsivyturo iš Galilėjos pirmpradžio su primaiša Jeruzolimos mokslo.

HAINBERGAS: Meldžiamasis, nekalbėk apie Jezaus gyvenimą pas Renaną. Ten yra pasaka! ne istoriška pasaka, nes nuo autoriaus fantazijos pramanyta, ir pagaliau ne literališka, nes Kristaus stovyla, kokią nulip-

dė Renanas, negali buti; ji yra begalinis priešingumas. Nėra ten jokio galimo palyginimo ano ,,prasčiokėliostačioko'', kurs lanko pokylius pakraščiais Tiberijados ežėro ir pasakoja svečiams malonias pasakas, su tuomi ,,suniurusiu milžinu,'' kurs ne iš šen ne išten skelbia save Jerozolimoje už Mesiją, tą tvirtina dvilypuotais pasielgimais, o ,,įtužęs už neklausymą, sakytumei, rodo savo upą, kaikuomet nebėra žinios, ką jis daro''. Vienoje iš tų ypatų nėra medžiagos kitai. Ir vėl tie nebe tai stebuklai, tas girklas, buk esąs iš Dovido kartos, tas augštinimas savęs begyvenant, kurį Renanas užkaria Kristui, — vis tas kaipgi gali sutikti su tuomi absoliutišku karaktoriaus skaistumu, kuriuomi negali atsidžiaugti tas pats Renanas. Pagalop kaip gali sutikti su tuomi nuomylėjimu teisos ir teisybės, dėl kurios Kristus gyvena ir miršta. Nelaimingas autoriaus rupestis, norinčio sudailinti ir pridengti tuos šiurkštumus, dar labiau apnuogina jų nekaltą priešingumą. Trumpai pasakius, stovyla, kokią norėjo nulipdyti Renanas, visiškai nepavyko jam, nors lipdė maž atsižvelgdamas ant tekstų ir šaltinių.

LEROY: Man rodos, Renanas pasenęs ir labiau datyręs ne butų berašęs tokios knygos. O rasi pats džiaugės lyglaiku pametęs nepadirbamą darbą.

HAINBERGAS: Gerai Tamsta sakai ,,nepadirbamą darbą''. Aš daug darbavaus kituomet, norėdamas ištirti, begu yra Evenelijoje kas nors iš tos evoliucijos, kurią Renanas užkaria Kristui ir nusistebėjęs pamačiau, juog nei šios, nei jokios kitos evoliucijos, nei jokio progreso Kristuje nėra.

Jaunas žmogus pasineša iškarto padaryti nesvietišką dvasišką darbą, apie kurį niekam nesisapnavo iki-

šiol. Tą darbą vadina dangaus karalyste ant žėmės; tas darbas nesutinka butinai su Mesijo idėja, viešpataujančia tuomet žydų žemėje, kuri yra politiška ir tautiška. Tatgi nepasivedimas ir kliutys tegali atsitikti tam darbui; tuomi tarpu Kristus, rodos, neabejoja, pradėjęs svarbų veikalą ir neabejoja tą veikalą tikrai jam pasiseksiant. Jis neaimanoja, nečiupinėja pačioje pradžioje, kaip tai daro Mahometas. Tuojau pirmojoje dienoje sako Natanaeliui, jis negesiąs atidarytą dangų ant jo galvos ir regėsiąs nužengančius aniolus; leidžias pavadinti Dievo Sunumi ir Izraeliaus karaliumi. Pranašauja nuolačiai, jo Evanelija busianti skelbta visoje pasaulėje ir avis, esančias anapus avinyčios, surinksiąs jon. Pagalop kad taria mokintiniams anus iškilnus žodžius: ,,Eedami mokinkite visas tautas, aš esmi su jumis iki svieto pabaigos", tat tuose žodžiuose nėra nieko, kas nesutiktų su pradžia. Sokrates, nors nebuvo joksai čiaupa, sakydavos bepaliaubos nieko nežinąs, Kristus, ne; sakos beparstojo, žinąs, turįs savo mokslą nuo Tėvo. Tame moksle reiškias visur ir visuomet ta pati etiška tobulystė, tie patys didžios augštybės dogmatai. Sakau, juog nėra juose jokių pėdų progreso ir išsivytursenos.

Žiurint iš piliozopijos ir psikoliogijos kertės, tas yra man nesuprantama. Žinau, galint visuomet sąprotauti, turėjus buti ir jame (Kristuje) kažikokią evoliuciją, bet to sąprotavimo nėra galima jokiu būdu paremti ant šaltinių arba ant Evanelijos.

SIEMIONOVAS: Pergražiai! Ikišiol girdėjome pačius negalimus daiktus. Vienas sakos, negalįs pamaliavoti Kristaus literališkai, kitas stiguja esą negalima suprasti jo iš psikoliogijos kertės. Renanas mėgi-

na, kaip begalėdamas, „aprašyti" jį, bet nepavyko jam. Reikia pridurti, juog garsingam Strausui teip pat nepasisekė. Ant galų pagalės piliozopas Renuveris (Renouvier) mėgino Piliozopiškuose Metuose (Année philosophique) paaiškinti Kristų, pasitelkęs visą atskalą šios gadynės kritiškos mislies. Aš skaičiau jį gobiai, bet reikia prisipažinti, nepelniau nieko. Jis negali kitaip suprasti Kristaus morališko mokslo, to mokslo, kuriuomi žmonės gyvena nuo dviejų dešimčių amžių, kaip sutikęs ant to: buk Kristus mislijęs, busiant greitai svieto pabaigą ir todėl skelbęs ne gyvenimo etiką, bet etiką laimingo smerties žmonių kilties! O kiek visi drauge parašė blūdų ir disharmonijos savo Kristuose, nėra galima nei suskaityti.

Dėlkogi? Ne jau Kristus yra kiokios pinklės?

DEVILLE: Aiškus daiktas: tuomet pasidaro pinklės ir neišrišamas mazgas, kada kas nori suprasti, nutarti, aprašyti, išaiškinti Kristų lyg. tarsi prastą žmogų. Bet kas nedaro to išlaiko ir mėgina laikyti Kristų teip, kaip krikščionystė jį laiko už Dievystės įsikunijimą, už begalinę tobulystę, kuri reiškias menkame žmogaus paveiksle, — tuomet nebel eka jokios antinomijos ir viskas išsiaiškina šviesiai ir racijonališkai.

Visos Tamstų nuomonės ir pasargos veda liogiškai tan galan; susiaurinimas yra butina sutverimo žymė. Kiekvienas žmogus gali išreikšti žmogaus gamtos galę tik bent kiek ir vienon pusėn. Užtat kiekvienas turi turėti kažikokius dvasiškus briežus, vienus prasikišusius, kitus atsitraukusius ir tas, anot pono Leroy, yra jo ypatystės ženklas. Kiekvienas žmogus turi buti žmogumi savo gadynės, savo tautos, nes jo ypatystė negema iš nieko, bet gema iš vietos ir laiko išlygų; toms

išlygoms padedant, noksta jo galva, dalinas jo širdis. Todėl joksai žmogus negali buti universališku žmonijos idealu, nes kitaip jam reikėtų buti tuomet išvisa kuomi-kituomi, neg žmonijos vievieniu.

Vienok jeigu Dievas, begalinė tobulystė, įsikunija ir apsireiškia po paveikslu žmogaus tuomet yra pigu numanyti, juog tame žmoguje turi pasirodyti visa tobulystė kokią vien žmogaus gamta begali įgyti ir juog tas žmogus turi buti žmonijos idealu iš visų šalių ir amžinai. Anot pono Leroy iš kurios nors pusės prisižiurėsime tam žmogui rodysis mums visuomet tą jo pusę esant gerų-gerąją: dėlto tik juog jis yra idealas iš visų šonų. Tas žmogus negali turėti tikros evoliucijos nei tikro progreso (iš ko stebias ponas Hainbergas) nes jis nesiskolina savo mokslo nuo žmonių bet atsineša iš augštybių nuo Dievystės. Ir užtat nėra jo galvoje jo jausmuose siaurybės kuri reikštų tautas ir gadynes. Ir dėlto jis yra lygiai žymus žmonėms visų laikų ir visų tautų; kiekvienas mato jame ir jaučia savo idealą. Jis yra universališkas ne ant pajuokos kaipo dykas šablionas, bet, pasakius pliatoniškai, yra tikrai universališkas sklidinas visų privalumų, kurių žmonija teturi tik dalį.

Užtat biednos žmonių gražylos, jų šepetukas ir plunksna, papratę maliavoti žmogaus ypatybes susiaurindamos jas, terodyda nos tik idealo dalytę, kuri atspindžia juose — yra nuleipusios ir nieko negali akiveizdoje paties Idealo kuriame anot S. Povilo gyvena kuniškai visa Dievystės pilnybė."

MISS WILSON: Pergražiai! pone Deville. Kristaus Dievystė ištikrųjų iškiečia žmoniškas skvarmas ir reiškias visose Evanelijos vietose.

BIELSKIS. Matyti, juog evanelistai panorējo padaryti jį dievu — ir padarē.

DEVILLĖ: Perprašau Tamstą, tas yra rangisinos kuri neaiškina nieko. Žinoma yra iki šiai dien Ruso (Rousseau) nuomonē: sunkiau yra pamislyti keturis suvitarus parašyti tokią knygą kaip yra Evenelija, neg sakyti vieną te buvus jos tikru vyčiu Tatgi ištirinējus šią gadynę Evaneliją, tas dalykas yra aiškesnis neg jis buvo kituomet.

HAINBERGAS: Jeigu evanelistai butų susitarę pramanyti savo vyti, tat butų susitarę geriau; nebutų parašę šimto nesutinkančių smulkmenų kurias Strausas teip baisiai jiems prikiša — ir kurios rasi vargina egzegetus. Bet tos smulkmenos visai nekliudo istoriko ir mislinčiaus dant jis vegētų pas keturis rašytojus vienoje ypatoje labai gerai pamaliavotoje nevien svarbiausius faktus (kurius jie aprašē vienodai) bet ir visas žymes kurias kiekvienas iš keturių pripažįsta tai ypatai. Kaip va, nežinau kaip reikia sutaikyti smulkmenas kurias mena Matas Lukas ir Jonas apie prisikēlimo rytą (antrą puse apvertus, tas man nei galvoje); bet žinau, juog Matas neužkaria savo Kristui jokio brieżo, jokio žodžio, kurs nepritiktų prie Kristaus ypatos ir kurių neminētų Lukas ir Jonas, nors žēdnas jų rašo savodai ir nors žēdnam rupi kita Kristaus pusē. Ta formališka i lejos santaika, šalip materijališkos nesantaikos (arba nors ant pažiuros nesantaikos) jokiu būdu negalējo paeiti iš sankalbos — ir dar labiau negalējo buti šeipjau pramanyti.

KUNIGAS: Jukgi yra tvirti, kritiški išrodymai, Evaneliją esant autentišką. Jie esti kurkas gausesni už

kokį nors istorišką šaltinį ir kasdien rankose šios gadynės mokslo.

LEROY: Mes galime padovanoti Geradėjui tuos išrodymus. Ir be tų yra aišku, Evanelistus nepramanius evaneliško Kristaus. Jie visi yra Žydai; tas matos gerai iš jų raštų, matos pagaliau iš jų būdo mislijimo. Jeigu jie butų norėję išgalvoti Kristų pagal savo proto, tikrai butų padarę iš jo: arba Žydų vadovą baisiai barianti stabmeldžius, arba, jei tas nebutų pavykę akiveizdoje istorijos, tat butų padarę iš jo bent typišką žydų rabiną. Žinome gan užtektinai, kuomi bulavo žydų rabinai amžiuose laikuose; turime Talmude silvetkas: Hilelio, Gamalijelio, R Samuelio Kiekvienas yra pirmajis purkšlys ir formališkas daugkalbis, narsus šarvininkas sauskiros savo tautos; kiekvienas regi Instatymo smulkmenose pasaulės kašką. Tatgi evanelistai butų išaugštinę tuos daiktus ir iškėlę lyg padebesių, ir butų aptaisę Kristų vainiku savo kompozicijos. Tam Kristui, kurį jie faktiškai aprašė, kurs gydo subatoje, kurs šneka su Samaritonka, kurs grasina žydus: ateisiant pagonys nuo Saulėtekio ir Saulėlaidos ir pranoksiant Dangaus karalystėje Abraomo sunus — trumpai pasakius, tam Kristui, kurs turi gerų-geriausią širdį ir visųdidžiausį protą ir kurs yra begalinė antiteza žydų rabino, tam Kristui evanelistai neturėjo savo dumose ir aspiracijose jokios medžiagos. Tokia kompozicija, žiurint iš literališkos kertės, yra negalimas daiktas.

SIEMIONOVAS: Aš pridursiu: paėmus iš kitos pusės, jeigu evanelistai butų Kristų pramanę, tat butų padarę iš jo nebe tai stoiką. Jie butų užkorę savo vyčiui nepergalimą tvirtybę, narsybę akmens šaltumą, ypatingai, jei mislijo pakelti jį į Dievą. Vis tai yra

privalumai, kurius šeipjau žmonės gali pavadinti: Justum et tenacem propositi. impavidum ferient ruinae (Teisus ir statkaunas. žiuri be baimės nelaimės akysna). Bet šalip to yra galimas ir yra begalo gražus Kristaus gailumas, kurs jaučia žmonijos kentėjimus. Tas Kristus, neapleisdamas savo augštybės, gali verkti Jerozolimos sunaikinimo, gali verkti prie Lozoriaus grabo, gali glausti ir bučiuoti vaikus, gali pietauti su muitininkais, gali leisti Magdalenai mazgoti kojas ašaromis ir išrišti ją dėlto, juog daug numylėjo; gali nuplauti kojas mokintiniams ir susigraudinti skirdamos nuo jų išvakaro, — visų šitų daiktų evanelistai negalėjo niekaip pramanyti, pagaliau nei pamislyti meluoti.

Jie šneka dar daugiau. Skelbia be abejonės, kaip Kristų nužudė ant anos gadynės kartuvių!. Rasi kas pasakys, juos negalėjus užslėpti tokio garsaus fakto; bet kasgi privertė skelbti, juog žydai mušė per veidą ir visaip išjuokė? Nebesuprantamas yra daiktas, kaip galėjo teip rašyti tie žmonės, kurie norėjo begalo išaugštinti savo vadovą? Jie eina dar toliau, pasakoja nei maž nemikčiodami, tą vytį, kančiai prisiartinus, buvusį liudną, lygusįs su Tėvu bene atitolintu taurės, ilgėjusįs — bijojusį!! Ar žinote Tamstalios, vis tą pasakius, dar abejuoti apie evanelistų objektiviškumą — butų, man rodos, beprotystė. .Skelbimas tokių daiktų turėjo rodytis seniemsiems krikščionims nepaimtu, juokai imdavo gnostikus. Ištikrųjų nėra kaip kitaip to ir paaiškinti, negu faktų tikrybe ir dideliu atvirumu rašiusiųjų liuditojų.

Visgi toks Kristus, iš visų šalių žmoniškas, begalo silpnus, begalo gailus yra kurkas garbingesnis už kiet-

širdį stoiką. Męs suprantame tą šiandien, tečiau jaučiame. Bet tokio Kristaus niekas nepramano.

MISS WILSON: Iškurgi tokie žmonės butų pramanę tokį begalinį meilės idealą, kuriam neturėjo jokios pažvalgos, jokios įtalpos senovės gadynėje? Senovės gadynės meilė nepasiekdavo nekuomet toliau už savo pylės sienų, apart to ta tėvynės meilė buvo pamušta pas juos puikybe, egoizmu ir neapykanta svetimųjų. Teip tat Kristus parodo svietui nuokart gerų-geriausią širdį, kuri myli Tėvą, kuri gyvena jo garbe ir kuri per Tėvą myli visus artimus ir tolymus, gerus ir piktus, mokintinius ir savo priešus. Ogi vėl myli nuoširdžiai! myli atsidėjusi, atsidavusi, be skyriaus, apveizdėdama visose bėdose ir reikaluose teip dušios, kaip ir kuno. Kas įveiks vis tą apsakyti, negu atkartojęs ištisą Evanelią, ištisą gyvenimą Sunaus žmogaus, kurs gyvenimas yra viena srįtis geradėjysčių žmonėms padarytų, per dienas ir naktis, per vargą ir badą, be kampo, kame butų buvę galima nors galvą priglausti, lygpat paskutinės gyvybos aukos. Skaitant apie tai, kaip meldės ant kryžiaus už tuos, kurie jį kankino ir kaip pavedė motiną mokintinio prieglobai, tat ištikro nežinau, kas iš dviejų labiau užgauna: į jo maldą žiuriu kaip į paveikslą augštesnį už mane lyg debesių, o pavedime Jonui motinos regiu jį šalip manęs; rodos, čiupinėju jį Yra tai ideališkų-ideališkiausis ir drauge naturališkų-naturališkiausis pirmpaveikslis, yra tai nepasiekiama idealo vienystė su naturalyste.

Ir tą savo meilės idealą Kristus paduoda žmonijai, reikalaudamas, idant mylėtųs visi teip, kaip jis numylėjo juos. Šitame dalyke reikalauja bais' aštriai; liepia mylėti Samaritoną teippat, kaip santautietį, lie-

pia teip didžiai užmiršti save, idant greičiau nukęstume skriaudą, neg įkirėtume artimui; liepia mylėti neprietelius ir gerai daryti jiems. Ir, idant turėtume ką mylėti tuose visuose, nors pačiuose vargdieninguose ir pačiuose netikusiuose žmonėse ,išmislija pergražią substituciją: ,,Ką nors padarytume vienam iš tų maželių,mane papenėjote ir pridengėte, kiek kartų papenėjote alkanus ir pridengėte nuogus''. Negirdėta meilės pramonė pavyko ir buvo pervaisinga istorijoje, kaip Tamstalios patys sakėte vakarykščiai.

Ir kaipgi čia toks prajovas butų galėjęs užgimti galvoje kelių žydų-nusmukkelnių?!

KUNIGAS: Pigu darodyti, taippat esant su Kristaus išmintimi, kaip ir su jo meile. In tą išmintį žiuri akis išplėtę mokintiniai ir priešai; ji nereiškia jokios silpnybės, kurią reiškia žėdna žmoniška išmintis. Ta pati dedas ir su jo morališku šventumu, kuriame nėra galima rasti jokios piegmos: visiems žmonėms beesant griešninkais, (šventiejie ypačiai prisipažįsta sugriešiję), visiems beprašant Dievo, idant jų griekus dovanotų, — tas (Kristus) vienas, pakarniausis už visus žmones, neprašo Dievo nekuomet už nieką ir drąsiai šaukia: ,,Kas iš jų prives man grieką?'' Iš kurios nors pusės panorėtume tirinėti evangelišką Kristų,rasime iš visur tą patį. Visur yra kažikas bekraštinis, nematyti niekame rubežiaus — trumpai pasakius, visur regis absoliutas. Ir dėlto tai evanelistai negalėjo pramanyti tos stovylos, nes ji yra dieviška, o jie buvo žmonėmis.

HAINBERGAS: Tikra teisybė, privalumai, kokie reiškias pas Kristų, yra nesvietiški; vienok yra galima pavadinti juos nesvietiškais negu šeipjau; visgi jie yra

žmoniški privalumai: gerumas žmoniškas, kantrybė žmoniška ir šventumas žmoniškas.

KUNIGAS: Tamsta užkibini vopų klausimą, užkibini, vadinas, pačią Insikunijimo paslaptį, arba noturos dvinystę vienoje ypatoje. Daug nekalbėdamas, aš atsakau dviejuose žodžiuose šitame dalyke. Žinoma, Kristaus žmoniškai ypatai priguli žmoniški privalumai, bet nepriguli tikrai absoliutiški. Vienok ir absoliutiški teip reiškias gausiai, teip tobulai, juog, anot mūsų diskusijos, nedaleidžia pamislyti, buk ta ypata butų paprastas žmogus. Anot pono Deville, juos yra galima labai gerai paaiškinti su krikščioniška dogmatu: juog tai pats Sutvertojas pasisavino tą žmogaus paveikslą, stojos, tarsi, ratylu, nuo kur jo tobulystės atspindulys šviečia tokiapat šviesa, kiek veĩn yra galima žmoniškoje gamtoje. Vienok pro tuos iškilnus žmoniškus privalumus prasikiša taipos dieviški privalumai, kuriuose spindžia dieviškas spindulys. Per tąs žmoniškas lūpas kalba nuolačiai dieviška visžinia, per tąs žmoniškas rankas daro kas valandą stebuklus dieviška visgalybė.

LEROY: Geradėje! liaukis su stebuklais. Jie man gadina Kristų. Be jų Kristus rodos man didesnis ir gražesnis, rodos ypatingai suprantamas.

KUNIGAS: Stebuklai gadina tamstai Kristų? Dėlko? Pigu yra atsakyti: gadina dėlto, juog tamsta numanai Kristų kaipo žmogų iš visų šalių augštesniu, kuriam nepritinka jokie monai nei savęs, nei kitų — bet tamsta nenumanai Kristaus, kaipo visųgalinčio Dievo. Aš tinku, juog tokį Kristų tamsta gali mėgti. Bet kame gausi tą Kristų be stebuklų? Kame reikia jo ieškoti? Ar Evanelijoje?

LEROY: Reikia išgvalbinti tą, kas yra Evanelijoje supernaturališkas — ir paliks toks Kristus.

KUNIGAS: Tai dar! nieko neliks, negu liuosiausios vaidintuvės pramonės.

MISS WILSON: Geradėjas gerai sakai; nieko neliks iš evaneliško Kristaus.

KUNIGAS: Prašau įsidiemėti, juog stebuklai užrakina visą įtalpą Kristaus gyvenimo Evanelijoje: jo atėjimas ant svieto yra stebuklingas! mokimo darbas yra paremtas ant stebuklų; Kristus atsišaukia nuolačiai ant jų, reikalauja tikėjimo savo mokslui. Anot evanelistų, daro tų stebuklų šimtais, tūkstantimis. S. Matas sako: ,,vaikščiojo pȯ pyles ir pylaites, apsakinėdamas karalystės Evaneliją ir gydydamas visokią ligą ir visokią negalę.'' Ir vėl ištisa Morkaus Evanelija yra tik aprašymu tos stebuklodario eisenos, prie kurio renkas, spaudžias yvairio menciaus varguoliai, net neduoda jam (Kristui) atsiilsėti, nei pavalgyti. Jam žodį tarus, ligos nyksta, duona skalsinas, vesulai ir bangos rimsta, numirėliai kelias. Anot Šv. Luko: ,,Eidavo gerai darydamas ir gydydamas visus.''

Pagaliaus eidamas mirtų, aiškiai praneša, trečią dieną atsikelsįs. Miręs, pasirodo savo gyvame kune ir leidžias dasilytėti. Stebuklai tampriai pinas po visus veikalus tos nesvietiškos ypatos. Tamsta pasakei tiekai gražių daiktų apie Kristaus karaktorių; Tamsta sutikai su mumi, evanelistus negalėjus pramanyti tos stovylos — tatgi prašau žiurėti, juog vis tas, kas užgauna Kristuje ir Tamstą ir mumis, yra sukergta su stebuklais. Jis gailiminios — bet, stebuklingai skalsindamas duoną, gerai daro visiems, kurie artinas prie jo; gydo

ligonius, bet gydo stebuklingai; atleidžia kekšei svetvyrystę, bet stebuklingai skaito skundėjų širdyse jų griekus ir rašo juos smiltyse; lėtutis stovi prieš Kaifos sūdą, bet grasina, ateisiąs Sūdo dienoje debesiuose. Trumpai pasakius, išdrėksk Tamsta iš Evenelijos lakštų stebuklus, viskas suplyš ir nieko rankose nebeliks, tiktai vieni skudurliai be siulų!

Ar ne tiesa, skriauda butų svietui? Bet butų ne tik skriauda, nebebutų niekur dėtis. Jeigu evanelistai pramanė stebuklus, tat jie pramanė visą mums žinomą Kristų. Koks kitas Kristus buvo be to ir ar buvo koks tikras Kristus,to nėra galima įspėti niekaip. Teip protaudami, pagrįžtume vėl prie ano pamesto absurdo, kurį butų sunkiau pripažinti, neg visus stebuklus: t. y. juog evanelistai pramanė Kristų.

DEVILLE: Pone Leroy! Ir kodėlgi męs kratytumės nuo Kristaus stebuklų? Ar jie yra mums šleikštųs iš kurios nors pusės? Jeigu jau pripažinome, esant apart pasaulės Dievą, tat stebuklas nebepriešinas protui — rodos, persitikrinome jau apie tą. Sulyg širdies jausmo, morališko ir pagaliaus estetiško pajautimo, sulyg visos dušios, ar Kristaus stebuklai nėra jiems permalonus?

Stebuklai, apie kuriuos skaitome nebe tai šventose knygose kitų religijų, yra tik monų-monai, be jokio ryšio su teisybe: Beto jie yra baisųs, kraugeringi, paprastai tyrinėja neprietelius materijališkai. Yra žinomos Indijos ,,avataros'' Višna ir Siva, kaipo ruša begalinės fantazijos ir kraugerystės. Skaitome, orų Zoroastrą pasodinus ciprisą ir tą teip išaugus augštą per kelias dienas, juog karalius Vistarpa pastatęs sau iškilnų rumą ant jo viršunės. Buk gudrus Budda pabuda-

voję penkis šimtus eldijų iš ugnies. Tas pats Budda buk uždaręs liepsnuotą staubuną savo žibrikyje.

Tokią tat niekkalbystę veisia žmogaus vaidintuvė, kad ji, pametusi teisybę, skraido liuosa stebuklingumo padalijose. Tuomi tarpu Kristaus stebuklai visi yra racijonališki, gražųs, malonųs; jokio neišmetus, visi yra geradėjiški; stebuklodaris nejieško niekuomet iš jų materijališko pelno, bet taikina visuomet, idant padėtų kentančiai žmonijai; neprietelius paveikia tik morališkai.

Stebuklai, kuriuos žmonės pramano, pagaliaus ir tie, kuriuos užkaria savo dieviškiems vyčiams, yra visuomet ar tai darbe, ar tai aprašime užraugti šaldrystės reškučiomis, apoteozos porcija. Visos stebuklų išlygos išplėstos yra lyg šilkinė skara; stebuklų pramanytojai giria stebuklą, tarsi, pasamdyti. Trumpai pasakius, žinioms, ar nežinioms taipos daro, idant padarytų puikių-puikiausiai stebuklo apsireiškimą. Tatgi kviečiu Tamstą už liudytoją, jukgi esi literatas ir neseniai skaitei Evaneliją, prašau pasakyti: ar yra Kristaus stebukluose nors trupinėlis šaldrystės?

LEROY: Nugi, ne; šaldrystės nėra išvis.

DEVILLE: Kristus teip yra lėtutis, juog sakytumei, jis slepias su savo stebuklais. Draudžia mokintinius, idant niekam nepasakotų apie juos; nušalina nereikalingus liudytojus, mažina tuos stebuklus, kuriuos žada daryti. Užkviestas pas mirusią Jairo dukterį, randa trobą pilną beverkiančių. „Neverkite, sako, nes mergaitė nemirė, bet miega." „Ir juokės iš jo (priduria evanelista), žinodami ją mirus." Ir, paliepęs išvaryti visus, apart gimdytojų „įėjo grįčion, paėmė mergaitės ranką ir mergaitė kelės." Ar šaldra teip daro?

Teisybę pasakius, Kristus nei slepia savo stebuklų, nei gerėjas jais; daro juos tik teip atvirai, teip ramiai, juog tarsi,daro paprastą daiktą. Žodžiu pasakius,Kristus daro svarbiausius stebuklus naturališkų - naturališkiausiai ant svieto; duoda vyzį aklam, gyvybą mirusiems, kaip męs kad duodame kriaušį vaikui. Tas rodo, juog ta neprigimta galybė priguli jam, gyvena jame, kaip gyvena mumyse mūsų gamta. Tasgi stebuklingumo naturališkumas, žėdnas numano,nei duosis pramanyti, nei sapnuoti tokiems vyrams, kaip evanelistai, jeigu jie nebutų patys žiurėję ant jo, kaip tai pats ponas Leroy liudija.

LEROY. Aš nesiginu, stovint prieš mane neišrišamą man kibelę.

Miss WILSON. Pone Leroy! Jeigu ta Kristaus stebuklinga galybė užgauna Tamstą savo platumu, tat prisižiurėkime jai iš išviršėios pusės: per kiek ji yra suspausta ir be galės. Aš labai nusistebėjau, perskaičiusi truputį apie tai kažikokioje bevardėje angliškoje knygoje. Kristus reiškia neprigimtą galybę, prisako ligoms ir elementams — o žmonės nebėga nuo jo, nebijo glaustis prie jo, įkirėti jam; pagaliaus drįsta tykoti užmušti jį! Kaip tai gali buti? Rasi ir bijojo jo išpradžios, kaip anie Gerazentiečiai, kurie pamatę stebuklą, prašė, idant pasitrauktų nuo jų pakraščių. Betgi tuojau ištyrė,tą galybę teip esant dauggalinčią kitų naudai,tarsi, negalinčią ir silpną sau pačiam. Tas stebuklodaris, kurs grąžina kojas stabu ištiktiems, pats sėdas pavargęs prie Jokubo šulinio; tas, kurs duoną daugina, pats badmirauja ir siunčia mokintinius pirktų maisto pylėje. Savo stebuklų nesigina niekuomet, nekoroja niekad savo stebuklinga galybe, kaip tai daryda-

vo nekart pranašai ir apaštalai. Tik vienintėlį sykį parodė, galįs numarinti (kai tai priderėjo jo minkštai širdžiai) esybę be jausmo, figos medį, kurs, jam liepiant, nudžiuvo. Yra tai begalinė galybė, yra baisi, kurią vienok savas jos gerumas riša ir suminkština — ir atiduoda žmonių rankosna.

Yra čia kažikas, kas yra butinai augštesnis už žmogaus uolektį — jeigu augštų-augščiausis, tat ištikro visų-gražiausis iš stebuklų.

KUNIGAS: Teip yra. Tas Panytės ir pono Deville Kristaus stebuklų nutarimas yra labai tikęs ir daug reiškiąs. Visiškai kitoniškai išrodo ta neprigimta galybė, kurią žmonės pasisavina veidmainiškai ir išrodo kitoniškai ta, kurią Dievas suteikia kaikuomet šventiems žmonėms, o dar kitoniškai išrodo ta galybė, kurią turi įsikunijęs Dievas, kaipo savąją. Pas pirmuosius, Tamstoms betariant, vaidinas puikybė, pas antruosius jaučias mažystė, karšta malda, idant išprašytų nuo Dievo; jaučias noras pavesti Dievui visą garbę. Petras, taisydamas prikelti Tabitę, meldžias kialioklupstas prie lavono, Povilas guli kryžmais ant jaunikaičio kūno, kurs užsimušė, krisdamas nuo lango rodoje. Kristus nestena nei fiziškai, nei morališkai, pagaliau paprastai nešaukia Tėvo. Jei kuomet meldžias, kaip šit prikeldamas Lozorių, tat jo malda yra tik dėkingyste. Savo stebuklus jis vadina darbais Tėvo, idant parodytų jų dieviškumą; bet teippat ir dar tankiau vadina juos savo darbais. Kaikuomet daro stebuklus per dasilytėjimą, idant apreikštų gyvateidę galybę savo kuno; bet tankių-tankiausiai daro juos per vieną žodį, paliepimu: paliepia ligoms, paliepia vėjams ir jurai, prisako smerčiui — čia reiškias akylai Sutvertojo

byla. „Testojas šviesa — testojas žydris — tegimdo žemė — ir stojos teip.“ Prisakymas žmonių kalboje yra pačiu tikruoju žodžiu darbo tvėrimo, kurs yra veikalu visugalinčios valios. Taigi Kristaus stebuklai yra su tuomi veikalu dvieiliai.

HAINBERGAS: Tatgi Geradėjas misliji, Kristaus stebuklus kietai stigaujant jo Dieyystę?

KUNIGAS: Aš misliju, juog būdas, kokiu Kristus daro stebuklus, gali tik pritikti dieviškai ypatai.

MISS WILSON: Man rodos, juog. pagaliau neminėjus io stebuklų, bemaž kone žėdnas Evanelijos žodis paimtas skyroms, žiba dieviškumu ir yra butinai negalimas burnoje šeipjau žmogaus. Šit, koks žmogus galėtų pasakyti, ką Kristus sako Mortai verkiančiai prie brolio grabo: „Aš esmi prisikėlimas ir gyvenimas; kas tiki į mane, nors butų miręs, gyvęs?“ Iš kokio žmogaus lūpų, iš kokios mislies butų galėję buti ištarti žodžiai: Aš šviesybė atėjau ant svieto, idant žėdnas, kurs tiki į mane, nevaikščiotų tamsybėse?“ Arba anie stebuklingi palaiminimai, nežmoniškiems dušios padėjimams, kurių pirmiau svietas nebuvo nei vardo girdėjęs? — arba vėl ana nesuprantama ir, musiškai pasakius, niekkalbiška pranašystė, pasakyta mokintiniams laike su Diev': Turėsite prispudį ant svieto, busite atskirti nuo sinagogų, busite mušami ir užmušinėjami — bet turėkite viltį, aš pergalėjau svietą?“ Aš nemoku išreikšti užtektinai to, ką jaučiu, bet numanau, esant tuose žodžiuose kažikokią begalinę išmintį, skaistybę, galybę, majestotą, kurs pranoka vis tą, kas yra žmoniška, kas sutverta.

DEVILLE: Teip ir yra. Tuose Kristaus žodžiuose

tupi begalinis pirmpradis. Bet ne žėdnas išaugo lygtol, idant pats mokytų; o nėra galima paaiškinti kąnors tam, ko kas pats neregi, nes tam tikrų žodžių neturime. Vienok žėdnas gali ištirti, buvus bent visų amžių tų žodžių pasekmėse kažiką dievišką. Kokia buvo nauda iš žodžių visudidžiausių žmonijos mislinčių? Buvo tai pelkių žiburėliai, kurie žibterėjo valandėlę, nieko nesušildė, nedavė jokios gyvybos. Tuomitarpu žėdnas Kristaus žodis buvo vaisingas ir gyvaleidis. Galime, eidami istorijos takais, regėti, kaip žėdnas dygsta ir noksta. Iš vieno žodžio gime kankiniai, iš kito mergaitės, iš trečiojo labdaringos draugystės; iš ketvirtojo išsinerė pamatinė žmonijos konstitucija, kuri paskyrė ciecoriui, kas yra ciecoriaus, o Dievui, kas yra Dievo; iš penktojo vėl dygsta šiandien bent žmogiškos mislies abelnos brolystės. Kas gali pasakyti, kiek dar prasikals iš tos sėklos žiedų ir vaisių žmonijoje?

MISS WILSON: Gerai; bet aš dar neužsileidu, kad tai Kristaus žodžiai nebutų tikrai dieviški žėdnam, kas panorės juos apdumoti. Štai, ar tas nėra regimai dieviškų žodžių: liepti mylėti save užvis labiau? Žmonės liepia savęs klausyti, verčia, idant kiti bijotus jų, ilgėjas kaikuomet nemylimi bet ar liepia? Ar butų kasnors doras iš tokio liepimo? O kągi besakytų apie norą, idant visi mylėtų mane begalo? Tas yra ne tik bezliepyčios, bet padukimas, kurs negali užeiti galvon jokiam žmogui. Tatgi Kristus reikalauja butinai tokios meilės. „Kas myli tėvą, ar motiną daugiau už mane, nėra vertas manęs; o kas myli sūnų, ar dukterį daugiau už mane, nėra vertas manęs.“ Dar smarkiau prisako pas kitą evanelistą, idant akiveizdoj' visųkarščiausios meilės jam prigulinčios, visos naturališkos meilės, butų nemeilės, butų loc neapikantos.

KUNIGAS: Aš turiuos Panytės, ir misliju, juog kuo kas daugiau skaitytų Evaneliją, tuo daugiau rastų tokių Kristaus žodžių, regimai dieviškų. Prie jų aš priskaitysiu teipos afirmaciją savos dievystės, rasi Tamstalios stebėsitės iš to. Reikia atminti, esant begalinį skyrių tarpu tokios afirmacijos akiveizdoj' pagonų ir tarpu tokios—pat afirmacijos akiveizdoj' monoteistų. Pagonijoje atsitikdavo karaliai apdukę pasaulės valdžia, kurie statydavo save už dievus. Tas buvo blevizgojimas ir pasiutimas, bet buvo šeip beteip; nes buti dievu pagal pagonų nuomones, vadinos buti vienu dievu tarpu daug dievų, buti truputį augštesniu už žmones. Bet akyse žydų, kurie buvo monoteistai, kurie numanydavo Dievą teippat kaip ir mes, numanydavo kaipo Sutvertoja begalo tobulą, — akyse žydų sakyti aš esu Dievas, reikalauti sau dieviškos garbės, yra kažikas teip nepaprastas daiktas, teip begalo svarbus, juog nėra galima jokiu būdu pamislyti, kad tai šeipjau žmogus galėtų drįsti tą daryti, kad butų lygtol puikus, lygtol begėdis. Drebulys ima, pamislijus apie tokią bedugnę.

SIEMIONOVAS: Prašau nepykti, mane čia paginčysiant. Kuomi buvo Kristus, to nežinau. Tą tik žinau, jį nebuvus esybe mūsų masto. Neabejotų teippat, jį turėjus kažikokią neprigimtą galybę, kurią vartodavo žmonijos naudai. Visgi vienok jis nesakydavos esąs Dievas.

KUNIGAS: Teip tat skaitote Evanėliją Tamstalios neo-krikščionys, Tolstiečiai e t u t t i q u a n t i ! Jieškote joje morališko mokslo, kurs jums tinka, o dogmatą, kurs užpleta Evanelijoje nesiaurą vietą, kurs stovi joje kaipo pamatas viso budinko, stovi kaipo grob-

kaulis to organizmo, — tą dogmatą aplinkite, teip pasakius, išvisa. Tas tiesa, Kristus mokina tankiai apie meilę, bet dar tankiau reikalauja tikėjimo ir kalba apie jį. Ypatingai Kristus mena apie savo dievystę kone ant žėdno Evanelijos lakšto gan mokintiniams, gan miniai, gan parizėjams. Ir kaipgi jiems mena? — aiškiausiai, kaip vien bėra galima. Rasi norėtumite, idant pasakytų jiems: aš esmu Dievas? Bet padumokime, kas butų pasidaręs, jeigu butų pradėjęs nuo to pasakymo. Toks žodis butų užmušęs, butų apjakinęs klausytojus lyg spindulys vidurdienio saulės, kurs šviečia akysna; žėdnas iš klausytojų butų turėjęs suprasti jį netikusiai. Pagonys, kurie teippat paklausydavo kartais Kristaus pamokslų, butų pamisliję, juog laiko save už vieną dievą iš daug dievų; Žydai, monoteistai, kaip sakiau, butų pamisliję, juog tas žmogus ginčija vieną Dievą, arba padukusiai skriaudžia Augščiausę Esybę, kuri viešpatauja danguje.

Tatgi Kristus aiškina tą teisybę laipsniais, neišpasakytai išmintingai, sakytumei, po trupinėlį, reikšdamas savo sunystę su Dangišku Tėvu, (kurį klausytojai jau žino) teip, idant jie suprastų, juog jis neginčija Tėvui dievystės, nei pasisavina sau kitos dievystės, tiktai kalba apie tą pačią dievystę, kurią Tėvas turi ir kurią suteikia jam per gimdymą nuo amžių. Tatgi vadina save visupirma nuolačiai Sunumi to Tėvo, Sunumi Dievo. Rasi tas vardas nebuvo gerai suprantamas išpradžios dėlto, juog Šv. Rašte abelnai visi teisingiejie vadinas Dievo vaikais, bet klausytojai turėjo tuojau pasaugoti, juog jis vadina save Dievo Sunumi ne morališkai, bet kaipnorint kitaip, savotiškai, reališkai. Visų pirma žydai nebuvo niekuomet girdėję (nėra apie tą paveikslo visoje Biblijoje), idant vienas žmogus, kitas ne

Kristus, butų buvęs pavadintas Dievo Sunumi; daugskaitliuje tai kaskitas: ta apilinkė persergsta monoteistus, juog Kristaus byla ženklina kitką. Potam Kristus, nors tankiai šneka apie savo sunystę ir tankiai apie musąją, vienok nestato judviejų vienoje eilėje linkon Tėvo: sako dažnai ,,Tėve mano'', sako teippat ,,Tėvas jųsų''; bet nesako niekados: Tėvas mūsų. Sako: ,,bukkite sunais Tėvo jųsų''; bet nesako niekuomet: esame sunais. Tiedvi sunysti jis skiria butinai.

MISS WILSON: Vienok sako poteriuose ,,Tėve mūsų.''

KUNIGAS: Tai ne jis teip sako drauge su mumis, bet mums tik liepia teip sakyti. ,,Jųs teip melsite ,,Tėve mūsų.'' Matyti, juog būdas, kokiuomi Kristus atskirdavo ir aiškindavo savo dievišką sunystę, turėjo buti labai aiškus, nes skaitome Evenelijoje: ,,dėlto žydai jieškojo jį užmušti, kad sakydavo, Dievą esant savo Tėvu, darydamas tą Tėvą lygiu Dievui.''

LFROY: Rasi čia nesuprato vienas kito.

KUNIGAS: Kristus, kaip regime daug Evanelijos vietose, pataisydavo nesupratimą svarbesniuose dalykuose, o ten, kame butinai reikalas budavo taisyti (jei apsireikšdavo nesupratimas) kaskart' labiau patvirtindavo. Kaip va: laike Petro išpažinimo, per kurį tas apaštalas įgijo vyresnystę Bažnyčios uolos. Kristui paklausus: kuomi jį vadina žmonės, apaštalai atsako, juog žmonės laiko jį už vieną iš pranašų kitaip pasakius, už vieną iš Dievo tarnų, iš Dievo vaikų pagal morališkos nuomonės. O paklausus, ką jie patys mislija apie jį, Petras atsako: ,,Tu esi Kristus, Sunus Dievo gyvojo.'' Ką atsako ant to Kristus? Ar taiso ką

tuose žodžiuose? Ne. Patvirtina juos iškilmingai, pasakęs, tą išpažinimą paeinant ne iškur, tik vien nuo įkvėpimo Dangiškojo Tėvo ir apdovanoja Petrą keistomis dovanomis.

SIEMIONOVAS: Pripažįstu, tą dievišką sunystę, kurią Kristus savinas, esant kažikuomi keistu, kas skiria jį visiškai nuo žmonių. Bet kodėl jau turi buti, kaip Tamstos teoliogai norite, vienystė su Tėvu, dievystė?

KUNIGAS: Šalip to Kristus apriboja tą savo sunystę arčiau ir aiškių-aiškiausiai; pasisavina kuosvarbiausius dieviškus privalumus vieną po kitam ir aiškina, kaip sakiau, turįs juos nuo Tėvo ir drauge su Tėvu. Šit, savinas amžinastį, kad kalba žydams: Pirma neg Abraomas buvo, aš esmi'' — už tą tat žydai norėjo užmušti jį akmenimis kaipo bezliepyčią. Arba kad mirdamas sako Tėvui: ,,Išaugštink mane garbe, kurią turėjau pas Tave pirmiau neg svietas buvo.'' Pasisavina visagalybę, kad sako: ,,Kaipo Tėvas prikelia numirusius ir atgaivina, teip ir Sunus atgaivina, kurius nori.'' Apart to aiškina smulkiai, juog jis, Sunus, nedaro skyrioms nuo Deivo, nes žinia, galybė ir visoks veikalas yra nuo Tėvo Sunuje. Ar nėra čia kokios Biblijos, idant galėtume tą regėti parašytą?

DEVILLE: Šičia Biblija.

KUNIGAS: Še, perskleiskime penktą skyrių Šv. Jono.

Kristus išgydė ligonį pas Betsaidos duburkį subatoje ir liepė jam neštis savo lovą. Žydai piktinas iš to darbo, kurį laiko už suniekinimą subatos. Kristus atsako jiems ant to:

Tėvas mano darbaujasi kišiol, ir aš darbaujuos.

Žydai aiškiai supranta tuos žodžius, juog čia Kristus lygina savo darbą su dieviškų darbu, nes tolieu skaitome tuojau tą, ką neseniai priminiau:

Dėlto Žydai daugiau jieškojo užmušti jį, juog nevien laužydavo Subatą, bet teippat darydamas lygiu Dievui, sakydavo Dievas esąs jo Tėvas. Kristus atsako jiems ant to, juog perkratinėdami jo darbus, jie perkratinėja Dievą, kurio skaitos garbintojais: o tai todėl, juog jis, Sunus, negali darbautis skyrioms nuo Tėvo:

Užtiesa sakau jums: Sunus negali pats nuo savęs nieko daryti, tik tą, ką paregės Tėvą darant; nes ką noris Jis daro, tat ir Sunus teippat daro.

Pagaliau galybė numirusių prikelimo; tas visagalybės augščiausis apsireiškimas, yra bendra Tėvui ir jam:

Nes kaipo Tėvas prikelia numirusius ir atgaivina, teip Sunus, kurius nori atgaivina.

Ant galų pagalės, kad žydai nemislytų, esant dvi visagalybi, dvi Dievysti, Tėvo ir Jo, aiškina jiems, juog dieviškas privalumas: buti šaltiniu ir gyvybos davėju nueina nuo Tėvo ant Sunaus.

Numirėliai išgirs balso Dievo Sunaus ir išgirdę, atgis; nes kaipo Tėvas turi gyvenimą pats savyj-e,

teipos davė ir Sunui, idant turėtų gyvenimą savyje.

Ar čia nėra dar užtektinai išreikšta lygybė Sunaus su Dievu Tėvu? Ar norime, idant Kristus pasakytų mums aiškiai, juog jis yra vis ta pati ką Tėvas; juog yra Tėve, o Tėvas jame? Šit ir tą rasime žodis iš žodžio, perskleidę porą lakštų, dešimtame skyriuje. Čia moka Kristus apie gerą piemenį ir baigia šiteip: Niekas neišštrauks mano avių iš mano galybės, nes niekas negali ištraukti jų iš galybės Tėvo mano, Dievo, o aš ir Tėvas esame vis ta pati.

Ir joms duodu amžiną gyvenimą, ir neprapuls ant amžių, nei niekas neištrauks jų iš mano rankos: Ką davė man Tėvas mano, didesnis yra už viską; o niekas negali ištraukti iš rankų Tėvo mano; aš ir Tėvas esava vis ta pati.

Žydai, tą išgirdę vėl griebia už akmenų už tauzą (jie sako), juog tu, budamas žmogumi, daraisi pats Dievu.

Kristus neginčija, tik rodo jiems visupirma a minori, juog bereikalo jie užsirustino; ir potam vėl patvirtina: Tėvas yra manyje, o aš Tėve.

Žydai tą išgirdę, dar sykį nori jį pagauti; jis tuomi tarpu „nyksta iš jų rankų," jiems nematant.

Bet persikelkime jau prie to pergražaus Su Diev' laike paskutinės vakarienės, kada ir apaštalams rodės (ir mums rodos), Kristų kalbant jau viską aiškiai, be pasakų ir figurų. Duoda jis tuomet iškilnų mokslą apie meilę, bet neaplenkia ir tikėjimo, ir netyli apie savo vienystę Dievystėje su Tėvu.

Skaitau pradžią keturiolikto skyriaus:

„Tikite į Dievą, tikėkite ir į mane."

Dievas tiktai gali liepti tikėti į save, nes Dievas tik yra religijiško tikėjimo dalykas. Kristus tat savinas dieviška tiesą, paliepęs tikėti į save. Jau šimtą sykių teip darydavo; bemaž kone prieš žėdną gydymą klauzdavo: „ar tiki?" „ar tiki į Dievo Sūnų?" Čia dar vienyja aiškiai tikėjimą su tikėjimu į Dievą, kokio reikalauja sau. Gret reikalavimo tikėjimo yra reikalavimas meilės užvis, apie kurią minėjo Panytė Wilson, ir tas yra teip-pat išrodymu, juog Kristus savinas Dievystę.

DEVILLE: Aš pridursiu, juog ir Dievas nemažiau turi provą būti pagarbintu. Šventų-šventiejei vyrai, nusigandę, gindavos nuo dieviškos sau garbės, kaip va: Povilas ir Barnabas Listruose, Aniolas pas Danijelį ir Apokalipsyje. Kristus-gi tą garbę, anot Evangelijos, priima ir pagiria daug sykių. Netik priima, bet skelbia viešai, jam prideranti ta pati garbė, ko ir Dievui Tėvui „Idant — sako — visi garbintų Sūnų teip, kaip garbina Tėvą."

Miss WILSON: Aš neesmi teologė, bet man rodos, juog teip-pat priguli Dievui: griekus atleisti, duoti amžiną gyvenimą, gyventi teisingojo dūšioje. O vis tą Kristus savinas. Griekus atleidžia pats nuo savęs neprašytas stabu ištiktam ir Magdalenai. Išrinktoms avelėms, kaip tik-ką girdėjome, „duoda joms amžiną gyvenimą." Gyvenimą dūšiose drauge su Tėvu pasisavina tais perpuikiais žodžiais paskutiniame vakare: „Jei kas myli mane, užlaikys mano kalbą, ir mano Tėvas numylės jį, ir ateisiva pas jį, o įkursiva gyvenimą pas jį."

HAINBERGAS: Tie žodžiai: ,,užlnikys mano kalbą'', primena man, kaip juristui, juog Kristus statos už įstatymo davėją, kurs stovi augščiau už Maižio įstatymą, kurį žydai visgi laikydavo už Dievo įstatymą. Prašau daboti tą budą, kokiu Kristus kalba savo pamoksle ant kalno: ,,Girdėjote, juog buvo pasakyta seniems... o aš sakau jums...'' Nebe tai jis dapildo tą įstatymą; vienok čia nėra visai įstatymo davėjo aiškinimas. Pagalop parizėjams beįkiriant jam vieną kartą su Subatos apeigomis, pasakė jiems nedvikalbiai: ,,Sūnus žmogaus yra ponu pagaliau subatos.''

KUNIGAS: Vienu žodžiu, Kristus savinas visokį dievišką įstatymą. Kaipgi čia beabejoti, kad savinas Dievystę? Bet grįžkime dar prie mūsų skyriaus iš paskutinės Vakarienės. Po anam reikalavimui tikėjimo, Pilipas perkerta Kristų:

,,Viešpatie! parodyk mums Tėvą, ir užteks mums.''

Kristus atsako:

,,Teip ilgai esu su jumis, o (dar) nepažinote manęs! Pilipe, kas regi mane, regi ir Tėvą; kaip-gi tu (tat) sakai: parodyk mums Tėvą? Neįtikėsite, juog aš (esu) Tėve, o Tėvas yra manyje? Žodžius, kuriuos aš kalbu jums, kalbu ne pats nuo savęs, bet Tėvas, gyvenąs manyje, jis daro darbus (t. y. stebuklus, kurie liudyja mano žodžius esant teisingus). Neįtikėsite, juog aš (esu) Tėve, o Tėvas yra manyje, tatai-gi tikėkite dėl pačių darbų.''

Ant pagalės, kalbėdamas apie šv. Dvasią, kuri ketina paguodžioti mokintinius, jam įžengus dangun, aiškina; tą Paguodžiotoją paeinant nuo Tėvo, o per tai imant ir nuo jo; o tai, sako, todėl, juog

,,vis, ką Tėvas turi, yra mano.''

Ar begali kas būti pasakyta aiškiau apie vienystę Dievystėje, kaip yra pasakyta tuose žodžiuose?

Po tokiam Kristaus pasakymui yvairiais būdais, lyg-pat aiškaus pasakymo, juog yra Dievo Sūnumi, tampa suprantamas anas didis dramatas, kurs tikos prieš Kaipos tribunolą. Kristus stovėjo apskųstas prieš sanhendriną, prieš augščiausią anos gadynės tautos valdžią. Augščiausias Kunigas paklausė jo, kaip tiesdaris: ,,Užkeikiu tave per gyvą Dievą, idant pasakytumei mums, jeigu tu esi Kristus, palaiminto Dievo Sūnus?'' — O Jezus tarė jam: ,,Aš esmi'' — ir tuojau pridūrė, tą patį žmogaus Sūnų, kurį šiandien sūdyja, juos ,,paregėsiant sėdintį po dešinei Dievo galybės,'' kad ateis sūdytų svietą.

Nebebuvo ko beabejoti apie ženklinimą tos išpažinties; — arba reikė buvo pulti ant kelių — arba, supykus už tokį blevizgojimą, perplėšti savo rūbus ir pagal įstatymo pakoroti bezliepyčią smerčiu. Aukščiausis žydų tribunolas išrinko tą paskutinį — ir Jezus eina tat ant smerčio už tą, juog daro save Dievo Sūnumi, Dievu iš Dievo. Ta yra ir formališkai tiesiška ir tikra priežastis jo smerčio. Ta afirmacija, kartojama per kiaurą jo gyvenimą, suerzina, kaipo matėme, žydų vyresnybę, kuri užsimojo paskutiniu kirčiu, ir ta pati afirmacija, atkartota viešai prieš sanhendriną, užpelnė smerties pasmerkimą. Niekam nebėra leista daugiau beabejoti apie tą, ar Kristus stigauja esąs Dievas, jeigu jis už tą stigauseną mirė.

SIEMIONOVAS: Tat kurgi aš varguolis dingsiu. Garbinau jį ir mylėjau kaipo žmonijos prajovą, o dabar išraunate man jį iš širdies, iš dūšios?

LEROY: Aš kadaikščiai misliju apie tą patį ir pra-

dedu dabar numanyti, kodėl kai-kurie padūkusiai mėgina visą Kristaus egzistenciją patalpinti tarpu pasakų ir nusiraminti su ja. Bet ir tas dalykas pasiseks — žinau tą.

KUNIGAS: Ne, mano poneliukai, mes nedarome jums skriaudos. Plėšiame jums iš širdies dievaitį pačių padirbtą, o atiduodame jums Dievą, kurs suteiks jums daugiau, neg ramybę, nes suteiks laimę. Tiktai netimsokite puskelyje it kokie kietsprandžiai.

Kristaus tuomečiai persiskyrė į tris puses kaslink jo: jo giminiečiai ir gentys iš Nazareto tarė pradžioje jo mokslo ir jį išdūkus, ir norėjo jį surišti. Žydų vyresnybė nusprendė, Kristus esąs šaldra, kurs drauge su pikta dvasia einąs prieš Dievą. Pagalop mokintiniai puolė jam po kojų, išpažindami: „Viešpats mano ir Dievas mano." Visos iš tų trijų nuomonių turi savo liogiką ir šiokį-tokį sensą. Ketvirtoji nuomonė šiandien pramanyta: būk tai Kristus pasitarindavęs, o buvęs šventas, apgaudinėdavęs, o išganydavęs, neturi, kaip matėme, jokio senso ir yra visiškai negalima. Reikia tat rinkti iš pirmųjų trijų. Tatgi šiandien, žinant jau vis, ką Kristus padarė, pirmosios nuomonės negu išdūkėlis teprisilaikytų. Antrosios, sakau Tamstalioms, daugiau žmonių prisilaiko iki šiai dien, neg būtų galima sau mislyti. Negalėdami mylėti Kristaus, nekenčia jo padūkusiai, loc jis būtų piktybės įsikūnyjimas. Vienok-gi ta nuomonė yra tokia kerėbla, juog tie žmonės nedrįsa prisipažinti prie jos nei patys prieš save. Užtat nebelieka kitos rodos, kaip tik išpažinti su Kristaus mokintiniais, Kristų esant mūsų Viešpačiu ir mūsų Dievu.

DEVILLE: Labai teisingai; reikia nutarti. Be-

esant kitiems istoriškiems atsitikimams, beesant moksliškiems išmislams, galime, jei norime, užsilaikyti abejodai, galime pasakyti sau: man tas nerūpi, ar tas yra teisybė, ar ne; tesirūpina kiti apie tą. Kaslink Kristaus galime tik patol abejoti, pakol nieko, ar bemaž nieko nežinome apie jį. Sulyg žmogus susitiko istorijoje su jo įtekme, sulyg perskaitė kartą gerai Evangeliją — tat jau turi kiutinti toliau, turi atsakyti ant klausimo, kurį Kristus užduoda žmonijai: „Jųs kuomi sakote mane esant?" Sunaikinti tą garsingą atsitikimą, nors jis kažin-kaip mums kliūtų, nėra galima, nes nėra kaip pamislyti, kaip matėme, kad tai evangelistai būtų jį pramanę iš nieko. Susukti tą atsitikimą teip-pat nėra galima: vėl-gi kaip čia susukti? Pasakyti, Kristų buvus vikrų šaldrą — bus absurdas, nėra to ką ir mislyti. Pasakyti, jį buvus doru ir šventu, bet be stebuklų ir be Dievystės — teip-pat negalima jeigu nors truputį turėsimės Evangelijos, nes stebuklodarystė ir afirmacija savos dievystės yra neperskiriamu su Kristaus ypata Evangelijoje. Ant galų galo pasakyti: būk tai vis, kas yra parašyta Evangelijoje neprigimto apie Kristų, paliko pridėta nuo mokintinių — būtų tai pastatyti visų-negalimąją hipotezą, būtų tai tvirtinti, juog evangelistai pramanė evangelišką Kristų, arba, kitaip apvertus, juog jie pramanė vis tą, kuomi męs džiaugiamės ir iš ko stebiamės, kam nebeištenka jokio masto, nei žmonių pramonės.

Nuo tos tat mažos knygutės Tamstalios negalite nusikratyti! Ji yra — ir nebėra kitos rodos, kaip tik įtikėti ir pulti ant kelių.

Miss WILSON: Teip, reikia įtikėti ir pulti ant kelių prieš Jį. Ar ne užtektinai regėjome šiandien dievišk-

kų skaistybių? O kaip daug jų praleidome, kurios lenda galvon! Kaip tai gerai suprantu šitoje valandoje tą nežmonišką, o gražų šv. Jono jausmo žodį, kurs, parašęs savo Evangeliją (gražių-gražiausią knygą ant svieto) ir, turi būti, perskaitęs ją, rado ją teip šykščią sulig dalyko, kurį turėjome dūšioje — juog pašoko jam iš širdies nuomonė: juog kad reikėtų parašyti viską apie Jezų, tai jau, rasi, nesutilptų visos pasaulės knygose!

SIEMIONOVAS: Ką-gi dabar daryti?

KUNIGAS: Eiti ir pasimelsti prie Jo.

SIEMIONOVAS: Teip... negu tik tiek... pasimelsti prie Jo.

LEROY: O aš bent sukalbėsiu maldą („Tėve mūsų"), kurią Kristus išmokė mus.

Seštos Išvakares.

Ryto anksti Bielskis staiga išvažiavo Varšuvon. Sakės man, būk tai kaszin kokie redakcijos veikalai, prie kurios jis prigulįs, šaukią jį nesitikėtai. Sakydamas man Su Diev', išreiškė neva labširdystę, kurios nebuvau matęs pas jį, ir pasakė man: tegul jis ir ginčydavęs, visgi mūsų šneka užgavusi jį ir atvėrusi jam naują padangę; jis dar tyrinėsiąs šitą dalyką. Rodos, juog ypatingai paskutinė byla apie Kristaus ypatą padarė jam didesnę įtekmę. Prisipažino man, Evangelijos jis neskaitęs niekuomet; tiek tiktai težinąs apie ją, kiek girdėjęs iš sakyklos, kad lankydavęs bažnyčią studentu būdamas. Šita apielinkė paaiškina man, kodėl ponas Bielskis teip mažą teturėjo dalininkystę vakarykščioje mūsų diskusijoje.

Užtat per pietus atsirado naujas svečias; vyras pačiame žaltukume, pailgo veido ir truputį tamsoko, su aštriais ir aiškiais braižiais, su smailiomis akimis, apižilis, striukai nusikirpęs. Jis tylėjo kone per visus pietus; bet pagalop, pamatęs, juog męs visi pasižįstame ir juog nežinomo žmogaus draugystė siaurina truputį mūsų šnekesį, ėmė, pats pasisakė kas esąs. Šitą padarė labai švelniai. Būta tai išpano, pono Liudviko Pardovalio (Don Luiz de Pardoval), kurs Sagastai pašokus atgal į ministrą, tapo atleistas neperlabai seniai nuo augštos urėdystės Andaliuzijoje ir pertai ragavo sau dabar pailsio. Beregint susibičiuoliavome su mūsų svečiu. Panytė Wilson papasakojo jam apgraibu įtalpą mūsosios popietinės diskusijos. Ponas Pardovalis klausės dabodamas; truputį kraipė antakius; galop tarė balsiai ir aiškiai:

— Vis tai rūpi man labai, nes ir aš misliju, juog nėra sviete kitų kibėlių, apie kuriąs reikėtų labiau dūmoti. Vienok pasakysiu teisybę — o meluoti nemoku — juog visiems tiems nutarimams netenka apribojimo. Apskritai pasakius, ne krikščionystė turi dangišką galybę ir ne ji išgano žmoniją, bet vis tai padaro katalikiška krikščionystė.

Miss WILSON: Tamsta ardai ūmai šiokią-tokią santaiką, kurią jau buvome pradėję įgyti.

DON PARDOVALIS: Aš parodau kelią, kaip reikia sutikti.

DEVILLE: Aš suprantu, Tamstą pasirėmus ant savo pamato, negalint kalbėti kitoniškai, betgi tas ir yra katalikų neatžvilgis. Dievui dėkui! Kristus turi minkštesnę širdį, neg Rymas taria.

KUNIGAS: Kristus turi tokią minkštą širdį, juog nori, idant visi žmonės įeitų Jo Bažnyčion. Pasakė: ,,būsiant vieną piemenį ir vieną avinyčią.''

SIEMIONOVAS: Ai! aš jau regiu, tuodu ponu teoliogu pradėsiant muštis tekstais. Aš priguliu prie tų profanų, kurie tokią grumę laiko už mažą daiktą; aš nemėgstu tos grumės klegesio.

DEVILLE: Tekstai yra pats svarbiausias išrodymas, nes jie yra Dievo žodis. Vienok aš pripažįstu, juog ne čia yra vieta jais gintis. Kad jau ponui Siemionovui teip patinka, tad prižadame tekstą nekibinti. Kiek begalėdami, vartosime faktus. Teip tat prašau pono Pardovalio tuojau neužmiršti, juog turi prieš save ypatas kelių garsingų nekatalikiškų tautų, pas kuriąsgi krikščionystė gyvena ir klesta.

HAINBERGAS: Taigi tos tautos klesta. Ar neužgauna Tamstos šitas dalykas, juog protestantiškas svietas kelias augštyn, kad tuom tarpu katalikai krinta ir eina žemyn ant visos srities? Aš nenoriu niekinti švelnų privalumų nei prancūzų, nei išpanų, nei rymiečių, kurinos aš pats labai godoju; bet sakau, juog pasikėlimas (protestantų) ir nuopuolis (katalikų) reiškias visur. Kelias Anglija, kelias vokiečiai, kelias begalo Siaurinė Amerika. Nebesakau apie mažesnes karalystes ir praleidu tuotarpu Gudiją, idant palyginčiau tiktai katalikiškas tautas su protestantiškomis. Tas pasikėlimas ir viršus yra netik materijališki, bet ir dvasiški ir kulturiški. Žėdnas sutiks ant tatai, kurs svietą matė plačiau. Iš kitos pusės lotynų tautos, kurios nepasinaudojo iš reformacijos ir apsigaubė ankšta katalikyste, krinta kaskart labyn. Prancūzija prakišo netik vien kovose, bet iširo dar nesvietiškai. Pamėginimas to iširimo yra Panama, o Nordano išviržimas (Entartung) — paveikslas. Nepriėmusi anuomet reformacijos, šiandien pabaigė tuomi, juog meta krikščionystę visiškai. Išpanija, Italija, tas tiesa, neiširo dar teip labai, bet ir jiedvi yra tolimi nuo senovės galybės. Po ilgų revoliucijų nebegali sustiprėti. Kaslink proto veikalų paliko užpakalyje, ir pagaliau, jei aš neklystu, tat ir kaslink tikėjimo yra giliai paraustos. Austrija teippat nustojo savo pirmystės Vokietijoje; pasilpnėjusi, nuvarginta tautiškais ginčais, riogso Europoje tik dar dėlto, juog atsikolė visai prie vokiečių ciecorystės. — Kas tai vis yra? Argi tai nėra argumentas, katalikiškus kraštus abelnai pametus kažin-kokį svarbų gyvybos pirmpradį, kurį protestantai užlaikė — kitaip pasakius: reformacija yra dailesnė krikščionystės skvarma už katalikystę

DON PARDOVALIS: Tai ne! tas nėra joks išrodymas. Laikinis politiškas viršus, pagaliau kai kuomet ir civilizališkas (nors šitame dalyke galėčiau apsčiai perkirsti Tamstą, gali paeiti iš yvairių kitų priežasčių; jis nenusprendžia religijos teisingumo. Jeigu tokio menciaus viršus būtų šičia už mastavimo uolektį, tuomet amžiuose IX ir X reikėtų sanprotauti neabejotinai, mahometanizmą, palyginus su krikščionyste, esant tikra religija. Nesgi tada statydavo rūmus, kaip šit Alhambros ir Alkazaro ir mečetas, kaip Kordubos katedros: Korduboje, Grenadoje, Toledoje, Sevilioje, Valencijoje ir Aprikoje, pradėjus nuo Moroko lyg Egypto ir per visą Azijos vidurį lyg pat Turkestano ir Indijos. Gret tų rūmų ir mečetų talpinos puikios knyginyčios, mokyklos skelbė Aristotelio piliozopiją, skaitliomokslį, žvaigždinystę. Vis tai dėjos tuomet, kada pas mus krikščionys tik-ką mislijo kasti skerskelius ir kryžkelius, apie vieškelių ramumą nei sapnavos dar, tik delčiaus baimė slėgė it slėgis liauną pradžią mūsų civilizacijos. — Teip pat pradžioje XVII šimtmečio, pasirėmus ant to paties išrodymo pamato, reikėjo sakyti, protestantizmą esant klaidą, o katalikystę teisybę. Tuomet visos protestantų žemės buvo pažemintos: Anglija maudės kruvinoje vidaus revoliucijoje, kame nepataupė ir karališko kraujo. Protestantiška Vokietija buvo nuvargusi dvasiška kova per trisdešimt metų ir kaslink civilizacijos buvo bais atšokusi atbula. Prancūzijoje protestantizmas buvo paveiktas būtinai. Tuomi tarpu katalikiška Prancūzija, Išpanija, šv. Ciecorystė viešpatavo Vakaruose, Italija gyrės prekione ir gražylomis, Europos Rytuose pranokė visus Lenkija; Pietinė Amerika prigulėjo kone visa Išpanijai Siaurinėn pasiekė toli Prancūzija. Indijoje turėjo pirmą vietą Portugalija.

Begu žmogus gyvenęs anuose laikuose nebūtų galėjęs sanprotauti, pagal nuomonės pono Hainbergo, katalikystę esant tikrai gyvą skvarmą krikščionystės, o protestantizmą sergant kažin-kokiu smerties pirmpradžiu? Tuo labiau būtų galėjęs teip sanprotauti, juog tas nuopuolis protestantiškų karalysčių tikos tuojau po reformacijos priėmimui ir, teip pasakius, rišos su religijos maina.

Tatgi aš darau iš to viso tokią konkliuziją, juog klausimas religijos dieviškumo neturi jokio ryšio su politiškomis ir kulturiškomis tautų fazomis. Pagalop man rodos, šiandieninį nuopuolį lotyniškų tautų esant laikinį, kurs paeina iš jų istoriško išsivyturiavimo. Męs lavinomės ir prinokome našiau, neg tautos anglogermaniškos. Rasi tai yra dėlto, juog ankščiau įsipažinome su senuoju Rymu ir pasisavinome jo lieżuvį; rasi vėl todėl, kad męs buvome vikresni, o rasi buvo tai prieżastis mūsų gražaus klimato; ant galų pagalės rasi dėlto, anot to mūsų Balnio (Balmes), juog reformacija pavėlino civilazacijos geidulį, kurs buvo užkrėtęs XV amžiuje Europos tautas. Kaip ten būtų nebuvę, męs pražydę ir prinokę pirmiau, greičiau pasiekėme pasilpnėjimo fazą ir neva peržydėjome, kame jųs paskesni ištikrųjų pralenkiate mus produkcijos galybe. Aš prisipažįstu, juog šios dienos išlygose męs negalime susilyginti su jumis daugel daiktuose. Bet ar ta šios gadynės kultura, kurią jųs kišate, augštesnė yra už aną, kurią męs davėme, tai yra kas kita.

SIEMIONOVAS: Ar Tamsta misliji, juog lotynų tautos sykį peržydėjusios vėl kuomet pradės žydėti?

DON PARDOVALIS: Man rodos, juog laikyti dabartinę fazą už fatališkai pastarą, būtų tai koncertas

tinkąs dekadentams, kurie patys nykdami, kleda, būk pasaulė nyksta drauge su jais. Yra žolytės, kurios žyda tik vieną sykį, bet medžiai žaliuoja kas pavasarį per ilgus metus. Aš regiu jau šiandien Išpanijoje svarbius apsireiškimus naujo užgimimo.

Miss WILSON: Aš mėgstu žmones geros mislies. Yra tai ženklas dvasiškos sveikatos.

LEROY: Aš sutinku visiškai su ta pažiūra. Pridursiu tik, juog tas lotyniškų tautų nuopuolis reikalauja tulo dabojimo, apie kurį ir ponas Pardovalis teipos užsiminė: Tai tiesa, išspraudate mus Tamstalios vokiečiai, anglai, amerikonai, iš daug vietų nuo mūsų ikišiol užimtų: politikoje, prekystėje, amatuose, moksle, — vienok, panorėję intelektuališkai atsiilsėti po tai trūsai, užsigeidę paragauti įgytų turtų, atvažiuojate nuskintų civilizacijos lioto žiedą pas mus rymiečius, išpanus, prancūzus; arba vežinate mūsų tavorus pas save. Tai teisybė, yra pas mus pamažėjimas religijiško-morališko elgesio; vienok ir čia yra šioks-netoks užvadavimas, nes pas daugumą gyventojų, kurie tiki, dvasiška gyvyba yra labai intensyviška. Tariuos, neužgausiąs nei vienu tarpu Tamstų, pasakęs, juog taigi ta iš lotyniškų tautų, kuri kuotoliausiai nubrido bedievystėje, krauna drauge visų-gražiusius žiedus religijiško atsidavimo.

Miss WILSON: Pone Leroy! nei maž nepykstame, nes tai yra tikra teisybė. Aš kaipo anglė maž daiktų tepavydžiu Prancūzijai, vienok pavydžiu jums jųsų misijonierių.

KUNIGAS: Aš vėl pridursiu, juog dabartinių katalikiškų karalysčių yros turi dar kitą priežastį be tos,

kurią ponas Pardovalis teisingai priminė. Prašau padaboti, juog redos vienuose tik katalikiškuose kraštuose spaudžia savo tikėjimą. Tas prispaudis, apsvarsčius tą galybę, kurią rėdos turi šią gadynę, gali privesti prie pačių biauriųjų pasekmių, kaip antai regime Prancūzijoje, kame išvijimas zokauninkų, užkorimas bedieviškų mokyklų ir svietiškos valdžios smūgiai nemaž prisidėjo prie žmonių išsikrikščionijimo. Visiškai kitaip dedas protestantiškose rėdybose; abelnai pasakius, rėdos globia ten savo religiją. Čia gali būti yvairios priežastys, bet pirmoje eilioje yra ta, juog protestantizmas pripažįsta viešpatystei viršininkystę (supremaciją) bažnyčios dalykuose; praktikoje pasiduoda jai noroms — nes jaučia savo silpnybę. Neturėdamas išvidaus pats savyje jokios vienyjančios galės, datyręs šimtais kartų, kaip menkiausis užkabinimas ardo jį atskalunystės gabalėliuosna ir išbarsto jo tikėsenos liekanas, — jis glaudžias instinktyviškai po šilto rėdų sparno, kad nors galybė išviršaus leistų jam atsipusti šiek-betiek ir prailgintų jo gyvybą.

DEVILLE: Tamstos, katalikai, prikaišiojate mums nuorakiai protestantizmo griuvesį. Jųsų teoliogai, pradėjus nuo Boseto (Bossuet) ,,Atamainų Istorijoje'', pranašauja mums nebužilgą merdėjimą. Aš pats pripažįstu tą merdėjimą ir gailu man jo. Vienok Bosetui mirus, praslinko jau dvejetas šimtmečių — o męs tebegyvename — ir, rasi, šiandien yra daugiau religijos gaivalo protestantiškose žemėse, neg budavo šimtą metų atpakal. Ar šeip sakyk, ar teip sakyk protestantizmas reiškias kurkas smagiau: atsiranda aibis labdaringų institucijų, pasriuvusių religijos dvasia, daugybė mokyklų, pagaliau misijų tolimose nepadalijose. To viso

nebudavo senovėje butinai Pranašystė katalikų teologų, matyt, neįvyko.

DON PARDOVALIS: Teisybė, ta pranašystė neįvyko; bet ar Tamstalios žinote kodėl? Todėl, juog protestantizmas susikatalikino! Tokios grąžos niekas negalėjo laukti nuo jo.

MISS WILSON: Kaip tai? Protestantizmas susikatalikino?

DON PARDOVALIS: Tikrai teip; prašau tik pasiklausyti. Šit, mūsų senovės teologai liogiškai remdavo savo nuomonę ant protestantizmo nuomonių, kaip va: sakydavo, neesą reikalo pripažinti tikėjime vyresnystės, nederą geri darbai pačio tikėjimo išaugštinimui. Aiškus dalykas, juog tokia nuomonė butų turėjusi išversti nebužilgo žėdną religijišką draugystę. Bet kas pasidarė? Protestantizmas, norėdamas instinktiviškai užlaikyti pats save, pametė tuos iškilnus principus ir persisvėrė (žinoma nebutinai) į priešingus katalikiškus principus, ant kurių pasirėmęs gyvena dabar — ir ačių jiems, kad ikišiol nenumirė.

Prašau priminti sau, kaip tai buvo. Dar tebegyvenant pirmiemsiems reformatoriams, Liuteriui, ir Kalvinui, viskas iro iš priežasties sunaikinimo vyresnystės tikijime. Liuteris rašė Zvingilui, jeigu svietas pabusiąs dar, tat rasi reiksią pagrįžti prie Sueigų (konsilijų) kad užlaikyti bent kokią nors vienybę tikėjime. Pagalop pasiseka sutelkti Augsburgan pramatninkus (novatorius) ir buvo jiems paliepta sustatyti tikėjimo skvarmą. Kitaip nebutų jie nieko pelnę, turėjo prižadėti išlaiko su prisiega, pasiduosią visam tam, ką sueiga nuspręs ,,neabejojant apie tai, juog Šv. Dvasia rėdo

ją.'' Teip atsirado Augsburgiškas Tikėjimas, pirma protestantizmo grondis nukalta paveikslan katalikiško pamato reikalingos vyresnystės. Ta grondis, nesutikusi su protestantiška nuomone, turėjo tuojau nutrukti, atsirado naujos religijos nutartos per naujas sueigėles, ir teip traukės toliau. Galų pagalėje sustojo veisti naujus tikėjimus, nes reikė buvo gyventi; ir vėlgi priveisė jų užtektinai, žėdnas galėjo išsirinkti tinkamąjį. Karaliai ir Kunigaikščiai, kurie čia talkavo, dažnai nebeleisdavo daugiau religijos beskaldyti; kaikuomet pavykdavo jiems, parašius prisaką, suvienyti persiskyrusias sektas, kaip tai nelab seniai pavyko Pridrikui Vilhelmui III, parašius raštą, suvienyti vienon ,,evangeliškon Bažnyčion'' Prusų liuteronus ir kalvinus. Čia jau vyresnystės nuomonė prasikišo toliau, neg pas katalikus.

Dabar kas daros, ant kokio pamato pasirėmusios sektos tiki povien vienai? Teoliogai, predikantai "gali sau patys jieškoti Biblijoje į ką turi tikėti; vienok ir jie sulyg peržengia kaikurį rubežių, tuojau gauna nuo savo viršininkų, ar nuo savo draugysčių consilijum abeundi — nors yra reikalinga, vienok, žiurint iš protestantizmo kertės, yra neteisinga. Bet prasčiokėliai tiki į Bibliją dėlto, juog jų visa šeimyna laiko ją už Dievo žodį; jie tiki į Kristaus Dievystę ir į kitus dogmatus, kurius skelbia jiems pastoras, dėlto, juog pastoras, išrinktas nuo parapijonų, teip moka. Teip priima be ginčo tikėjimo mokslą: protestantų vaikas, teip priima jį girietis, kurį krikštija misijonieriaus ranka — ir teippat tiki paaugęs ir pagaliau apšviestas žmogus, kuriam pavyko užlaikyti savo tikėjimą nuo mažumės. Negu Tamstalios papirštumite žėdnam augančiam, teginčija jis vis, ką jam skelbdavo ikišiol apie tikėjimą ir jeigu jis pats nuo savęs persitikrina pirma, ar Bibli-

ja yra nuo Dievo leista, ar yra nepagadinta (autentiška) ar tiktai išversta iš originalo, ir ar krikščionystės dogmatai aiškiai užsirakina joje... Nebesakau apie tai, kokios fatališkos pasekmės sektų tokį abelnai palieptą tyrinėjimą, paduodu tik faktą, juog tokių tyrinėjimų niekas nedaro — ir juog praktikoje tikįs protestantas, tiki pasirėmęs ant to paties pamato, ko ir katalikas: priima tikėjimo mokslą nuo vienųjų draugystės ir pripažįsta už Dievo mokslą. Jei protestantizmas gyvuoja. tat ačių tai nuomonei.

O ką padarė protestantizmas su savo kita skardžia nuomone: pats tikėjimas išganąs, geri darbai esą nereikalingi? Kaip pirma nuomonė kad būtų išgriovusi visokį dogmatą ir visokį tikėjimą, teip antroji, aiškus daiktas, būtų sudarkiusi visokį dorumą (moralystę). Bet protestantizmas sčpė tokią nuomonę kaskart' gilyn ažu ančio, pakol galop', vadinas, sukakus „atsibudimo" rakui, atsi lūrė visai ant atžagarios sodybos: apie tikėjimą, pažeistą sektų ginčais, maž bemena rasi podraug mažo visą galybę bažnytiško mokinimo ir įtekmės kreipia linkon gerų darbų Iš tos priežasties ūmai išdygo, lyg rudmesės po lytaus, anos labdaringos institucijos, apie kuriąs užsimena ponas Deville, ir kuriąs aš godoju nuoširdžiai ir kartais stebiuos iš jų. Bet atkreipiu p. Deville'o atydą ant to, juog ta puiki ir vaisinga protestantizmo išsivytursena yra tai pametimas jo savo religijiško-etiško pamato, o yra persikėlimas visiškai priešingan katalikišką pamatan. Tas pasisavinimas katalikiško pirmpradžio yra teip būtinas ir teip aiškus, kad pagaliau jis nemoka išsisaugoti nuo atkartojimo paviršutinių katalikiškų formų. Protestantizmas netiktai įkuria ligonbučius, auklių rūmus, mokyklas, bet dar jis sutaiso priežiurai neva zokonus; tykoja

pas katalikus ir seka, kiek gali, katalikų įstatymą (regulą), dienos parėdą, kai-kurius dvasiškus veikalus, pagaliau jupas Neseniai, būdamas Berlyne, stebėjaus, sutikęs kas minutą mūsų zokoninkus su miniškų gobturėliais — o čia dijakoniškų beesama. Inėjęs vienuosna jų namuosna, radau beskaitančius šv. Tomą Kempietį. Anglijoje rodė man protestantų klioštorius (nežinau, ar jie beyra), kame žmonės meldės prie Svenč. Sakramento per ištisas valandas (nors netiki į tikrą Kūną ir Kraują) ir mėgino išpažinti griekus pastoriams. Ant galų pagalės protestantizmas, kaip sakiau, tuomi gyvuoja, juog, nors teorijoje turias savo, vienok praktikoje pametė pirmasias nuomones, o pasirėmė ant katalikų paramsčio. Teip numanydamas, pasakiau jį susikatalikinus.

DEVILLE: Klausiau vis tai ramiai, nes tose pasargose yra šiek ar tiek teisybės. Bet iš to viso tas tik išeina (kas vėlgi šios gadynės protestantams nėra naujiena), juog pirmiejei reformatoriai, užsidegę malone Dievo namų, nubėgo pertoli kai-kuriose negatyviškose nuomonėse. Męs-gi, pamokinti datyrimu, taisome tą šiandien.

KUNIGAS: Jeigu Tamstos, Protestantai, nesiturite pačių svarbiųjų protestantizmo paramsčių ir jeigu ant pagalės jaučiate reikalo vyresnystės, kuri mokintų, tat, man rodos, turite pripažinti visą reformacijos užmonį buvus nereikalingą ir juog reikė buvo pasilikti prie tos Katalikų Bažnyčios valdžios, kuri jau buvo.

DEVILLE: Tai vėl kas kita. Rymo Bažnyčia su savo neklydimo pretensija, su savo dogmatų nutarimais ir skoliastiškomis skvarmomis privarė valdžios nuomo-

nę prie paskutinio galo Tas tai ir buvo priežastis, tarpu kitų priežasčių, juog reformacija šoko pradžioje šunišką šuksnį. Męs radome šiandien tarpą; ko beturėtume niekinti senuosius (Bažnyčios) Tėvus, skaitome juos malonėdamės ir tikėdami, daug išmoksią nuo jų. Mūsų tikėjimo draugystėje pripažįstame šiokią-tokią vyresnystę, kuri paveda tikėjimo mokslą jaunoms kartoms. Ta draugystė renka pastorą ir išmeta jį, jeigu jis perlab nusitolina pamoksluose nuo jos nuomonės. Bet galutinai žėdnas yra pats sudžia savo tikėjimo — ir turi rankose Bibliją, idant apsišviestų ja ir pasistiprintų.

KUNIGAS: Yra tai tokios mokinančios valdžios nutarimas, kuriame aš nematautos mislies tvarkos, prie kurios pripratino mumis ponas Deville andainykščiuose šnekėsiuose (rasi ne nutarimas yra čia kaltas, bet tik sistemas). Tame nutarime aš negaliu suprasti ypatingai vieno daikto: ar jis priverčia, ar ne. Pakol yra kalba vien apie elgesį, patol galiu dar klausyti valdžios (kuriai pripažįstu šiokią-tokią vertybę), nes galiu pasakyti sau galutinai: paklausysiu, nors mano mokintojas ir paklystų. Bet jeigu yra kalba apie tikėjimą, vadinas apie butiną nuomonę, apskelbtą mokslą esant tikrą, tuomet valdžia ar bus man neklaidi (infallibilis) arba aš visiškai nekenksiu pasiremti ant jos tikėjimo. Jeigu aš įtikėsiu tokiame atsitikime, tai įtikėsiu ne iš priežasties tos valdžios, kurią laikyčiau už klaidžią, bet įtikėsiu todėl, jogiai pats dalykas patinka man ir, anot tų žmonių, griebia už širdies. Žinoma, įtikėsiu tat ne į viską, ką man skelbia tame moksle, bet įtikėsiu tik į tą, ką pamėgsiu. Kitas šalip manęs dėl tos pačios priežasties nustums tą, į ką aš tikiu, o įtikės į kitas dalis

to mokslo; trečiasias įtikės dar į kitas... Teip tat, jeigu, pasakius abelnai, tikėjimas bus galimas, užtai bus negalima tikėjimo vienybė, bus negalima draugystė tikėjime ir apskritai nebus jokios bažnyčios.

Toksai sąprotavimas, man rodos, yra labai stiprus; bet dar stipresnis yra datyrimas, kurs tą sąprotavimą paremia. Prisižiurėkime kas daros faktiškai pas jumis. Ta šiokia-tokia ir kažikokia valdžia parapijos, pastoro užtenka lygkolaik tiems, kurie duodas jai pasimokinti, nemislydami apie jos šiokumą-tokumą, kurie, anot pono Pardovalio, dumoja apie gerus darbus, o ne apie dogmatus. Bet tarpu parapijonų yra-gi ir butinai turi buti tokie, kurie mislija apie dogmatą, perkratinėja jį, protauja ir suniekina jį, pasiremę ant liogikos liuoso tyrinėjimo apie tikėjimą. Teip tat, nežiurint ant pusiautinės pagrąžos prie tradicijos, apie kurią dabar minėjome, — nežiurint ant abelno protestantų nusigrįžimo nuo dogmatiškų minklių labdarystės linkon, — nežiurint ant ištisos atsibudimo epokos ir visokios jų puikios stengsenos, protestantiška religija įra ir nyksta nuolačiai, vienodai ir dideliais žingsniais augštesnės kilties yščiuje. Biblija plaišiojas skutuosna. Pradeda ginčyti pavieniam ne tokius dogmatus, už kurius butų nusigandęs Liuteris, bet pradeda rauti iš pašaknių krikščionystės dieviškumą. Ir nėra čia rodos, kad sustabdyti tą ardymo darbą, nes jis, kaip sakiau, užsirakina pačiame protestantizmo įkurime: vadinas, atmetime neklystančios valdžios tikėjimo dalykuose.

Rasi aš perdedu? Prašau priminti liudną, o typišką likimą „Evaneliško Alijanso", kurs norėjo suturėti protestantizmo griuvėsius. Susiėjęs pirma Londone, sustatė šeip-beteip devynis artikulus; susiėjęs antrą sykį Genevoje, besustatė iki keturis; trečią kartą Pari-

žiuje beliko tik trįs; ketvirtąjį Berlyne metuose 1866 pašnekėjo apie Kristaus Dievystę; penktos sueigos, žinoma, nei buti nebuvo. Prašau vėl pasiklausyti, ką protestantizmas moka šioj' gadynėje mokyklose ir ką rašo savo teoliogijose. Rasi nėra šiandien nei vienos katedros visoje Vokietijoje, kame nerastumei: Karnackių, Ritšių, Lipsių, Benderių, skelbiančių, buk Jezus buvęs vienas iš daug sūnų Juozapo ir Marijos, buk minios fantazija pakėlusi Jį į stebuklodarius, buk Kristaus garbinimas esanti stabmeldyste ir tt. Jeigu jie teip apsieina su pačiu krikščionystės kertiniu akmeniu, su Kristaus Dievyste, tat yra galima numanyti, ką jie bedaro su kitais dogmatais: Š. Trejoties, Insikūnijimo, gyvenimo anapus grabo! Tikiuos, Tamstalios primenate dar, kas tikos neperseniai kada kažinkokia draugystė apskundė Virtenbergijoje savo pastorą Šremfą, kam jis išmetęs iš pamaldos „Tikiu į Dievą'' — o teoliogijos propesorius Arnakis (Harnack) paklaustas mokintinių tame pačiame dalyke pasakė taippat, esą nereikią Simbolio. Kiek tai propesorių ir protestantiškų teoliogų pritarė Šrempui ir Arnakiui, pripažinę juodum mokslišką rezultatą ilgos trusos protestantiškos teoliogijos! Priminus, kaip tai likę, tikintiejei šaukė verkdami už sudarkymą visų evanelišku tikėjimo formulų, pradėjus nuo augsburgskos (buvo dar užlikęs „Apaštališkas Simbolis'' ir to jau nebėra), — priminus, sakau, vis tai, bus visai nebegalima pasakyti, į ką evaneliška bažnyčia betiki! Ogi nelaiminga augštoji dvasiška Prusokų roda, priversta išsiranguoti tarpu protestantizmo nuomonės apie tikėjimo laisvę ir išradimo išlygų kokios nors religijos buvio, nutarė pagalop ištikrųjų it kokia žiuniunė Pitija: supeikė Arnakio mokslą ir pridurė, „ji vienok nenorinti pasakyti, kad tai reikia bu-

tinai tikėti į visą Simbolį, ar į jo „dalis". Mažų vaikų kalba! Begu roda neprisipažįsta čia, nieko nebelikus iš protestantiško tikėjimo, ką bebutų galima ginti.

Ikišiol šnekėjau apie Vokietiją. Šveicarijoje, Holiandijoje nekitaip dedas su protestantiška teoliogija. Šit nors toje Holiandijoje, kad Renano tauzos surupino gyventojus, 1500 pastorių (iš 1800) apsikabino jo knygą „Kristaus Gyvatas." Žuvėduose, nors skelbos ir rašybos laisvė apie religiją yra duota neseniai, vienok jau daug tenbuvių teoliogų pamilo Vokiečių racijonalizmą. Anglijoje neva tai yra kiek padoriau, ačių užsilaikusiai katalikiškai jerarkijai nuo senovės, bet užtatai kaskart' gimsta naujos sektos iš viešpataujančios bažnyčios. Kone kasdien kažikoks pastoras pramano naują krikščionystę ir, pasiemęs saujelę savo parapijonų įkuria liuosą bažnyčią. Dari Anglijos raštininkai nesislepia, juog busią blogai Anglijos bažnyčiai atietyje. Amerikoje, kaip girdžias, sektos perias padukusiai; jų tikėsena ir juokingos praktikos pasiekia net stabmeldystės rubežių.

MISS WILSON: Teisybė! vis tai yra labai negera naujiena. Bet argi tarpu katalikų teipos neesti netikėlių? Ar nėra platintojų bedievystės piktesnių už tuos, kurie atsiranda protestantų karalystėse?

KUNIGAS: Yra, kodėl nebuvę; bet jie apleidžia per tai katalikų draugystės yščių, jie nei patys belaiko save už katalikus, nei kiti. O protestantizme visupirma nėra galima nėkaip nutarti, kas kuomet sustoja buti protestantu, nes nėra čia nei valdžios, nei pamato. Antra, tie tikėjimo griovikai nerioksa kažikame Bažnyčios pakraštyje, bet yra tai jos inteligentai, jos mokintojai, teoliogai, pastoriai. Jų apačioje stovinti

draugystė, gali kvėpauti šiandien religijos ir labdarystės gaisu, neprisišlejusi prie teoliogiškų ginčų; bet turi butinai ateiti ta valanda, kurioje ji pajaus pasekmes savo teoliogų darbo. Jau dabar ta draugystė skundžias kaikuomet an tpastorių, kam liepia jai tikėti kart' tą, antrą kartą kitką; bet ji sulauks laiko, kada nusigandusi išgirs, juog nebėra į ką betikėti: nei į katekizmą, nei į Simbolį, nei į Sv. Raštą, nei į Kristų... Pastoras pasakys, pečius traukydamas (rasi ir verkdamas) ką padaryti! Teoliogijos moksliškas progresas vis tai nuvalijo. Tuomet ant ko pasirems, kaip pasirems ir ar pasirems religija anų milijonų žmonių?

HAINBERGAS: Tat ir Geradėjas pradedi pranašauti apie protestantizmo sunykseną?

KUNIGAS: Aš palieku Tamstoms, kad nespręstumite, kiek tokios prieżastys esančios dabar, turi pagimdyti ateityje tokias pasekmes. Man regias, juog ir senovės katalikų teoliogų pranašystės apsiriko vien tik sulyg rako. Bet, nebekibinant pagaliau ateities klausimo, argi ir dabartinis puvimas protestantizmo kūno be jokio įrankio ir galės jo gydymo, nėra fatališku apsireiškimu? Argi nematos aiškiai, juog tame sudėtiniame kūne (aš nekalbu apie ypatas povienvienai) dieviška gyvyba negyvoja?'

LEROY: Teisybę pasakius, aš neesmu joks teoliogas, vienok pasakysiu, kas man rodos: Jeigu aš neklystu, čia apsireiškia dvi peryvairi krikščionystės nuomoni. Vieni laiko ją vadinas krikščionystę už doktriną, kaip va: už pliatonizmą; kiti — už religijišką draugystę. Pirmiejei, nors pripažįsta savo Pliatonui dievišką neklaidumą, vienok neišmeta mokyklų daugu-

mo ir, tikrai kalbant, negali išmesti, nes nėra galima, kad doktrina šeip ar tiep garbinta, bet atskirta nuo gyvos ypatos — mokintojo, nebutų nuo visų kitaip suprantama — jukgi žėdnas turi laisvę galvoti, kaip jam patinka. Turi išdygti Antra ir Trečia Akademija ir teip toliau. Tataigi užkirsti teip numanytai krikščionystei, kam ji skaldos, man regias, butų neišmintingai, nes toks skaldymas yra tuomet jai prigimtas. Taipos nepriderą yra vardai, kuriuos ji paskolina kartais nuo priešininkų, kaip antai: Tikinčiųjų Draugystė, Bažnyčia ir tt. — ji nėra niekuomi daugiau, tik Kristaus doktrina.

Antriejei, kurie laiko krikščionystę už dvasišką draugystę, turi pripažinti butinai valdžią, nes draugystė be valdžios yra negalima. Kadangi ta draugystė remias ant tikėjimo pamato, tat jau turi buti valdžia, kuri lieptų tikėti ir duotų tai draugystei įrankį dėl tikėjimo, apie ką išguldinėjo nelab seniai Kunigas. Ir vėl sulyg kokia draugystė sykį pasidarė po valdžios, tat teipogi turi atsirasti šiokios-tokios formos, kurios rėdytų gyventojų funkcijas; tosgi funkcijos čia ir yra religijiškas gyvenimas.

Kurs iš tų dviejų krikščionystės nuomonės būdų labiau sutinka su Kristaus mislimi, tat jau Tamstalios nuspręskite teologiškai, bet, žiurint iš sveiko proto kertės, man matos, aną pirmąją pritinkančią kažikokiai piliozopijai, kuolabiau atsakant religijai, kuri, kaip šit krikščionystė, atneša dogmatą ir morališką kodeksą. Piliozopija kalba stačiai žmonių protui privedžiojimais ir nereikalauja nieko daugiau kaip tik kad, protas jos privedžiojimus pašėnavotų. Religija duodas kaipo apreikšta ir reikalauja tikėjimo. Tatgi jeigu ją laikysime ne ant juokų, tuomet ji turi reikalau-

ti butinos tikėsenos į vis tą, ką užrakina savyje; beto reikia, kad kas nors ją skelbtų, kad liudytų ją esant apreikštą. Kaipgi kitoniškai? Tegul Biblija žmonių akyse būtų nukritusi iš dangaus, tat ne visi-gi dar žmonės būtų regėję, kaip ji nukrito. Tie, kurie gyveno žemės apačioje ir tie, kurie paskui gimė, nežinotų nieko, ir reikėtų klausti tų, kurie matė. Jeigu religija neturi būti liuosa spekuliacija, bet turi būti apreiškimu, reikalaujančiu tikėjimo, tat ir tas klausimas, ta žinia turėtų dėtis kokiu-nors priverstu būdu. Trumpai pasakius, aš nesuprantu apreikštos religijos be šiokio tokio bažnytiško organizmo, be mokinančios valdžios, kuri ar šeip ar teip darodo savo pasiuntimą nuo Dievystės. Katalikystė atsistojus ant tos aslos tikrai ir ne viena koja, rodo jos bepertrūkis, kitos religijos nyksta dėlto, kad nepadarė teip.

DEVILLE: Pone Leroy! Męs protestantai neginčyjame, krikščionystę turint šiokią-tokią draugystės karaktorių; bet negalime sutikti ant to, kad tas karaktorius būtų neva viešpatystė. — Taigi Rymo Bažnyčia, susitikusi su Rymo ciecoriu, pasivertė viešpatystėn, perdirbo savo visą rėdą ant ciecorystės kurpalio, pasisavino visą jos formalizmą, vyresnystės jerarkiją; įspraudė visą dvasišką gyvenimą spielčiuosna paviršutinių praktikų ir burtų, užtroškino visokią sąžinės laisvę pasmerkimais ir ekskomunikomis. Pagalop popiežių vinkri politika išaugštino ilgainiu jų valdžią iki absoliutizmo, kurį matome šiandien. Tas tiesa, jusų Bažnyčia užlaikė tikėjimo vienybę, bet užlaikė nepagirtinu būdu, kurio ypač aš negaliu laikyti už dievišką. Sunėręs rankas prie širdies, pasakyk, prašau, ar ta Bažnyčia tokia žmoniška, tokia mekaniška, tokia surymin-

ta, yra panaši nors truputį į aną senovės krikščionių parapiją, kame laisvės dvasia viešpatavo sau kaip ponia, kame seniejei tik rėdydavo visi podraug, o žėdnas tikėdavo pagal širdies įkvėpimą, kokį turėdavo. Man rodos, juog mūsų protestantiška parapija, nežiūrint ant visų klaidelių, kokios įsispraudė jon iš priežasties žmonių silpnybės, yra kur-kas paveidesnė į aną pirmutinį geinį, kurį Kristus apimetė — ir todėl, atmetus viską, lieka jame.

Miss WILSON: Perpuikiai! pone Deville. Kunigui pasakojant apie protestantizmo žaizdas, aš tatai ir mislijau apie Katalikų Bažnyčios susirymenimą; bet nebūčiau įveikusi nutarti teip tobulai, kaip Tamsta nutarei.

KUNIGAS: Rasi Tamsta nusistebėsi, jeigu aš, ko beturėčiau ginčyti, sutiksiu su Tamsta, protestantišką parapiją, kaip va: metodistų draugystė, esant labiau panašią (pažiūrėjus išviršaus) į senovės krikščionių Bažnyčią, neg yra šios gadynės Katalikų Bažnyčia. Bet kasgi iš to, juog yra labiau panaši, kad nėra t a p a t i, o katalikų Bažnyčia taigi ir yra ta pati, ką senobinės.

HAINBERGAS: Prašau paaiškįti tą paradoksą?

KUNIGAS: Paaiškinsiu tuoj' ir darodysiu. Rugio grūdas yra kur-kas panašesnis į kviečio grūdą, neg kviečio grūdas į išaugusį kvietį su derlinga varpa ant ilgo laiško. Tas laiškas skirias begalo nuo grūdo, iš kurio išdygo, ir savo kuplumu, ir keistumu; o čia vienok yra ta pati esybė. Jis buvo užrakintas grūde potencijonališkai ir išsivyturo iš jo organiškai. Bažnyčia Apaštalų laike yra grūdelin, kuriame viskas yra dar

neatskirta, yra amorfiškame trinyje — bet yra drauge ir apsireiškia galybe netik skaitliškame auglyje, ale ir organiškame išsivyturiavime; taipos turi to išsivyturiavimo tiesą savyje, kaip ir žėdna gyva esybė. Kunigiški pamokslai, rasi, nesiskiria pradžioje nuo svarbių prakalbų, kurios, šv. Dvasiai kvėpiant, plaukia kone iš žėdnų lūpų. Žėdnos dienos pamalda esti nauja, ir tarpu Biblijos psalmų maišos maldos ir giesmės įkvėptos nesitikėtai. Dvasia nori apreikšti pradžioje savo galę ir eina per viršų. Bet kartu geidžia išgraužti normališką sriaumę. Regime jau Apaštalų gromatose pradžią pamaldos sudorojimo, ypatingai kaslink Švenč. Sakramento, šiokio-tokio nustatymo ypatiškų įkvėpimų. Regime teipogi, juog ir patys Apaštalai moka, reikalaudami, kad visoks protas pasiduotų ir pakelia čia ir kitur kai-kurius vyrus, apdovanoję juos su apsčia valdžia, kad mokintų, o nepavadintus mokintojus baria skaudžiai. Teip-pat kunigišką valdžią suteikia pradžioje vyresniemsiems rėškučiomis; krikščioniškos draugystės (kurios, Dvasiai kvepiant, bais greitai perias) dar nesutviro, neapsidairė dar apie bendrą pažintį. Bet pradžia kunigystės skyriaus ir atsiradimas jerarkijos Bažnyčios re loje pasirodo nuokarto. Jau Jeruzolimoje Apaštalai perkelia dalį savo urėdystės ir savo dvasios ant dijakonų, uždėdami ant jų rankas. Lygiai potam vyskupystė atsiskiria nuo šeipjau kunigystės ir įsikuria abelna praktika, vadinas apaštališka, juog žėdnoje parapijoje teyra tik vyskupu vienas tarpu kelių kunigų. Matos iš paskutinių šv. Povilo gromatų, juog augštesnė jierarkiška valdžia ir priegloba kai-kurių apygardų, turinčių po savęs daug parapijų ir vyskupų, tampa pavesta kitiems vyskupams: Timotejui ir Titui. Pagalop' stovi už visus augčiau Apaštalai ir rėdo neabejo-

dami nei maž. Tarpu jų Petras, anot Apaštališkų Darbų, teip prasikiša pro kitus išpat pradžios, juog jauti žmogus, kad pirmiejei krikščionys suprato Kristaus žodžius apie Bažnyčios uolą ne ant pajuokos ir juog tie žodžiai parodys ateitėje savo neščią įtalpą. Reikėtų pridurti, juog kaip ta neva tai paviršutinė Bažnyčios stovyla, teip ir tikėjimo krautuvė išsivynioja organiškai, ne pridurkais, bet laipsniais gvalbindamas vidaus branduolį. Aš aplenkiu vienok šitą punktą, atminęs ant sankalbos su ponu Siemionovu ir sustoju prie viršuje jau pasakotos Bažnyčios išsivytursenos.

Taigi tas pats evoliucijoniškas pirmpradis, apie kurio pradžią rašo šventos knygos, jeigu Bažnyčia norėjo palikti Bažnyčia, — tas pirmpradis turėjo eiti toliau tuomi pačiu evoliucijos ekliu, turėjo parėdkavoti toliau, skirstyti, dalyti sąnarius, kurie pirma tebebuvo trinyje. Trumpai pasakius, iš grūdo turėjo išaugti medis. Bažnyčiai išėjus su vainiku iš ankštų katakumbų, Konstantinui viešpataujant, ir drąsiai besidairant po Graikų-Rymiečių pasaulę, kuri apsiaučia ją, ir besiskolinant tą, kas jai patinka, ką jai paperša jos ūgio instinktas, besiskolinant iš tiesų, iš rašliavos, iš gražylų, iš dainų, iš pažibų ir iš visokių rėdų išaudimui vientiso rūbo savo kultui ir, apskritai pasakius, savo paviršutinėms formoms — sakau Bažnyčiai teip bedarant, Gaštonui Bosui (Gaston Boissier) rodos jo garsingoje knygoje „apie stabmeldystės pabaigą", juog ta Bažnyčia lygstas su poganizmu, juog užleidžia truputį nuo savęs, o ima truputį iš pagonijos. Tas žmogus nepažįsta Bažnyčios gamtos; jis nesupranta, kad Bažnyčia rinktinai pasisavindama tuos pirmpradžius, ima tą, kas yra jos. Gaštonas nenumano, kad Bažnyčiai esančiai katalikiška, visai žmonijai esant katalikiška, netik nėra

viskas svetimas, bet viskas teisus, viskas gražus, viskas gudrus yra jai savas, ir ta Bažnyčia arba jau įtraukė savin, arba įtrauks tą v i s k ą. Žėdnas gi toks pirmpradis, kurį Bažnyčia pasisavino, sustoja per tai būti pagonišku ir pradeda spindėti jos organizme naujai ir grynai. Tamstalios protestantai, laikote Bažnyčią už tokią-pat, kaip Boissier: tačiaus norite sunaikinti jos dvidešimties amžių evoliuciją ir paversti tą iškilnų organizmą į embrijono paveikslą, kokį ji turėjo pradžioje. Nedabojate, kad anot šv. Rašto, jau tame embrijone buvo ta evoliucijoniška galybė, kad, ginčydami Bažnyčios išsivyniojimą, atimate jai gyvybą ir nepripažįstate jai karaktoriaus dieviško darbo.

LEROY: Tikrai teip, tarpu kitų daiktų, kurie užgavo mane skaitant Evanelią, yra tas neva Kristaus netiklumas, arba nevikšrumas beįkuriant Bažnyčią; yra Bažnyčios nesušelpimas su kuoreikalingiausiais įrankiais ir rėda, kokius šeipjau išmintis pakiša. Kad prastas žmogelis įkuria kokią instituciją, tat rūpinas apgerbti ją įstatymais ir atskala, kaip tik vien begali geriau, atmindamas netiktai apie dabartinius, bet ir apie būsiančius reikalus; rūpinas, kad kas nepavodytų tai jo institucijai; žodžiu pasakius, užbaigia visą jos organizaciją puikių-puikiausiai. Žmogelis daro teip dėlto, kad jaučia, juog po jo galvos jo darbas pasibaigs. Kristus pradeda darbą suvisu kitoniškai: iš keleriolikos nutvertų žmonių. Jis dirba jerarkijos embrijoną, paduoda jiems mokslo kesulėlį ir keliatą apeigų — ir su tuomi paviržiu siunčia juos užkariautų pasaulės! Teip gali tik daryti arba žmogus visai maž-vaikis ir kvaišas, arba kaszin-koks, kurs prasikiša augščiau pro visus žmones; kurs nusimano davęs galybę mažiu-

čiukui grūdeliui — kurį pasėjo — dygti pagal savo mislies.

Užtat-gi, man rodos aišku, jeigu jau pripažįstame Kristui dievystę, tat reikia per tatai sutikti, Jį ne kitoniškai numanius Bažnyčios pradžią, kurią kūrė, bet numanius tiktai kaipo grūdelį, kurs žadėjo išaugti organiškai per ilgus šimtmečius.

HAINBERGAS: Aš neginčyčiau, juog ta krikščionystė galėjo išsivyturti. Aš tinku, juog ir ponas Deville sutiktų su tuomi, tegul kiek ir apibrieżęs tą plačią nuomonę. Bet tas neišpainioja dar visiškai kibelės, apie kurią čia yra kalba. Krikščionystė šakojos išpradžios istoriškai į daug šakų, iš kurių žėdna sakės esanti pati tikroji, tęsiantis toliau iš tos Bažnyčios, kurią įstatė Kristus. Kunigas stigauja dabar tą tęsimos prigulint vienai iš tų šakų, Rymo Bažnyčiai. Taigi norėčiau žinoti, kodėl teip ir kodėl aš neturėčiau numanyti geriau, visą aną kerą esant didelį Kristaus veikalą. Man rodos šitokia nuomonė būtų kur-kas labiau naturališka.

Miss WILSON: Būtų kur kas ir puikesnė ir Dievo vertesnė.

KUNIGAS: Kadangi šnekėjome vakarykščiai apie krikščionystę, palyginus su kitomis religijomis, atsirado — jeigu aš neklystu — tarpu mūsų nuomonė, ant pažiūros puiki ir Dievo verta: visos religijos esančios geros ir visos dieviškos. Bet ponas Deville darodė mums, juog tai yra daiktas negalimas, kad tai nesutinkantis tarpu savęs tikėjimai ir prisakymai visi paeitų nuo Dievo; ir, giliau dalyką perkračius, darodė, juog prigimta žmonijai tikėsena išsipildo tikrai vienoje tiktai

krikščionystėje, Dievo apreikštoje. Netekus tos tikros religijos, žmonės kala sau toje vietoje klišreligijas, panašias į tikrąją. Šit prašau padaboti, ar tokia procedura nesidaro vėl yščiuje pačios krikščionystės, jai neva tai besiskaldant? Ar ir čia šalip vienos Kristaus Bažnyčios negimsta klišbažnyčios su priešingu tarpu savęs mokslu! Arčiau prisižiūrėjus, istoriškas krikščionystės augimas nepasirodo, teisybę pasakius, kaipo keras, kame iš vienos šaknies dygsta daug atžalų, bet pasirodo kaipo medis, nuo kurio karts nuo karto trūksta šakelės ir, nutrūkusios, džiūsta. Yra tai iš pradžios sektos, kurios maišo begėdiškai krikščionystės trupinius gan su judaizmu, gan su pagonyste. Visi-gi krikščionys laikė tas sektas visados už nukritas nuo krikščioniško medžio, ir šios gadynės protestantai laiko jąs už tokiaspat. Potam yra tai sektos rausiančios dogmatus Trejaties ir Insikūnyjimo: arijonai, nestoriečiai ir kiti. Ir tuos — jeigu neklystu — tikri evangeliečiai pripažįsta už krikščionystės nukritas.

DEVILLE: Teip ir yra.

KUNIGAS: Paskui seka dar kitos šakelės, kurios teip-pat nukrinta ir džiūsta; pagalop eina protestantai.

DEVILLE: Su tuomi dideliu skyrium, juog, protestantams ateinant, Rymo Bažnyčia pametė suvisu Dievo žodį; reformatoriai surėkė jai: „nepamesk!"

KUNIGAS: Jeigu jau turime stovėti ant istoriškos aslos, tat prašau įsidėmėti, juog visos erezijos, arba per amžius nukritusios šakelės, pradėjus nuo pat senųjų lyg paties protestantizmo, vienodai stigauja savo atskalūnystę. Biblijos žodžius aiškindavo visuomet kito-

niškai, ne teip, kaip juos suprazdavo tradicija; visuomet prikišdavo, būk tai Bažnyčios rėda tapusi apversta ant pikto (kodėl teip darydavo: ar iš maldumo, ar iš puikybės, nėra žinios). Ir visos tos šakelės lieka nugenėtos tokiu-pat būdu: Bažnyčios vyresnybė, pasirėmusi ant savo neklaidumo moksle, sako joms visuomet a n a t h e m a — tai tas ir reiškia nugenėjimą. Dar visų-pirmomsioms erezijoms, pirmiejei viršininkai, Apaštalai Jonas, Povilas ir Petras, taria tą anathemą savo Gromatose. Paskesniemsiems klaidaitkiams Bažnyčios vyresnybė įkuria Sueigas (Concilia) ir, jauzdamos veldėja tos pačios valdžios, rašo tą patį pasmerkimą, kurs nukerta klaidą. Būtinai tokiu-pat būdu atgal 300 metų nukerta protestantus Tridento Sueiga.

Pagalop' visos nugenėtos šakelės džiūsta teip-pat: vienos kelintoje kartoje, kitos keleriolikoje: jos tveria patol, pakol užtenka joms kelmo sulčių; vienok visoms tuojau prieina galas nukirtus. Tuomi tarpu Katalikiškas kelmas lieka visuomet kuomi buvęs. Galime jį apčiupinėti žėdnoje istorijos valandoje; žmonės pažįsta jį visuomet ir visuomet vadina ,,katalikišku''. Sektos pavydžia jam to karališko vardo; mėgina pasisavinti jį, bet negali. Anot šv. Augustino, jie tarpu savęs tankiai šaukias katalikais, bet svetimam žmogui paklausus jų ant rinkos: kame čia yra katalikų bažnyčia? nei vienas neparodys jam savo kirkės! Teip buvo prieš 15 amžių ir teip-pat esti šiandien. Anglų bažnyčia kabinas prie to vardo, o vienok anglas užklaustas, kokios jis yra vieros, nepasisakys esąs katalikas, negu pasisakys su priedais, kurie yra kontradikcija i n a d j e c t o. Vardas, kurs turis teip kietai, yra ženklu, visus žmones žinant, juog turi priešais save tą pačią Bažnyčią, kuri turi be paliaubos tą pačią jerarkiją,

skelbia tą patį mokslą ir klesta teip-pat amžinai ir vaisius atneša.

Miss WILSON: Geradėji! Užrėžei perdaug! Kaip yra galima teip kartoti, būk tai katalikiška Bažnyčia klesta amžinai. Argi istorija nerodo aiškiai, netik ją atsimainius, bet buvus ir tamsių tamsiausią, ir vargų-vargiausią. Stabmeldžius ji verzdavo kardu, o klaidatikius žudymais; prekiodavo atlaidais, o pelną apverzdavo ant paleistuvysčių; piktindavo svietą griekais savo viršininkų. Ar tai, vadinas, klestėjo?

HAINBERGAS: Jeigu Katalikų Bažnyčia būtų klestėjusi amžinai, tuomet tikrai nebūtų buvę reformacijos.

LEROY: Tamsta pasakei teisingai, nebėra ko ginčyti.

DON PARDOVALIS: Rasi pavyks man teip paaiškinti klausimą iš kitos šalies, kad aš įtiksiu panytei Wilson.

Krikščionystė atėjo ant svieto, kaip tai ponas Leroy puikiai pasakė, ne kaipo sau skiri doktrina, bet kaipo Bažnyčia, kaipo gyva dvasiška draugystė, kuri, anot kunigo, turi spėką priderančią gyviems sutvėrimams ir turi tamprumą organiškam išsivyturiavimui. Taigi toje evoliucijoje pasklydusioj' istorijoje reikia atskirti du pirmpradžiu: dievišką pirmpradį, kurs, Kristui prižadėjus, vienyja, taiko, pašvenčia — ir žmonišką pirmpradį, mediagą, kurį dieviškas pirmpradis stengias pamušti, doroti, bet neatimti jam jo gamtos ir šiokios-tokios savitystės (patvaldystės). Iš tos žmoniškos medžiagos yra sunerti ištikro nevien prastesni sąnariai Bažnyčios organizmo, bet ir geresni ir pati galva. Dievas teip pamėgo, kad Bažnyčia būtų dievišku-žmonišku

sutvėrimu. Iš čia paeina, juog per dvidešimt šimtmečių Bažnyčios gyvenimo maišos nuolatai žmoniškos silpnybės, tamsybės, nuodemės užkratomos be paliaubos žmonišku pirmpradžiu. Bet Dieviškas pirmpradis teippat gelbi be perstojo: neleidžia tam žmoniškam pirmpradžiui pakibinti svariųjų išlygų Bažnyčios gyvenimo, ir nors tas organizmas rodos uekart' serga mirštamai ir rodos sensta, vienok Dieviškas pirmpradis visuomet jį sugydo ir pajaunina. Tos silpnybės esti yvairios yvairiuose šimtmečiuose, pagal to, koks yra žmonijos molis tuose pačiuose šimtmečiuose, iš kurio mūryja Bažnyčią. Bažnyčiai išėjus iš urkštynių (katakumbų), Rymo ciecorystei nykstant, didystė ir minkštliežuvystė užkrečia vyskupiją plačiai. Bet Dvasia, kuri sergia Bažnyčią, žadina vyrų būrius negirdėtos garbės: Ambrožiejus, Krizostomus, Atanazus, Cirilius, kurie apgina tikėjimo grynumą ir jevarkijos laisvę. Siauriniems galvažudžiams užgulus svietą, tamsybė, aštrumas, geiduliai sunkias vėl pro visas skyles Bažnyčion ir termena pačius geruosius sąnarius. Artinas pavojinga valanda, kurioje šeipjau kunigaikštis pasmaugs vyskupą, rasi ir šv. Tėvą Bet Dievo Dvasia pažadina tokį milžiną, kaip va: Grigalius VII, kurs sutraukia aną smaugiantį mazgą ir priverčia išrinkti sau arba Bažnyčios tarnystę su bemoteryste ir dvasiška investitura, arba svieto tarnystę su ciecoriaus investitura. Atsiunčia tokią aniolišką ypatą, kaip Pranciškus Asizietis, kurs verčia žmones mylėti nežemiškus dalykus ir pajudina visą dvasišką svieto pažiūrą. Teip-pat joks popiežius pačios tamsybės laikuose nenutarė dogmatų, kurius Petrinio Sosto veldėjai būtų reikalavę pataisyti potam. Jokia Sueiga neparašė dekretų, kurie negintų teisybės ir dorybės, kurie neminkštintų būdų aštrumo Evangelijos dvasioje

Šalip to perėjos iš Bažnyčios yščiaus per visus vidaus amžius ir kalos zokonai vienas paskui kito, kurie nežmonišku atsidavimu ir trūsa perdirbdavo galvažudžių svietą: vieni, apsigyvenę giriose, įkurdavo perpuikią ūkę; kiti statydavo ligonbučius, lepindavo kiek begalėdami raupuotus; dar kiti plaukdavo už jurių išpirktų vergų ir prisiekdavo, nepasisekus išpirkti, patys parsiduosią už brolius vergijon; vėl kiti apsižadėdavo ginti krikščionis kardu ir krauju nuo turkų jatagano Tuomi tarpu tuli, sakytumei, užrakinti žolynai, auklėdavo didžių-didžiausį ascetizmą; kraudavo tokius perskaisčius žiedus, kaip šit rašțai Bernoto, Gertrudos, Tomo Kempiečio. Pagalop kiti atsidėdavo ant mokslo, kiti ant skelbimo; visi drauge su Bažnyčios Vyresnybe atnešė tą civilizaciją, kuri pagimdė gotiškas katedras Giotto, Danto pragarą, Tomo Akviniečio Summą ir krikščionišką respubliką, už kurios ideališkus veikalus visi buvo prisirengę pralieti kraują. Tamstalios turite pripažinti noroms-nenoroms, juog vis tai, ką šiandien vartojate kuogražiausio širdyje, vartojate iš Bažnyčios įtekmės į vidaus šimtmečius.

Vėl laike Atsigavimo (Renaissance) pagoniška nuomonė gyvenimo, pernuodyta kliasiškomis gražylomis, apsiautė kai-kiek netik šeipjau žmones, bet ir dvasiškius. Pagedusi politika Italijos pussalio kunigaikštysčių užkrėtė nesyk' ir Popiežiaus žemę. O vienok ranka tų Popiežių užsikrėtusių su politika ir su žaislais, visgi lieškieriavo tiesiau šv. Petro laivą. Gaivi Bažnyčios gyvyba rinkdavo sau naujuose zokonuose naują galės ir dvasios atskalą ir puikiai atsijaunino Tridento Sueigoje, kai tai nurodo istorija stebėdamos. Antrą pusę atvertus ir anos gadynės Popiežiai kur-kas pasirodo švelnesni, jeigu pasiklausime šios gadynės istorikų apie tai šnekan-

čių. O vėl tegul jie ir nepasirodytų švelnesni, tat visgi Bažnyčios gyvasties pirmpradis, visuomet nedasilytėtas rankose savo silpnų auklėtojų, gali tik pelnyti, parodęs būtiną istorišką teisybę. Ar Tamstos mislijate, juog tai šiandieninis Poiežius būtų atidaręs abiejas duris Vatikano knyginyčios, neištyręs apie tai nuoširdžiai?

LEROY: Tai teisybė, tas Leono XIII pasielgimas užgavo mane begalo. Ištikrųjų niekas negali žinoti viso to, kas tuose pasaulės arkyvuose randas. Taigi norint juos drįsti atidaryti žingeidžiams visokio rųso, reikia ištikro nieko nesibijoti ir išaugšto numanyti, nieko neišeisiant iš tų šėpų, kas prieštarautų šios gadynės Bažnyčios padėjimui.

HAINBERGAS: Aš suprantu tą teoriją dviejų pirmpradžių Bažnyčioje ir numanau jos sątaiką iš krikščionystės kertės; bet prašau pasakyti man, kame yra rubežius Bažnyčios gyvenime tarpu veiksmo dieviško pirmpradžio ir veiksmo žmoniško elemento?

DON PARDOVALIS: Kame yra tas rubežius? — nežinau. Žmogus pats savyje neatskiria, kame yra rubežius tarpu dieviško įkvėpimo ir jo paties inicijatyvos. Kas čia per dyvai, juog neįveikia gerai atskirti to rubežiaus abelname Bažnyčios gyvenime? Sit mūsų gamtoje ar žinome, kame yra rubežius tarpu funkcijų materijalistų organizmo dalyčių ir tarpu veiksmo mūsų dūšios? Ne badas tokių žmonių, kurie, prisižiūrėję vien tik į anatomiškas ir fizioliogiškas smulkmenas ir padaboję paprastai materijos tiesas ir spėkos miną (kuri viešpatauja žėdnoje kletkelėje) ėmė tauzyti niekus, buk tai materija gaspadoraujanti viena pati. Męs, kurie neesame materijalistais ir neužsimerkiame prieš visą tą

svietą mislių ir jausmų darbščios inicijativos, — svietą kilstantį iš žmogaus organizmo, regime tame dalyke aiškų darodymą, esant darbininką vikresnį už materiją. Vienok ta dvasia teip pasislepia gyvybos veiksme už materijos smulkmenų, juog neatitiksime nuspręsti mažmožiuose, kame baigias kūno funkcija ir kame prasideda dvasios galybė. Vyručiai! buvojimas Šv. Dvasės katalikiškoje Bažnyčioje panašus yra į dūšios buvojimą kūne: iš veikalų ir iš visų pasekimų matos ta Dvasia esanti, o smulkmenose žmogus nežinai, kame jieškoti jos. Aš prisipažįstu, juog tas keistas panašumas užgaudavo mane visuomet. Regėtis abu tuodu budinku buvus pabudavotu to paties Dailydės ir pagal vienodo briežo (pliano): viename materija glaudžias su dvasia ir stojas žmogus, — kitame žmogus, žmonija glaudžias su Dievu ir pasidaro tai, kas yra viršunė ir siekis visų dieviškų veikalų: Kristaus Bažnyčia.

Prisižiūrėję išarti į kerpetuotą medžiagą tos Bažnyčios, į žmones, į jų darbų intencijas, regime nuliudę: klaidos, paleistuvystės proto ir širdies bukumą, kaikuomet dar puvesius. Bet pakėlę akis į švelnų išsivyniojimą to organizmo — milžino, į puikių-puikiausį jo išsišakojimą po visą žemės skritulį į jo spirsenos prieš pudančius agentus ir į jo vaistingą galę, kuri permaino pagadintas dalis į perskaisčius šventinybės žiedus, žydinčius beperstojo, — jei, sakau, pakelsime akis į vaisius garsingų veikalų, į dideles permainas žmonijoje, į pergražias institucijas visokio menciaus, apie kurias šnekėjome — tuomet šitas dalykas džiugina mumis kurkas labiau, neg anas liudnina. Jis pradžiugina mumis savo skaistumu ir patvirtina tikėjime, juog toje menkoje žemiškoje medžiagoje gyvena slaptu ir darbuojas Šv. Dvasia. Nors nežinočiau Kristaus žodžių, prižadėjus

pastatyti Bažnyčią ant Petro, tarūos, juog pats išveizis amžino Bažnyčios darbštumo pertikrintų apie dieviškumą jos gyvenimo pirmpradžio. Pasakysiu daugiau, Bažnyčia su visomis tomis silpnybėmis jos atomų, Bažnyčia pamušanti ne tik išviršaus, bet ir išvidaus kliutis ir, nežiūrint į jas, pasikelanti garbingai padangėsna — ta Bažnyčia yra man didesnė, puikesnė ir yra išrodymu dieviško pirmpradžio immanencijos, negi butų Bažnyčia kažikaip liuosi nuo tų silpnybių.

MISS WILSON: Pripažįstu, yra toje pažiūroje kažikas augštesnis. Rymo Bažnyčia, nesiginanti kaltybių savo žemiškų sąnarių, o garbinanti Dievą už vis tą, kas yra geras ir kas gražus — yra man naujiena, yra kažikas, kas tildo mane. Bet tas sujungimas Dievo su žmoniška medžiaga neva tai į vieną organizmą (pagal Katalikų nuomones) turi vėl kitą išvirščią pusę, nuo kurios aš atšokstu. Katalikas jaučias klėtkele tame organizme, jis neturi tiesos, grynai dvasiškos bičiulystės su Dievu, kokią męs turime; jis bičiuliaujas su Dievu padedant tik yvairiems įrankiams ir organams. Tarpu jo ir tarpu Dievo stovi kunigas, stovi šventiejei; tarpininkauja sakramentai. Nebesakant apie tą, juog visa krikščionystės dvasia yra užtroškinta, bet yra dar apvilkta materijališku apvalkalu ir, sakytumei, sužmoniškinta. Užtatai aš negaliu sutikti su ta mislimi, kad tai katalikystė butų pati tobuliausia krikščionystės skvarma.

KUNIGAS: Panytė Wilson gerai pasakė; Katalikystė yra dvasia sužmoniškinta; bet tas jos sužmoniškinimas ir padeda jai išpildyti savo užduotį: kad ji butų visiems. Mums šnekant andai apie krikščionystę, ponas Deville puikiai išskleidė jos universališkumą, jos pergra-

žią pritikseną prie visų prigimtų dūšios reikalų ir jos buklumą pritaikinti galvoms visokio rušo žmonių ir giminių. Taigi prašau patėmyti, juog krikščionystė turi tą universališkumą vieninteliai tik katalikiškoje formoje, ir tai dėlto, juog ji esti sužmoniškinta, arba, pasakius teisybę, juog ji sutaria su žmogaus gamta: su dvasia ir su kūnu. Tas dalykas, juog ne Biblija pati mokina tikėjimo, bet mokina kunigas — juog malda yra pakurstoma bažnyčios pažibomis, pamaldos iškilnumu, juog yra pastiprinta tikėjimu į reališką Kristaus esybę aukure — juog Dievas yra parodytas mums apstotas šventaisiais, kurie meldžias už mumis — juog turi Motiną, kuri yra ir mūsų motina — pagaliau tai, juog galime padėti mūsų mirusiems — juog nuopuolusiems, bet sutrintiems ne tik Dievas Dangaje, ale ir kunigas ant žemės gali ištiesti ranką ir gali pasakyti vardan Dievo, griekus jam esant atleistus — vis tai padaragi, juog katalikiška krikščionystė pritinka ne tik protui, bet ir širdžiai, vaidintuvei ir visoms dūšios kertelems. Tasai daro ją prieinamą prastų-prastiemsiems žmonėms ir tautoms, kurie nemoka nė skaityti, nė mislyti apie abstrakcijas. Krikščionystė versdavo pagonis, nuo kurių mes paeinam, neabejotinai šitoje formoje. Kadangi atsirado protestantizmas ir ėmė svaidyti viską, kas jam rodės forma: paveikslus, šventes, apeigas, sakramentus — pamatė pagalop, tą kažiką neapčiupinėjima (kas jam beliko) negalint buti žmonių religija. Šiandien jis taiso šventųjų stovylas gotiškų katedrų pečionėse, kurias daužydavo anuomet; grąžina kaskart daugiau formų. Vienok nežiūrint į tą pusiautinę reperaciją, pamėginęs dabar versti stabmeldžius, pasijaučia, anot tos panytės Wilson, beesąs kur-kas žemesnis už katalikystę.

Vienok visas tas apvalkalas katalikystėje, neva tai sužmoniškintas, yra tiktai paramstis, yra pagelba reikalinga vienoms dūšioms labiau, kitoms mažiau. Jokiu būdu jis nekliudo kalbėti stačiai su Dievu ir susivienyti su Juomi lyg-pat Sosto. Panorėjęs Panytei tą darodyti, galėčiau papiršti jai teoliogijas, kurios aiškina ir paremia ant Dievo žodžio: garbinimą šventųjų, sakramentus ir kitas katalikystės smulkmenas; bet bevelyju stačiai pakišti jai mūsų šventųjų gyvatus, ypatingai gyvatus tų, kurie gyveno paskutiniuose šimtmečiuose ir kuriuos pigiau yra pažinti iš likusų palaikų, kaip va: Jono Dieviško, Ignaciaus Liojolios su Pranciškų Ksaveriečiu ir Borgiju, Karolio Boromiejaus, Teresos, Jono Kryžauninko ir Petro Alkantariečio, Pranciškaus Saleziečio ir Joannos Šantalietės, Pilipo Neriečio, Vinco Pauliečio.

Miss WILSON: Argi nėra ir mūsų bažnyčioje dievobaimingų žmonių?

KUNIGAS: Yra, kaip nebuvo. Yra išmintingi, yra dori, dievobaimingi, dauginus — bet prašau tikėti, nuo to laiko, kada atsiskyrėte nuo Bažnyčios vienybės, nei numanyte nieko nenumanote apie šventumą. Tegul Panytė pasiskaito tų perpuikių gyvatų, o ras naują svietą, kurs palyginus su mūsuoju, išrodys tep, kaip anos žvaigždės, kurios žiba padebesiuose, palyginus su mūsų čia laktarnelėmis. Panytė pazjsti morališką gyvenimą, bet Panytė pamatysi nežmonišką išsižadėjimą savęs, kurs išliuosuodavo tuos žmones iš kūno naštos lygiai su dvasiomis. Panytė žinai labdarystę, bet pamatysi Panytė Kristaus meilę artimo, meilę begalinę, kuri ragina dieną-naktį, be paliaubos ir be jokio atilsio, kad tik atsiluoti būtinai artimo dūšios reikalams,

skausmams jo kūno; kad pagaliau pabučiuoti jo žaizdas. Panytė numanai maldą, maldumą, bet kad Panytė pamatysi nors ištolo šventųjų maldą, jų nesvietišką susivienyjimą su Dievu, kad pamatysi tų dūšių plasnojimą, lyg padebesių linkon Jo, ir slapties paversmes, kurios teka iš Jo ant jų — tuomet Panytė sutiksi, juog galva sukas, pažiūrėjus teip augštyn, ir juog šeip-jau žmogaus nei galva supras, nei nuomonė išmanys. Ir tada Panytė nebereikalausi teologiškų išrodymų tam, juog katalikystė nekliudo nei didžių-didžiausio šventumo, nei artimos-artimiausios bičiuolystės su Dievu.

DON PARDOVALIS. Geradėjas leisi man dar daugiau numanyti iš Tamstos puikių žodžių. Žėdnas toks šventasis arčiau pažintas yra stebuklas Dievo mylistos, kurs rodo pakaktinai religijos dieviškumą, padirbusios tą šventąjį. Kaip va: mūsų viena šventa Teresa yra ištikro iškilnesnis Viešpaties Dievo veikalas, neg atvertimas visos tautos. Taigi Katalikų Bažnyčia gimdė tokius šventuosius ir po šiai dienai gimdo nuolatines jų virtines. Ji turi vidaus galybę šventinybės padarymui, kaip anas rožių keras kad turi galybę išdaiginti rožes. Jokia kita viera nepadirbo šventųjų.

Miss WILSON: Gerai, aš perskaitysiu tuos gyvatus, su kuriais Tamstos erzinate mane.

LEROY: Matau, Don Pardovalį užsimanius atversti panytę Wilson.

DON PAROVALIS: Aš nemoku mėginti versti. Bet katalikystė turi ištikro paslėptą vertimo galybę ir dūšios grynos prieš Dievą neišturi neprisiartinusios prie Jo.

SIEMIONOVAS: Aš vėl teip-pat nelabai tikiu, būk tai yra galima atsiversti iš persitikrinimo! Teisybę pasakius, suprantu dar, juog yra galima atsiversti ant krikščionystės, įtikėjus į Kristų; bet, esant jau krikščioniu, verstis prie tos ar kitos Bažnyčios, man rodos, yra čia jau ypatingas interesas: tautystės, draugystės, edukacijos.

KUNIGAS: Man rodos, ponas Bielskis pasakytų, juog abelnai jis netiki į jokį atsivertimą. Tamsta nužengei žingsnį toliau, ir neginčyji atsivertimo ant krikščionystės. Kodėl kas kitas negali nužengti tretį žingsnį? Intikėjęs į Kristų, kodėl negali persitikrinti, katalikystę esant tokią krikščionystę, kokios Kristus nori? Prieżasčių tokiam persitikrinimui pakanka; nors šit būtų tik tos, apie kuriąs, mums bešnekant, užsiminėme, kaip va: ta Katalikų Bažnyčios istoriška nuolatystė ir organiška tapatystė su pirmutine krikščionyste, ta jos keista gyvybos galybė, kuri atsispiria visiems išlaukiniams užpuolams, užgydo vidaus žaizdas žmonių silpnybės, ta pašventinanti galybė, kuri atverčia tautas ir gimdo šventuosius. Sakau, prieżasčių tokiam persitikrinimui pakanka. Jeigu kas persitikrintų, tas, aiškus daiktas, netik gali, bet ir turi atsiversti ant katalikystės.

DON PARDOVALIS: Ko čia plepėti apie tą, juog yra galima atsiversti. Yra faktas kone kasdieninis, kame žmonės atsiverčia persitikrinę. Atsivertimas yra, teip pasakius, persitikrinimo monopolis.

HAINBERGAS: Kaip tai monopolis? Juk-gi visos vieros parodo savo statistikose didesnį ar mažesnį ypatų skaitlių, kurios persikrikštyja iš kitų tikėjimų į jų.

Miss WILSON: Matau jau, Don Pardovalį rodysiant mums, joug visi persikrikštyjimai katalikystēn paeina iš persitikrinimo, o juog persikrikštyjimai į kitas vieras yra tik pasitarinimas (apsimetimas). Geidžiu žinoti, kaip Tamsta išaiškinsi, kas dedas žmonių sąžinēje?

DON PARDOVALIS: Ne, aš nemēginsiu naginēti sąžinių slaptis, bet parodysiu tą ypatingą katalikystēs galybę kitaip. Visųpirma galēčiau darodyti, juog kraštuose, kame yra būtina tikējimo laisvē ir tarpu inteligentų ir liuosų žmonių, daug persikrikštyja katalikystēn; ir vēl labai maž tepereina iš katalikų į kitas vieras. Iš to skaitlinio skyriaus galēčiau jau ką-nors sąprotauti. Bet, pametęs skaitliaus klausimą, kurs visuomet esti morališkas, aš bevelyju pasiekti tą pačią konkliuziją trumpesniu keliu. Teip tat tinku, juog nemaž persikrikštyjimų į katalikystę esti veidmainiškų, del pelno; visgi vienok daug yra tokių, kame nēra nei pasitarinimo (apsimetimo), nei jokio intereso būtinai: ar tai iš priežasties augštos kilties, ar tai iš žinomo karaktoriaus tų žmonių, ar tai vēl iš priežasties žemiškų skriaudų, kokios seka tuos perkrikštus už religijos mainą. Kad priminti tik garsingesnius, kurie čia man pasipainiojo mislyje, privesiu iš vokiečių: Prideriką Šleglį, istoriką Stolbergą, dainių Vernerį, piliozopą Bekendorpą, juristą Pilipsą, grapienę pasakininkę Hahn-Hahn. Pagaliau gražylos įvedē meistrus Katalikų Bažnyčion: Germanas Cohen, potam jis paliko karmelita, apsikrikštyjo besmuikaudamas; Overbeck apsikrikštyjo betepliodamas; Lianger'is — bedailydaudamas. O kunigaikščių perējusių katalikystēn yra aibis: Adolpas Meklenburgietis, Priderikas Darmstatietis, Povilas Virtembergie-

tis, Priderikas IV Saksų Sotietis, Kuršo kunigaikštienės: Darata ir Kotrina Saganienės; Danų Šarliota, Badeno Marijona ir tt. Anglų mokslavyriai, teoliogai: Newmann, Manning, Faber, kurie tapo Katalikų žibinčiais. Dainiai: Stuartas, Compden'is, Fiedling'as, Riponas. Viešpatystės vyrai: Jurgis Brucc, Jonas Ward'as, Allan Napier'is. Garbi rašytojai: Rišardas Simpsonas, Hope Scott, Adelaida Prokter. Teplioriai: Herbertas, Clarkson, Stanfield ir daug kitų. Iš žydų: Libermanas, įkūrėjas Brolijos Širdies Marijos, Veith, kurs, palikęs karmelita, buvo vienas tarpu garsių atgaivintojų katalikystės Viedniuje; du garbiu Ratisbonu, du broliu Lemann, kuriuodu vertė teip karštai savo senovės santautiečius. Tie visi žmonės, reikia pasakyti, daug padėjo, pakol perėjo katalikystėn; pametė savo dvarus, giminiečius; tulas turėjo išsižadėti tėvynės. Patys liuosiejei iš jų, kaip šit Vokietijos kunigiakščiai ir Anglijos liordai turėjo gi perlaužti senų-senovės savųjų tradicijas, kas nebuvo pigu padaryti. Nėra galima paaiškinti kitaip tų persikrikštyjimų, kaip vien juos buvus iš tikros širdies.

Ta galybė krikštyjimo su persitikrinimu, kurią katalikystė reikšdavo visuose šimtmečiuose ir kurią galime parodyti pigiau ir apčiupomis pas žinomas mums ypatas, yra perkeistas išrodymas jos dieviškumo teippat, kaip ir padarymas šventųjų.

LEROY: Reikia pripažinti, juog yra tai kažin-koks išrodymas, kame reikia gerai padūmoti. Aš veltu ieškau omenėje nors vieno žmogaus permainiusio savo tikėjimą, kurį galėčiau pastatyti priešais pono Pardovalio pažiūros. Kiek aš žinau, teipos ir yra. Ir vėl galėčiau paminėti daug kitų iš Prancūzijos, iš Amerikos,

apie kuriuos neužsiminė mano sąsvečias. Abelnai pasakius, reikia pripažinti, juog šiandien girdėjome puikius ir svarbius daiktus apie katalikystę ir kaip pirmose išvakarėse ratavome ponui Deville, teip šiandien turime ratuoti Don Pardovalui. Bet rasi tuomi ir baigsime, nes turiu Tamstalias persergėti, juog jau gaidžiai.

SIEMIONOVAS: Aš pasakysiu teip-pat, juog paskutinis punktas, pono Pardovalio užkibintas, ta privobyjanti katalikystės galybė tose išlygose, kuriose ji apsireiškia, labai užgauna mane. Bet Tamstalios teip ikišiol šnekėjote, lyg, tarsi, krikščionystės yščiuje jokio trečio tikėjimo nebėra, tiktai: arba katalikystė, arba protestantizmas. Juk yra dar, Dievui dėkui, Saulėtekio religija. Aš tylėjau, kad neperkirsčiau Tamstų diskusijos. Dabar tinku su ponu Leroy, juog metas mums eiti gultų.

RODYKLĖ.

I Išvakarės.
Religijos klausimas tarpu šios gadynės žmonijos 5

II Išvakarės.
Šios gadynės mokslas ir religija 28

III Išvakarės.
Dievas ir piktybė pasaulėje 51

IV Išvakarės.
Krikščionystė tarpu religijų 76

V Išvakarės.
Kristaus stovyla 103

VI Išvakarės.
Katalikystė ir svetimtikystė 135